

Somogyi Krisztina

A BALATON-LASINJA-KULTÚRA LELETANYAGA SOMOGY MEGYÉBEN

A mai Somogy megye térsége a középső rézkor első felében ahhoz a kultúrkomplexumhoz tartozott, amelynek településterülete a Kelet-Alpoktól Közép-Szlavóniáig, a Dunántúltól É-Boszniáig húzódott. E kultúrkomplexumot, ill. csoportjait többféleképpen nevezte a kutatás, a továbbiakban Kalicz Nándorhoz igazodva (KALICZ 1982, 3) a Balaton-Lasinja-kultúra elnevezést használom. Somogy megyei telepeiről, leleteiről kevés adat állt eddig rendelkezésre (KALICZ 1969/70, 89–90, 92–93; DRAVECZKY 1970, 26), ezért időszerűnek tűnt – a dunántúli középső rézkor fellendülő kutatásának fényében – a Balaton-Lasinja-kultúra új lelőhelykataszterének elkészítése. A kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban és a barcsi Dráva Múzeumban őrzött leletanyagból csak a szórvány leletek bemutatására és értékelésére vállalkoztam, az újabb telepásatások eredményei később kerülnek feldolgozásra.¹

KUTATÁSTÖRTÉNET

A mai Alsó-Ausztria, Burgenland, Steiermark, Karintia, Szlovénia, ÉNY-Horvátország és a Dunántúl, továbbá K-Bajorország kulturális összetartozása már a kutatás kezdeti szakaszában, az 1960-as években nyilvánvaló volt. A mai napig nem egységes azonban a tárgyalt kultúrkör terminológiája. Az elnevezésbeli különbségek – véleményem szerint – azt a problémát tükrözik, miszerint húzhatók-e éles határok az elterjedési területen belül, s ha igen, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az egyes regionális csoportok.

A Lasinja-kultúra név az egyik horvátországi lelőhely alapján Dimitrijevićtól származik (DIMITRIJEVIĆ 1961, 84), amelyet Tasić, Obereder és Kramer is használ (TASIĆ 1995, 36–38; KRAMER 1987/88, 55; OBEREDER 1989, 7–8). Az említettekkel ellentétben Ruttkay nem tartja teljesen egységesnek a kultúrkomplexumot. Az alsó-ausztriai és burgenlandi lelőhelyeket Bisamberg-Oberpullendorf-csoport néven már 1976-ban elkülönítette (RUTTKAY 1976, 285). A Karintiából és Steiermarkból származó leletekre pedig a Pahičtól átvett (LEBEN 1973,

193–194) Kanzianiberg-Lasinja-csoport megjelölést alkalmazza. A Kanzianiberg-típus – a Pölschals-Strappelkogel-típus mellett – Pittioninál tűnt fel először. Ő ismerte fel és jellemezte elsőként ezt a fajta kerámiát 1954-ben (PITTIONI 1954, 169–173, 208–210). A Ruttkay-féle két csoport kerámiaanyagában lényeges eltérést jelent, hogy a vonalas és beszúrt díszítés, valamint a perem és a törésvonal bevagdosása a Bisamberg-Oberpullendorf-csoportban ismeretlen. Steiermark területén belül további jellegzetes beszúrt pontdíszítésű kerámiatípust figyelt meg Obereder (ún. Raababerg-típus). Ruttkay a díszítésében (kannelúra, „Riefelung”) erőteljes déli elemeket felmutató dunántúli Balaton-Lasinja-csoportot különállónak tartja. A Balaton-Lasinja- és a Bisamberg-Oberpullendorf-csoport határa véleménye szerint még nem állapítható meg (RUTTKAY 1991, 160–161, 176; 1993/94, 222).

A magyarországi (dunántúli) leletanyag bemutatása, kronologizálása Kalicz Nándor nevéhez fűződik (KALICZ 1969; 1969–70; 1973b). A kutatás előrehaladtával módosításra szorult a balatoni csoport fogalma, a korábban feltételezett két fázis (balatoni I. és II–III.) helyett ma már három különböző kultúráról beszélhetünk: Balaton-Lasinja, Furchenstich vagy tüzdelt barázdás díszű kerámia kultúrájáról és Proto-Boleráz-horizontról (KALICZ 1982; 1991). A magyar kutatók a Balaton-Lasinja-kultúra elnevezés alatt a kultúrkomplexum teljes elterjedési területét értik (KALICZ 1995b; BÁNFFY 1995c; HORVÁTH 1991, 123; 1996).

Nem teljesen egyértelmű a dél-bajorországi Münchshöfen-kultúrával való viszony, a Balaton-Lasinja-kultúra ÉNY-i tagjának, ill. rokon jelenségnek tartják. Helyes kronológiai besorolása, első leletkataszterének publikálása, ill. összefoglaló értékelése Süßnek köszönhető (SÜß 1969, 403; 1976). A Münchshöfen-kultúra a helyi neolitikus hagyományokkal való gyökeres szakítása miatt az első rézkori jelenség ebben a térségben, amelynek újabban elkülönítették korai és középső fázisát az ismert késői szakasz mellett. Ez utóbbira alkalmazott ún. Wallenfinger-fa-

cies elnevezést (UENZE 1989) már nem tartják jellemzőnek, helyette a késő-Münchshöfen fogalom bevezetését javasolják (BÖHM 1994, 167–170; NADLER-ZEEB 1994, 182–185).

A terminológiai problémákkal ellentétben a tárgyalt kultúrkör kronológiai megítélése egységesnek mondható, vagyis a lengyeli kultúra utáni időszakra – az egyes országokban használatos rendszer szerint a késő neolitikumba, az eneolitikumba, ill. a középső rézkorba – keltezhető. Találó tehát Ruttkay ún. Epilengyel-horizont fogalma, amely a korai bodrogkeresztúri kultúrával egyidős és a lengyeli kultúra elemeit hordozó csoportok összességét jelenti (RUTTKAY 1993/94, 221). A Balaton-Lasinja-kultúra belső kronológiájáról még csak Horvátország, Szlovénia, valamint Steiermark és Karintia területéről van adatunk statigráfiai és kerámiatipológiai megfigyelések alapján. Dimitrijević három (Lasinja I. II. és III.) fázist, valamint két alfázist (IIa és IIb) különített el (DIMITRIJEVIĆ 1976, 80; 1979b).² Rendszerét valamelyest módosította Marković, az „A” megfelel a korábbi I. és IIa, a „B” a IIb és a III. fázisoknak (MARKOVIĆ 1983, 262). Az ún. Kanzianiberg-Lasinja-csoporton belül szintén két (I./kezdeti és II.) fázist határoztak meg (OBEREDER 1989, 80; RUTTKAY 1997, 44–46; KRAMER 1987/88, 64). A kerámiában megfigyelhető egyezések (pl. ferde, pontsorrall kísért vonalköteg) alapján a Kanzianiberg-Lasinja II. és a Lasinja II. fázisok párhuzamosíthatók. Ruttkay az ausztriai csoportra K.e. 4240–3950 közti abszolút dátumot (kalibrált) ad (RUTTKAY 1997). Abszolút dátum még a Münchshöfen-kultúrából ismert, amelynek késői szakasza tartozik az Epilengyel-horizontba (BLAICH 1995, 110, 117–118). E kultúra egészére adott (kalibrált) érték kép e. 4600–3900 (MATUSCHIK 1992, 16–18).

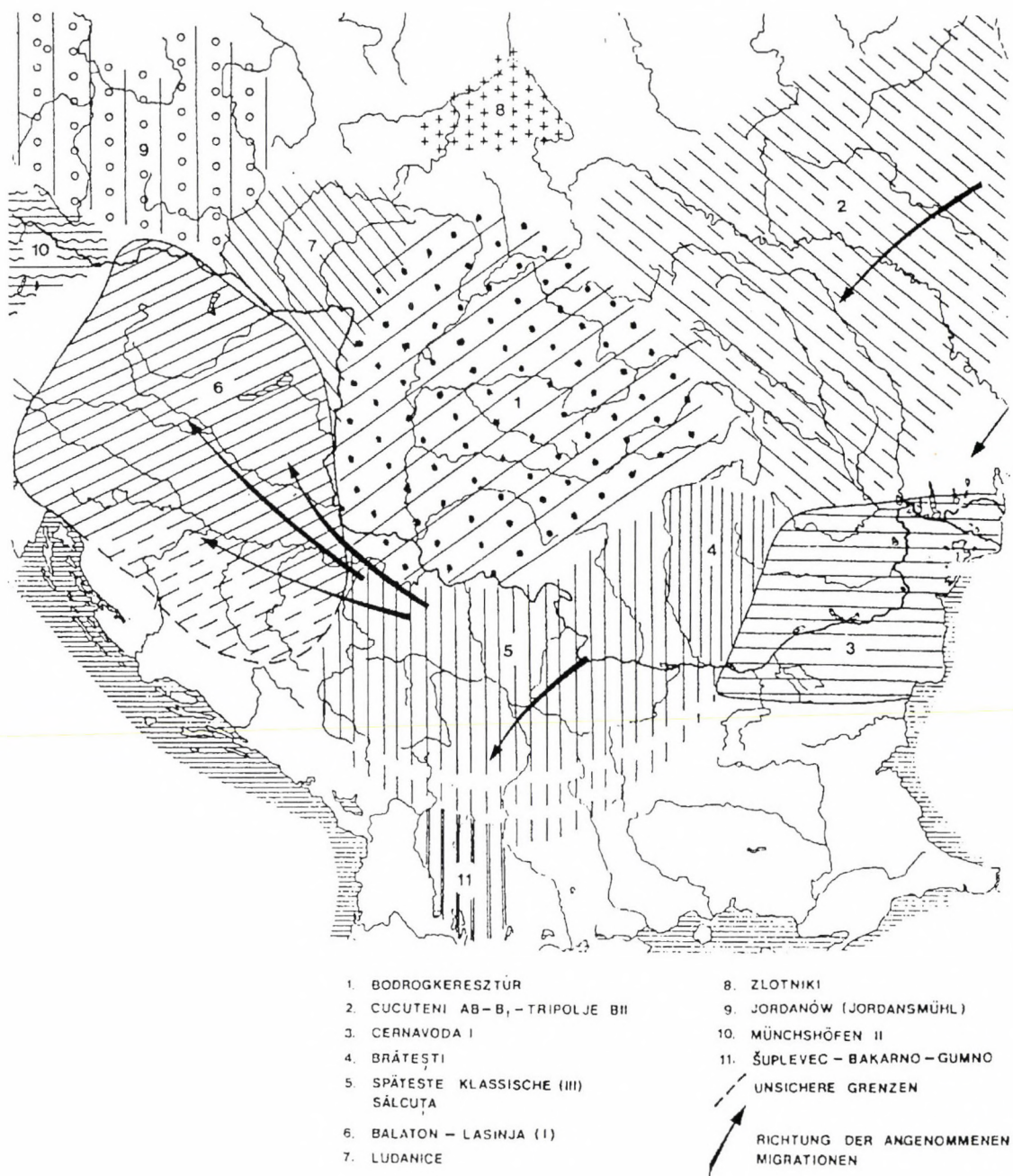
A történeti kérdések közül az eredettel kapcsolatban a legtöbb kutató helyi alapról induló, töretlen fejlődéssel számol (MARKOVIĆ 1983, 3; DIMITRIJEVIĆ 1978, 81; TASIĆ 1985; 1995, 37; RUTTKAY 1991, 169–170). A kontinuitást bizonyítaná, hogy a Balaton-Lasinja-kultúrában általános edényformák (kiöntöcsöves edények, éles törésvonalú és törésvonal nélküli bikónikus tálak) és a fekete polírozott áru már a lengyeli kultúra késői (III.) fázisának (RACZKY 1974) második (IIIb) felében (KALICZ 1995, 39) megjelentek.³ A javaréz kori, lengyeli alapon kialakult kultúrák abban különböznenek egymástól, hogy észak felé haladva egyre kevesebb a balkáni elem kerámiájukban. Bánffy szerint az első közép-balkáni elemek a Balaton-Lasinja-kultúrát megelőző időszakban az ún. nyugati úton, vagyis a későbbi elterjedési területen jutottak Közép-Európába (BÁNFFY 1990, 67–70; 1994a, 240–249; 1994b; 1995c; 1995d, 11–13;

1996). A lengyeli kultúra fontos szerepét a kutatás kezdeti fázisában felismerték, ezt jelzik „a lengyeli kultúra alpi faciese” (KOROŠEC 1958, 92), ill. „badenizálódott lengyeli jelenség” (DIMITRIJEVIĆ 1961, 84) meghatározások is. Az említett edénytípusok megjelenését, valamint a településtörténeti változásokat tényleges bevándorlással magyaráz a másik elmélet (KALICZ 1969, 87; 1969–70, 87; 1982, 5; 1991, 355; HORVÁTH 1991, 122; 1996). Kalicz később módosította nézetét, déli balkáni hatásnak ha migrációval nem is, diffúzióval érvényesülnie kellett (KALICZ 1995b, 39–40). A tárgyalt kultúra befejeződésének folyamata még nem tisztázott, a kutatók úgy vélik, hogy a Retz-Gajary-kultúra (Furchenstich) már a fiatalabb fázis idején megjelent. Magyarországon erre még nincsen adatunk. Új fényt vethet a problematikára, hogy a késő-Münchshöfen-kultúra egyik lelőhelyén zárt leletegyüttesben a Baden-kultúra Ossarn-csoportjának kerámiája (két füles csésze, kanáltöredék) került napvilágra a helyi kerámiatechnikával készítve (KREINER 1993, 22).

A Balaton-Lasinja-kultúra temetkezési szokásairól, hitvilágáról keveset tudunk. Néhány hamvasztásos és csontvázas temetkezésen kívül (RUTTKAY 1976, 292; 1983, 120; 1991, 164; NÉMETH 1994, 242) figyelemre méltó egy építési áldozatként interpretált, balatonmagyaródi leletegyüttes (BÁNFFY 1985, 187–192). Az anyagi kultúrán belül jórészt a kerámia- és a fémművességről van adatunk. A Balaton-Lasinja-kultúra önálló fémművességének két fő jellegzetessége az ún. Csáford-Stollhof-típusú korongok (VIRÁG 1986, 3–14) és a réz szemüvegspirál csüngők, a rézművességet déli eredetűnek tartják (KALICZ 1982, 10; 1991, 356, 362; 1995b, 40; HORVÁTH 1996, 339). Ruttkay a Jászládány-típusú keresztelű csákányok nagy arányú – akár töredékes állapotban való – előfordulását azok ún. Barren⁴ jellegével hozta összefüggésbe. Véleménye szerint e csákányok kereskedelmével magyarázható bizonyos kerámiaformák megjelenése a térségben és a korszakra oly annyira jellemző mobilitás (RUTTKAY 1991, 159).

A tárgyalt kultúra temetkezési szokásaihoz, ill. fémművességéhez újabb adatokat jelentenek a Kaposvár-61-es út 1. lelőhelyen gödörben feltárt felnőtt (vszl. nő) és két gyermek csontvázának maradványai, valamint egy karika formára hajlított, hegyesedő végű rézhuzal, amelyek a korszak első, ilyen jellegű leletei Somogy megyéből.⁵

A Balaton-Lasinja-kultúra jobb megismeréséhez elengedhetetlen a szisztematikus terepmunka, az eddig felhalmozódott leletanyag publikálása. Ezt a célt szolgálva következzenek e kultúra lelőhelyei Somogy megyéből.⁶

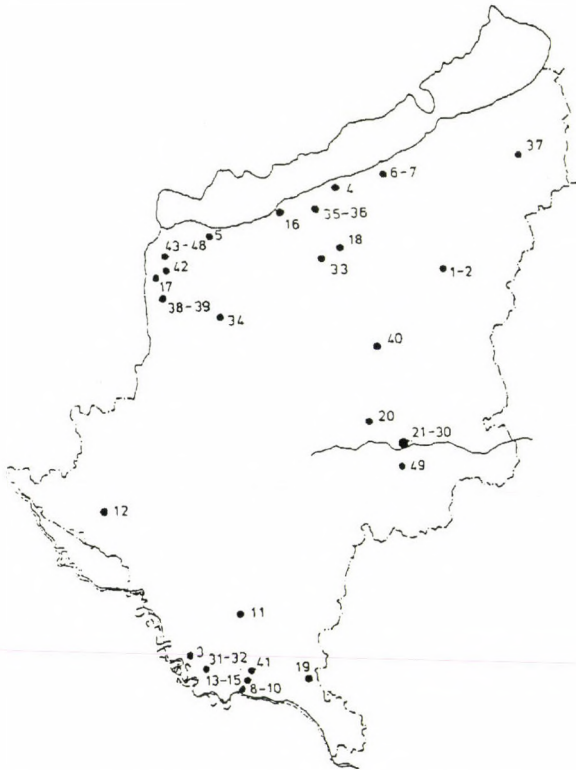
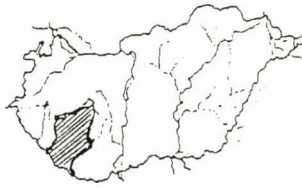
1. kép – Abb. 1 A Balaton-Lasinja- és az egyidejű kultúrák (KALICZ 1995b, 1. kép nyomán) –
 Verbreitung der Balaton-Lasinja- und der gleichzeitigen Kulturen (nach Kalicz 1995, Abb. 1)

LELŐHELYKATASZTER

1. Andocs–Nagytoldipuszta-Eperfás:

A lelőhely Nagytoldipuszta és Andocs között a Kőrises- és a Sarok-patakok által közrefogott É–D-i irányú domb NY-i, a Kőrises-patakra hajló lejtőjén található. 1961-ben Nagytoldipusztától 3 km-re az Andocsra vezető út építésénél a péceli kultúra egy ur-

nasírja, attól DNY-ra pedig nagy mennyiségű felszíni kerámiatöredék került elő. A lelőhelyen 1962–65 között Draveczky Balázs péceli gödörházakat, gödröket, 3 hamvasztásos sír maradványait, valamint Árpád-kori gödröket, kemencéket és egy avar temetkezést tárt fel. A péceli leletanyag Draveczky véleménye szerint a kultúra bolerázi és fonyódi csoportjába sorolható (RégFüz 15 (1961), 1; 16 (1962), 5; 17

2. kép – Abb. 2 A Balaton-Lásinja-kultúra lelőhelyei Somogy megyében – Die Fundorte der Balaton-Lásinja-Kultur in Komitat Somogy

- 1–2. Andocs; 3. Babócsa; 4. Balatonboglár; 5. Balatonkeresztúr; 6–7. Balatonszemes; 8–10. Barcs; 11. Csokonyavisonta; 12. Csurgó; 13–15. Drávaszentes; 16. Fonyód; 17. Főnyed; 18. Gyugy; 19. Istvándi; 20. Juta; 21–30. Kaposvár; 31–32. Komlósd; 33. Lengyeltóti; 34. Marcali; 35–36. Ordacsehi; 37. Ságvár; 38–39. Sávoly; 40. Somogygeszti; 41. Somogytarnóca; 42. Tikos; 43–48. Vörs; 49. Zselickislak

(1963), 3; 18 (1965), 4; 19 (1966), 3; BAKAY 1978, 16; DRAVECZKY-SÁGI-TAKÁCS 1964, 7; KALICZ 1969/70, 89; KOCZTUR 1964, 5; DRAVECZKY 1970, 26, X, XII–XIII, XV–XVI. táblák (péceli leletek is); RRM Asz.: I/1/4, 9, 10, 13, 20, 24–30, 50–57). A meglévő leletanyagot újra áttekintve összetételéről megállapítható, hogy az a Balaton-Lásinja-kultúra leletei mellett túlnyomórészt bolerázi, péceli, kisebb részben DVK és késő lengyeli cserepekből áll. A lelőhelyen a Balaton-Lásinja-kultúra telep-

letei elszórtan, objektumhoz nem kötődően kerültek felszínre⁷. Köztük vannak olyan kerámiatöredékek, amelyek kidolgozásuk vagy valamely formai jegy miatt késő lengyeliek is lehetnek. Ezek alapján felmerült, hogy Andocs-Nagytoldipuszta a késő Lengyel IIIb időszak újabb lelőhelye. A figyelembe vehető leletek kis száma és legfőképpen a zárt objektumok hiánya miatt azonban ez az állítás még nem bizonyítható.

1. Barna, enyhén kihasodó fazék a perem alatt két függőleges fülecskével. Mag.: 14,4 cm, szá.: 15,8 cm, fá.: 9,7 cm, vast.: 0,9 cm. Ltsz.: 66.234.1. (3. kép 1)

2–4. Kihasodó, ill. kihajló peremű fazekak perem- ill. oldaltöredéke kerek vagy hosszúkas füllel. Barnásszürke, Ltsz.: 66.229.16. (3. kép 2.); sötétszürke, Ltsz.: 65.606.21. (3. kép 3); kívül szürke, belül világosbarna. Ltsz.: 66.216.1. (3. kép 4)

5–6. Kihajló peremű, öblösödő hasú korsók perem- és oldaltöredékei a peremből induló szalagfüllel. Feketés-szürke, ill. fekete színűek vörös törésfelülettel, Ltsz.: 66.217.8. (3. kép 5); tölcéses nyakkal, Ltsz.: 66.228.14. (3. kép 6).

7–13. Bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. Benyomott, téglateszterű rátéttel, jól tömörítettek, Ltsz.: 63.97.10. (4. kép 1–2), Ltsz.: 66.231.24. (4. kép 3); éles törésvonallal, Ltsz.: 63.93.6. (4. kép 4), Ltsz.: 66.231.16. (4. kép 5); lapított törésvonallal, Ltsz.: 63.98.7. (4. kép 6); valószínűleg lefelé nyúló, háromszögletű bütyök csonkjával, jól tömörített, Ltsz.: 65.599.1. (4. kép 7). Különböző barna színűek.

14. Sötét szürkésbarna, bikónikus tál perem- és oldaltöredéke az alj indulásával, a lekerekített törésvonalon felfelé álló, valószínűleg háromszögletű bütyök töredékével. Kiszerezhető: szá.: 16 cm, fá.: 9 cm, mag.: 8 cm, vast.: 6 mm. Ltsz.: 65.599.3. (4. kép 8)

15. Világosbarna, nagy méretű, bikónikus edény (fazék) oldaltöredéke fül csonkjával. Kiszerezhető: legnagyobb szélessége 23 cm. Ltsz.: 66.219.1. (5. kép 1)

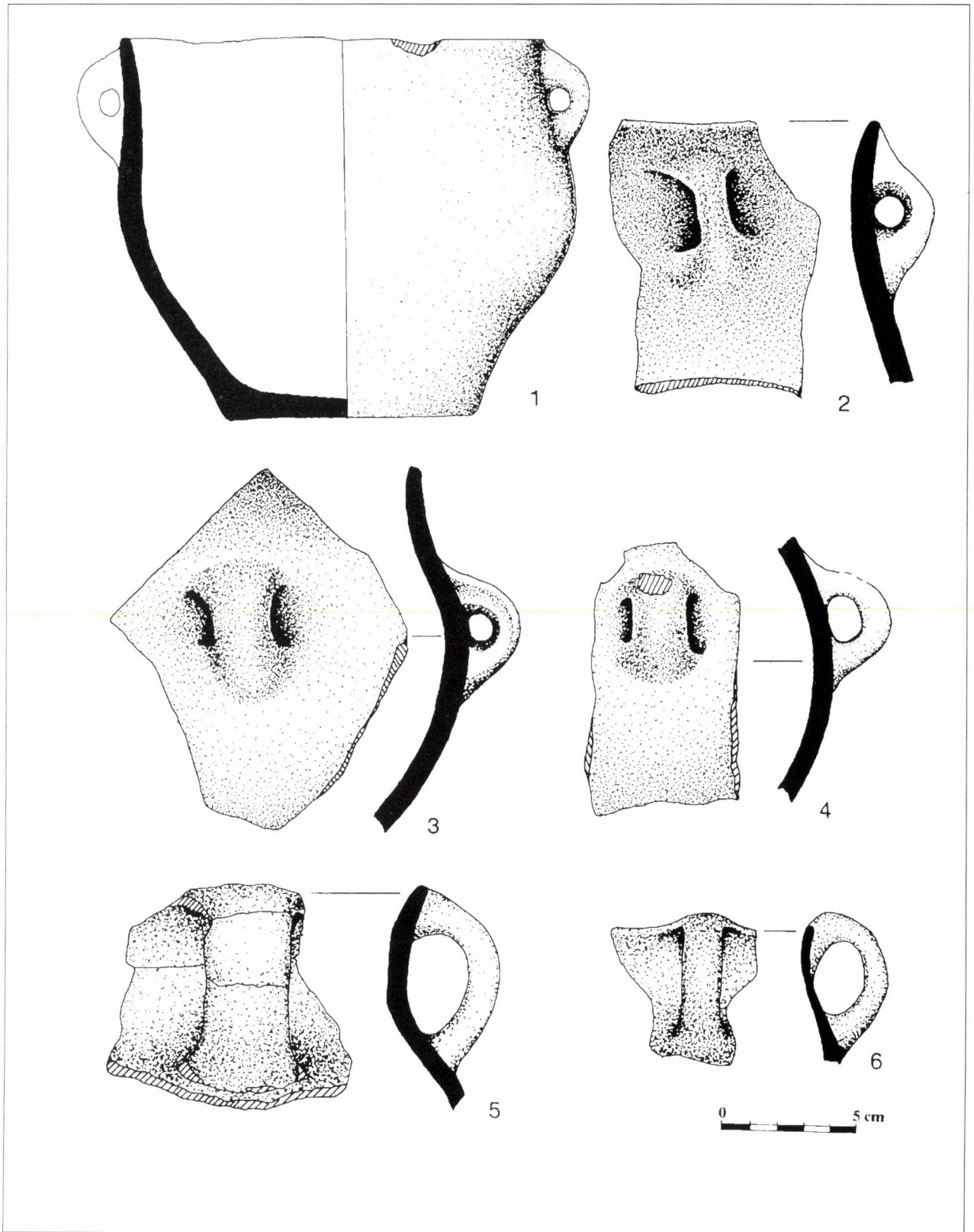
16. Nagy méretű, vastag falú, enyhén bikónikus testű hombár oldaltöredéke vízszintes, háromszögletű, vaskos füllel. Kívül világosbarna, belül fekete. Ltsz.: 63.97.13. (5. kép 2)

17–18. Barna színű peremtöredékek. Szűkülő szájú edényből (fazék), Ltsz.: 66.224.3. vékony falú, tölcéses peremű edényből. Ltsz.: 66.231.14.

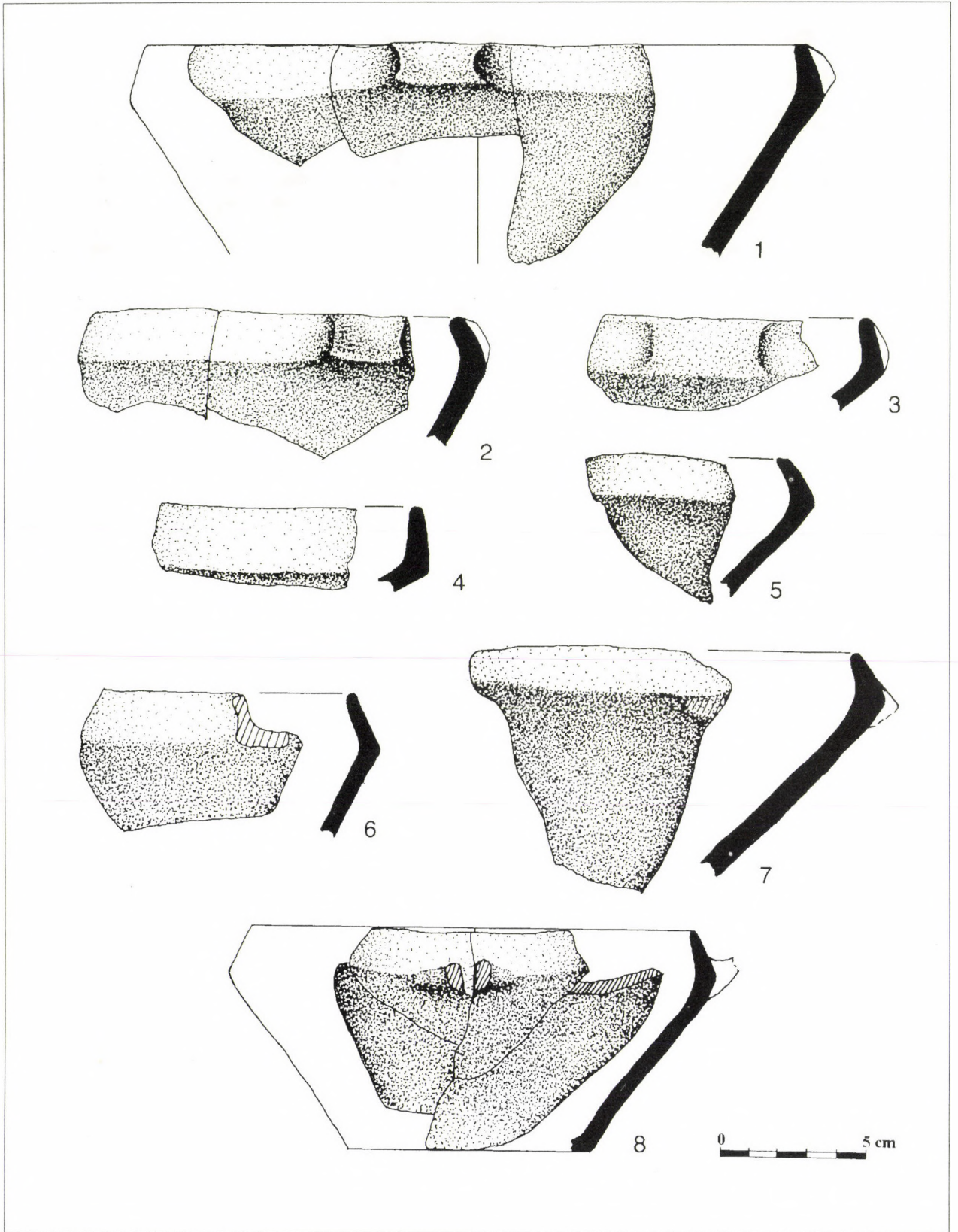
19. Világosbarna, nagy méretű csótalpas edény töredéke. Ltsz.: 66.249.3.⁸

Homokkal, kerámiázúalékkal, ill. vegyesen soványítottak, kopott felületűek, sok esetben látszik az eredetileg simított felület.

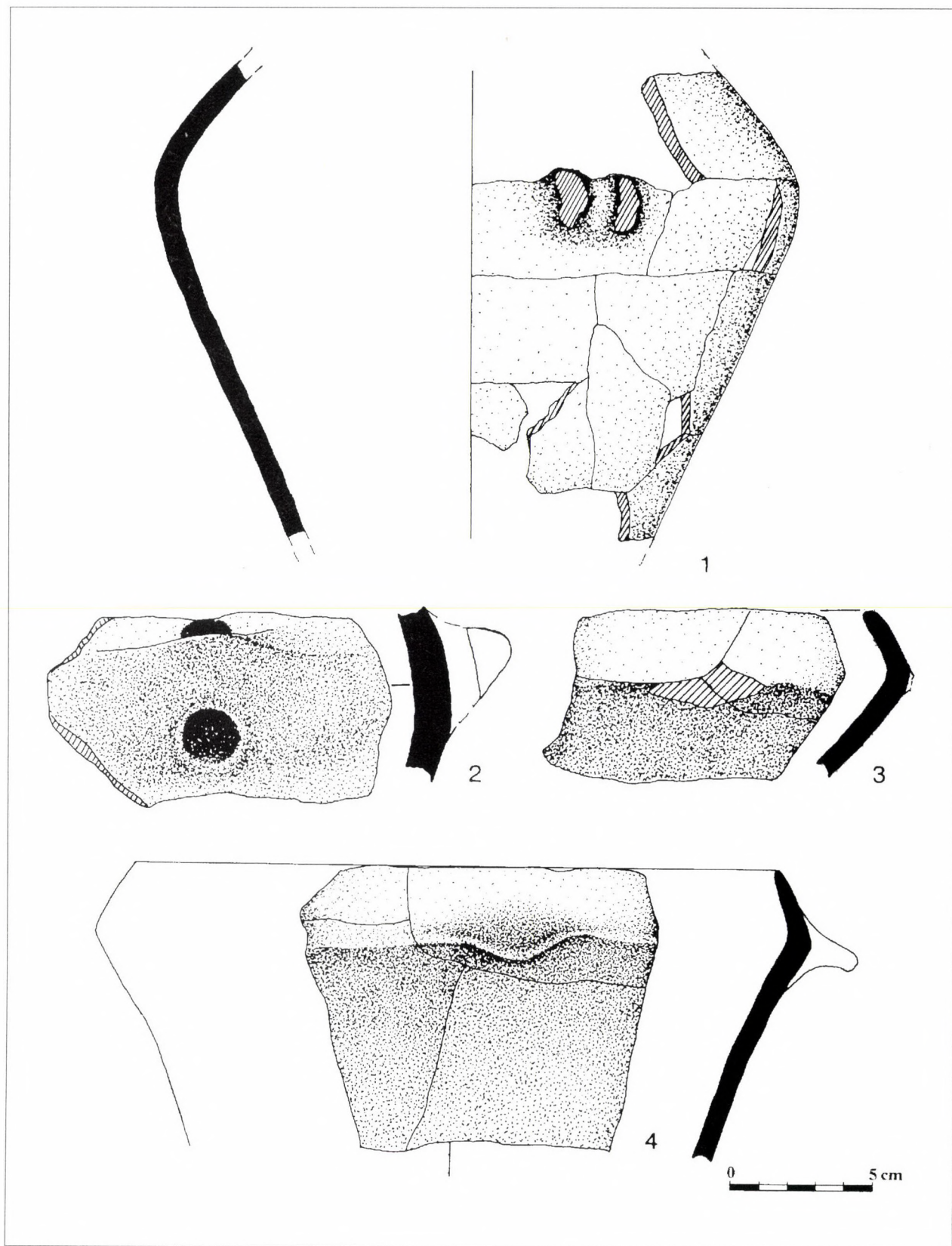
A kérdéses lengyeli kerámiatöredékek egy kivétellel nagy méretű, bikónikus tálaból származnak, amelyek lefelé nyúló vagy felfelé álló és átlukasztott, háromszögletű bütyökkel díszítettek. Jórészt homokkal és kerámiázúalékkal soványítottak, sötét-, szürkésbarna színűek, eredetileg simított felületük lekopott. Ltsz.: 65.599.1.; 66.217.12., 14.; 66.228.12.; 66.231.16. (5. kép 3), 26.; 66.232.2.; 66.248.3. (5. kép 4)

3. kép – Abb. 3 1–6. Andocs-Nagyboldipuszta

4. kép – Abb. 4 1–8. Andocs-Nagytoldipuszta

5. kép – Abb. 5 1–4. Andocs-Nagytoldipuszta

2. Andocs–Újhalastó:

A lelőhely Andocs ÉNy-i szélén a fent említett É-D-i irányú domb K-i lábánál a patak partján húzódott, ahol ma a halastó gátja áll.⁹ A gát építése során bolygatták meg a területet. Az 1966. évi leletmentésen Garam Éva és Draveczy Balázs avar temetőt, valamint DVK és péceli gödröket tártak fel (RégFüz 19 (1966), 3; 20 (1967), 52). Az egyetlen Balaton-Lasinja-töredék a leltárkönyvben péceli kultúra besorolással szerepel.

1. Oldaltöredék függőleges, bekarcolt vonalköteggel, amelyet három benyomott pontsor kísért. Kívül szürkésbarna, belül sötétszürke, homokkal soványított. Eredetileg simított felülete jórészt lekopott. Ltsz.: 69.3.11. (6. kép 1)

3. Babócsa–Új major:

Az Új major nevű dűlő Babócsától K-re terül el. A lelőhely a Babócsától Somogyaracsra vezető úttól délre, az ún. somogyaracsi szőlők végétől kb. 200 m-re délre emelkedő dombon található, a dombnak a Barcs-Komlósi-Rinya-patakra lefutó lejtőjén. A domb nagy részét már a század elején elhordták. A meglévő területről DVK, lengyeli, Balaton-Lasinja és római kori felszíni leleteket gyűjtött Rózsás Márton és Mundli Ferenc 1992-ben és 1994-ben (DM Asz.: 890–93., 959–94.; RRM Asz.:VI/1., 451).

1–3. Oldaltöredékek. Párhuzamos bekarcolt vonalakkal; beszúrt pontsorról kísért ugyanilyen vonalakkal, fekete, finoman iszapolt, simított felületű; vékonyan bekarcolt „fenyőág” mintával. Ltsz.: BR.96.14.1-3. A másodiktól eltekintve feketésszürkék, homokkal soványítottak, kopottak.

4. Balatonboglár–Zinger-dűlő:

Balatonboglár külterületén a Jamai-patak mentén húzódó, mocsaras területből észak-déli irányú domb emelkedik ki (Zinger-dűlő és Berekre-dűlő), amelynek enyhe, nyugati lejtőjén nagy kiterjedésű régészeti lelőhely található. A Zinger-dűlőben urnamezős, kora vaskori (Hallstatt) és kelta gödröket tárt fel Honti Szilvia 1981-ben. Két kora vaskori gödör betöltésében néhány Balaton-Lasinja-kerámiatöredék is volt. A lelőhely kiterjed az ÉNy-ra lévő Kertészeti Szak-középiskola Tangzdaságának területére, ahol 1975-ben az urnamezős kultúra egyik sírjára bukkantak. Itt a feltárást megelőzően számos őskori edénytöredéket gyűjtöttek össze, amelyek között rézkoriak is vannak.¹⁰ Kiválogatásukkor felmerült az a lehetőség, hogy egy részük a tűzdelt barázdás keramikához tartozik. Ezt a feltételezést megerősíti az a tény, hogy a lelőhelyről ismerünk két Furchenstich-sírt és egy ép korszót.

A Furchenstich-gyanús edénytöredékek eredetileg világosabb barna és simított felületű, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, jól tömörített bikónikus tálakból származnak. A törésvonal lelapított (6. kép 2) vagy élesebb (6. kép 3), a lekerekített törésvonalon vízszintes, hosszúkás bütyök ül (6. kép 4) vagy ujj?benyomkodással és bevagdosással díszített (6. kép 5., 7), másszor díszítetlen. Ltsz.: Ö.89.47.1-4.

A további, nem éppen jellegzetes, homokkal vagy kerámiazúzalékkal és homokkal soványított, kopott felületű leletek a következők:

1. Enyhén kihajló és szélesebb eszközzel bevagdosott, „csipkézett” peremű edény töredéke. Vöröses világosbarna, jól tömörített. Ltsz.: Ö.89.47.30. (6. kép 6)

2. Valószínűleg tál sötétszürke peremtöredéke a peremből induló és enyhén a fölé emelkedő, hegyesedő nyúlvánnyal. Ltsz.: Ö.89.47.9. (6. kép 9)

3–4. Nagy méretű, vastag falú edények oldaltöredéke. Vaskos, ovális átmetszetű fül csonkjával, kívül világosbarna, belül vörösesbarna, Ltsz.: Ö.89.47.6.; háromszög-szerű vaskos füllel, szürkésbarna, jól tömörített. Ltsz.: Ö.89.31.24.

5–6. Barna korszok perem- ill. oldaltöredéke a peremből induló és a fölé emelkedő szalagfűl maradványával, Ltsz.: Ö.89.32.38., „profilált” hurkafűl csonkjával. Ltsz.: Ö.89.47.5. (6. kép 8).

7–9. Két perem- és egy oldaltöredék, sötétszürke, barna színűek. Ltsz.: Ö.89.47.7-8, 29.

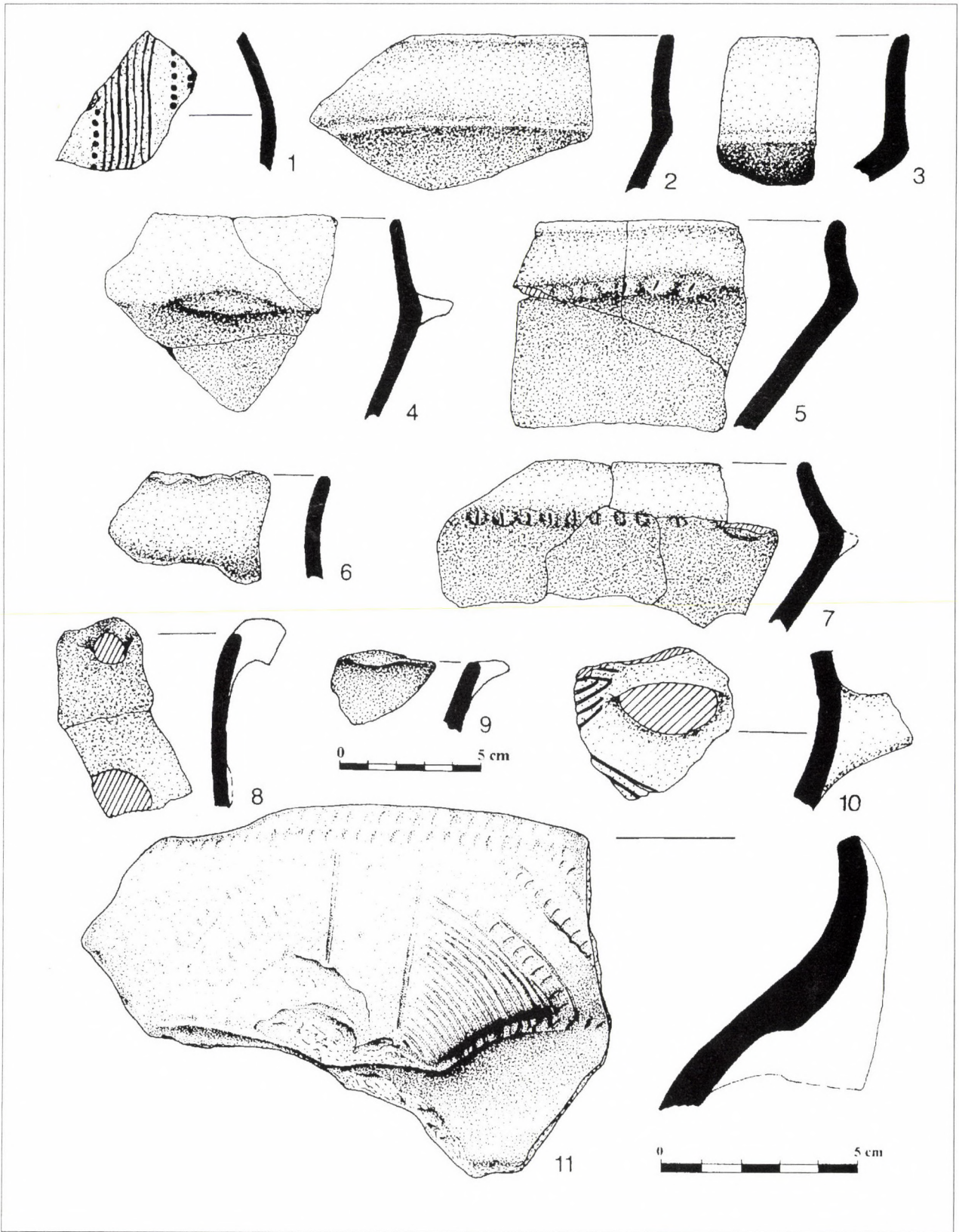
5. Balatonkeresztúr:

A lelőhely Balatonkeresztúr és Balatonújlak között helyezkedik el az Új Reménység TSZ-től D-re kb. 200–250 m-re egy mocsárra hajló lejtőn. A Balaton mai partvonala kb. 2,5 km-re húzódik. A területen terepbejárás során bronzkori, középkori és kevés Balaton-Lasinja-kerámiatöredéket találtak.¹¹

1–4. Két oldal- és egy aljtöredék, valamint egy nagyobb bikónikus tál peremtöredéke. Utóbbit a törésvonal felett ferde, párhuzamos, besimított vonalak díszítik. Barna és sötétszürke színűek, kerámiazúzalékkal és homokkal soványítottak, igen kopottak.

6. Balatonszemes–Landler Jenő u.:

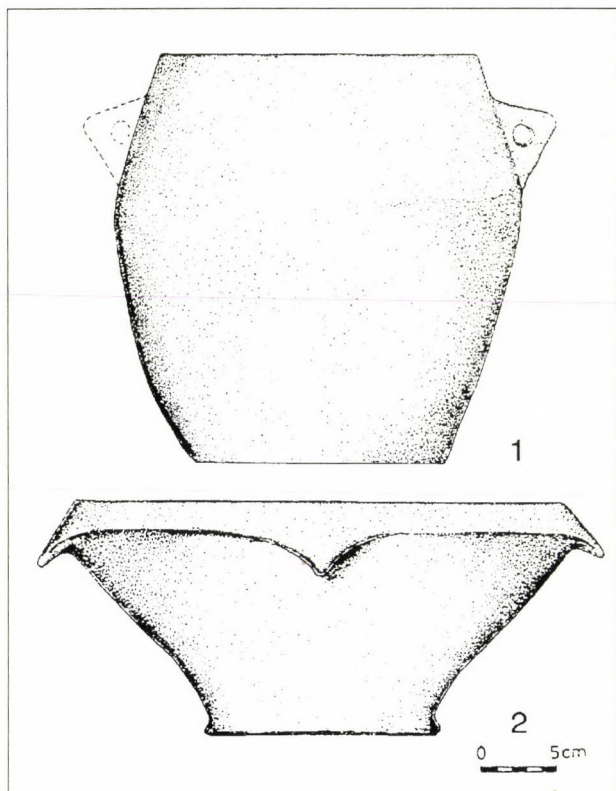
A lelőhely Balatonszemes belterületén a Balatonlelle felé vezető műúttól D-re helyezkedik el a Landler J. u. 122. számú telken a Balaton partjára lefutó lejtőn. Északra kb. 400 m-re húzódik a Balaton mai partja, keletre kb. ugyanilyen távolságban nagy kiterjedésű, É-D-i irányú mocsár található. A telken 1988-ban szőlőrigolozás közben honfoglaláskori leletekre bukkantak. A hitelesítő ásatás során Költő László feltárta a honfoglaló harcok már erősen megbolygatott sírját, egy melléklet nélküli temetkezést a másiktól D-DK-re 3 m távolságban, valamint egy őskori gödröt. A harcok sírjától DNY-ra 15 méternyire (3. szelvény, 3. ásonyom) folt, ill. objektum nyoma nélkül összetörve két

6. kép – Abb. 6 1. Andocs-Újhalastó; 2–9. Balatonboglár-Zinger-dűlő; 10. Balatonszemes-Rádpusztá; 11. Barcs-Dráva-meder – Draubett

edény került felszínre egymástól 70 cm-re. A publikációban (KÖLTŐ 1990, 85–102) még Hallstatt-kultúra olvasható, de az edények a Balaton-Lasinjakultúrába sorolhatók. A cserepek körül emberi csontokat, hamvakat nem találtak, ezért sírról nem beszélhetünk. A melléklet nélküli temetkezés túl távol volt ahhoz, hogy köztük bármiféle kapcsolatot feltételezni lehetne, tehát az edények nem e sír mellékletei. Gödör vagy más objektum betöltését nem sikerült megfigyelni a töredékek környezetében. Az edények hiányos voltának sem biztos, hogy különleges okai vannak, a jelenséget tehát a leletkörülmények ismeretében nem tudjuk megmagyarázni.

1. Enyhén bikónikus fazék vállán háromszög alakú füllel, eredetileg simított felületű és két fülű lehetett. Kiegészítet: mag.: 21 cm, szá.: 18 cm, fá.: 14 cm. Ltsz.: 18.1/1.1. (7. kép 1)

7. kép – Abb. 7

1–2. Balatonszemes-Landler J. u.

2. Csőtalpas tál tálrészze, a csőtalp hiányzik. A bikónikus tál viszonylag éles törésvonaláról négy háromszögletű, lekerített csúcsú bütyök nyúlik le, eredetileg barna, simított felületű. Darabjaiból összeállított: mag.: 11 cm, szá.: 29,5 cm, fá.: 13,5 cm. Ltsz.: 18.1/1.2. (7. kép 2)

3. Oldaltöredék. Ltsz.: 18.1/1.3.¹²

Szürkésbarna színűek, homokkal, ill. kerámiazúzalékkal is soványítottak, jól tömörítettek, kopottak.

7. Balatonszemes–Rádpusztá:

A lelőhely a rádpusztai tótól keletre eső domboldalon helyezkedik el, amely a halastavat kísérő Tetves-patak K-i partjára fut le.¹³ A területen terepjárás során neolitik (DVK), késő bronzkori és kora vaszkori edénytöredékek, hálónéhezék, töredékes csiszolt kőbalta és pattintott kőeszköz kerültek elő, valamint egy középső rézkori töredék.

1. Nagyobb edény (valószínűleg korsó) oldaltöredéke széles, vaskos fül csonkjával, a csonk mellett és alatt ferde, párhuzamos, bevéselt vonalakból álló díszítéssel. Sötét-szürke, homokkal soványított, kopott. Gy.n.sz.: 74/226. (6. kép 10)

8. Barcs–Dráva-meder:

A Barcstól NY-ra lévő Nagyerdő nevű területen sóderbányászat közben került elő egy Balaton-Lasinja-edénytöredék a Dráva medréből 1988-ban.¹⁴

1. Igen nagy méretű, enyhén behúzott peremszélű, valamint kihajló felső és konkáv alsó részű, bikónikus tál perem- és oldaltöredéke vaskos, lefelé nyúló, majdnem függőleges, háromszögletű bütyök töredékével. A perem alatt két, vonalkából álló sor fut körbe. Az alsótól kb. a bütyök csúcsáig két függőleges vonal fut le, amelyek díszítetlen sávot fognak közre. E sáv mindkét oldalán párhuzamos ferde vonalak, ill. felettük vonalkákkal kitöltött sávok helyezkednek el. A törésvonalat és a bütyök szélét további vonalkák hangsúlyozzák. Az eredetileg világosabb barna, simított felület igen kopott és töredezett. Homokkal soványított, jól tömörített. (6. kép 11)

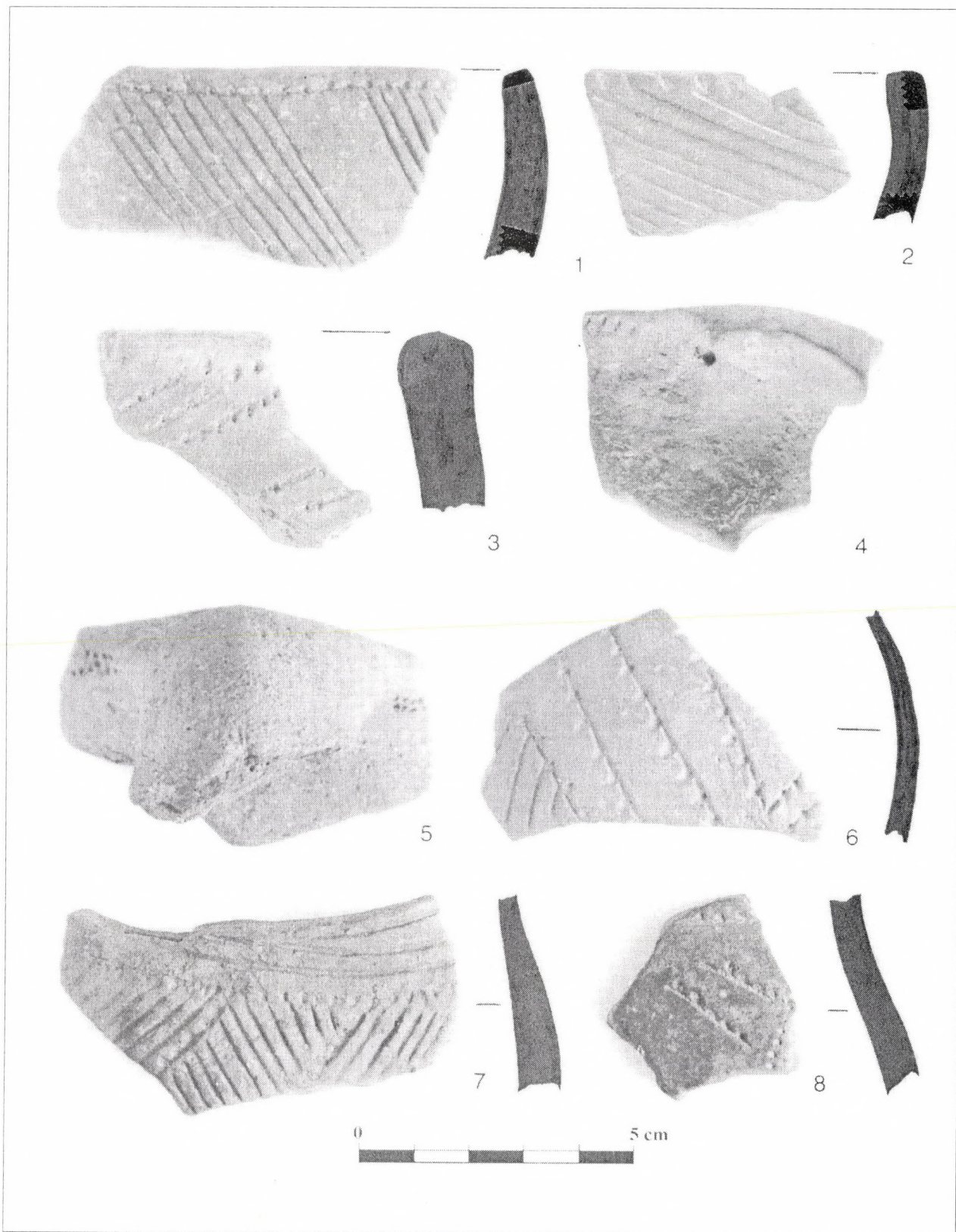
9. Barcs–Pusztabarcs:

Barcs külterületén a TSZ sertéstelepétől É-ra emelkedik az ún. Pusztabarcsi-domb. Az egykori Dráva-ág, ma Netecs-árok félkörben veszi körül. 1983-ban homokbányát nyitottak a domb D-i oldalán. A humusz eltávolítása után az altalajban 10 foltot figyelt meg Rózsás Márton, két folt területéről Balaton-Lasinja-töredékeket, a többiről badeni, urnamezős és Árpád-kori leleteket gyűjtött. Mára a domb nagy részét elhordták (RégFüz 41 (1987), 6; DM Asz.: 387–87/3).

Az alábbi töredékek – kevés kivételtől eltekintve – sötétebb-világosabb szürke színűek, homokkal soványítottak és kopott felületűek, néhány darabon látható az eredetileg simított felület.

1–2. Tálak peremtöredékei. A perem alatt beszúrt pontsorrall, alatta ferdén behúzott vonalkötegekkel, bennük mészbetét nyomaival (8. kép 1). Valószínűleg enyhén behúzott peremű edényből, a perem bevagdosott, a teljes felületet ferde, párhuzamos, bevéselt vonalak borítják. Ltsz.: BR.91.13.7. (8. kép 2)

3. Nagy méretű, vastag falú, szűkülő szájú edény perem- és oldaltöredéke. A megvastagodó perem beszúrkált pontsorrall

8. kép – Abb. 8 1–8. Barcs-Pusztabács

hangsúlyozott, az edényfalon ferde bekarcolt vonalon bebökösött pontsorok látszanak. Ltsz.: BR.91.13.5. (8. kép 3) 4–5. Valószínűleg tálak peremtörédei, az egyikén a peremből induló kerek fül van. Kívül világosbarna, belül szürke színűek, kerámia- és kavicszúzalékkal, ill. homokkal soványítottak. Ltsz.: BR.91.13.2-3.

6–7. Nagy méretű korsók perem- és oldaltörédei a peremből induló és a fölé emelkedő fül csonkjával és a perem alatt beszúrt pontsor(ok)kal. A fül ovális átmetszetű, Ltsz.: BR.87.16.1. (8. kép 4); a fül vaskos és kb. háromszög átmetszetű, világos szürkésbarna, kerámia- és kavicszúzalékkal soványított. (8. kép 5)

8. Nagy méretű korsó vaskos, ovális átmetszetű fültörédeke, egymás alatt két, fordított „V” alakban bekarcolt vonalon benyomott pontsorral, az alsóhoz „V” alakban bekarcolt vonalak kapcsolódnak. A mintát mészbetét tölti ki. Ltsz.: BR.91.13.12.

9–16. Oldaltörédek. Egymás alá „V” alakban behúzott vonalakon ferdén bebökösött pontsor van, az alsóhoz ferde, párhuzamos vonalak kapcsolódnak. Ltsz.: BR.87.16.3. (8. kép 6) Négy vízszintes, behúzott vonal alatt ellentétes irányú, ferde vonalkötegek helyezkednek el, amelyeket beszúrt pontsor választ el. Ltsz.: BR.88.4.1. (8. kép 7)

Szabálytalanul behúzott vonalakon bebökösött pontokkal. Ltsz.: BR.91.13.9. (8. kép 8). Ferde, behúzott vonalkötegekhez több oldalról bebökösött, ill. bekarcolt vonalon ülő, beszúrt pontsorok kapcsolódnak, a vonalköteg két szélső vonala is bebökösött. Ltsz.: BR.91.13.6. (9. kép 1)

Egymás alá, feltehetően „V” alakban bekarcolt vonalkötegekkel, a szélső vonalakon beszúrt pontokkal. Ltsz.: BR.91.13.8. (9. kép 2) Valószínűleg négyszögletes alakban bekarcolt vonalköteggel, amelynek belső vonalán beszúrt pontok vannak. Ltsz.: BR.88.4.4. (9. kép 3)

Ferde, párhuzamos, mélyen bekarcolt vonalakkal, ill. rácsmintával és felettük négyszögletes, benyomott mintasorral. Ltsz.: BR.87.16.4. (9. kép 4). Ferde vonalakkal kitöltött, feltehetően „V” alakú sávokkal. Szinte mindegyik töredéken mészbetét nyoma látszik a mintában.

17–20. Oldaltörédek. Bekarcolt vonalakkal és két ferdén beszúrt pontsorral, Ltsz.: BR.87.16.2.; egymás alá „V” alakban bekarcolt vonalakkal, Ltsz.: BR.87.16.5., 91.13.10.; párhuzamosan behúzott vonalakkal, Ltsz.: BR.88.4.2.; vízszintes vonalkötegekhez kapcsolódó ferde, párhuzamos vonalakkal. Ltsz.: BR.88.4.3.

21. Nyélcsöves agyagkanál töredéke rövid hengeres nyéllel és lapos kanálrésszel. Ltsz.: BR.88.4.6.

22–23. Barna színű, kavicsos soványítású oldaltörédek. Ltsz.: BR.87.16.6-7.

10. Barcs–Zimona-part:

Barcs K-i szélén a Klára u. végénél a Zimona-patak (időszakos vízfolyás) keleti oldalára lefutó dombhajlalon van a kis kiterjedésű lelőhely, ahol a szántásban kerámia- és kavicszúzalékkal, ill. homokkal soványított töredékeket és kövését gyűjtött Rózsás Márton (DM Asz.: 328-87/26., RRM Asz.: VI/2.210).

Az alábbi leletek – néhány kivételtől eltekintve – sötét, feketésszürke színűek, homokkal soványítottak, kopotak.

1. Szűkülő szájú, enyhén kihajló peremszélű edény perem- és oldaltörédeke a perem alatt ferdén beszúrt pontsorral, alatta ferde, párhuzamos, behúzott vonalakkal. Az alsó vonalak szélén két ferdén beszúrt pont látszik. Ltsz.: BR.88.5.6. (9. kép 5)

2–4. Bikónikus tálak peremtörédei. A perem alatt ferdén beszúrt, nagy pontokkal, alattuk ferde, behúzott vonalakkal, Ltsz.: BR.88.5.9. (9. kép 6); ferdén behúzott vonalakkal, Ltsz.: BR.88.5.7.; díszítetlen. Ltsz.: BR.88.5.4. Utóbbi kettő világosbarna.

5. Félgömbös, behúzott peremű tál töredéke. Világosbarna, kerámia- és kavicszúzalékkal soványított. Ltsz.: BR.88.5.3.

6. Peremtörédek, az alig észrevehető törésvonalon lefelé nyúló, háromszögletű, kicsi bütyökkel. Sötét vörösesbarna, homokkal és durva kavicssal soványított. Ltsz.: BR.88.5.1.

7. Nagyobb korsó oldaltörédeke ovális átmetszetű, vaskos fül csonkjával. A fül alatt két, fordított „V” alakú, bekarcolt vonalon ferdén bebökösött pontsor van. A külsőhöz ferde, behúzott vonalak kapcsolódnak, amelyek közül a legszélső szinten bebökösött. A mintában mészbetét maradványa látszik. Ltsz.: BR.88.5.15.

8–9. Nagy méretű korsók vaskos, ovális átmetszetű fültörédei. Az egyikén az oldalfal indulása látszik, és a fül alatt két, fordított „V” alakban bekarcolt vonal húzódik bebökösött pontsorral, a belső ferde vonalakat fog közre. Ltsz.: BR.88.5.16-17.

10. Talpcső aljtörédekén a széle felett mélyen bekarcolt vízszintes vonalhoz ferde, párhuzamos vonalak kapcsolódnak. A külsőn ferdén bebökösött pontsor van, ugyanilyen vonal az előzőekkel ellentétes irányú ferde vonalakat határol. Ltsz.: BR.88.5.5. (9. kép 7)

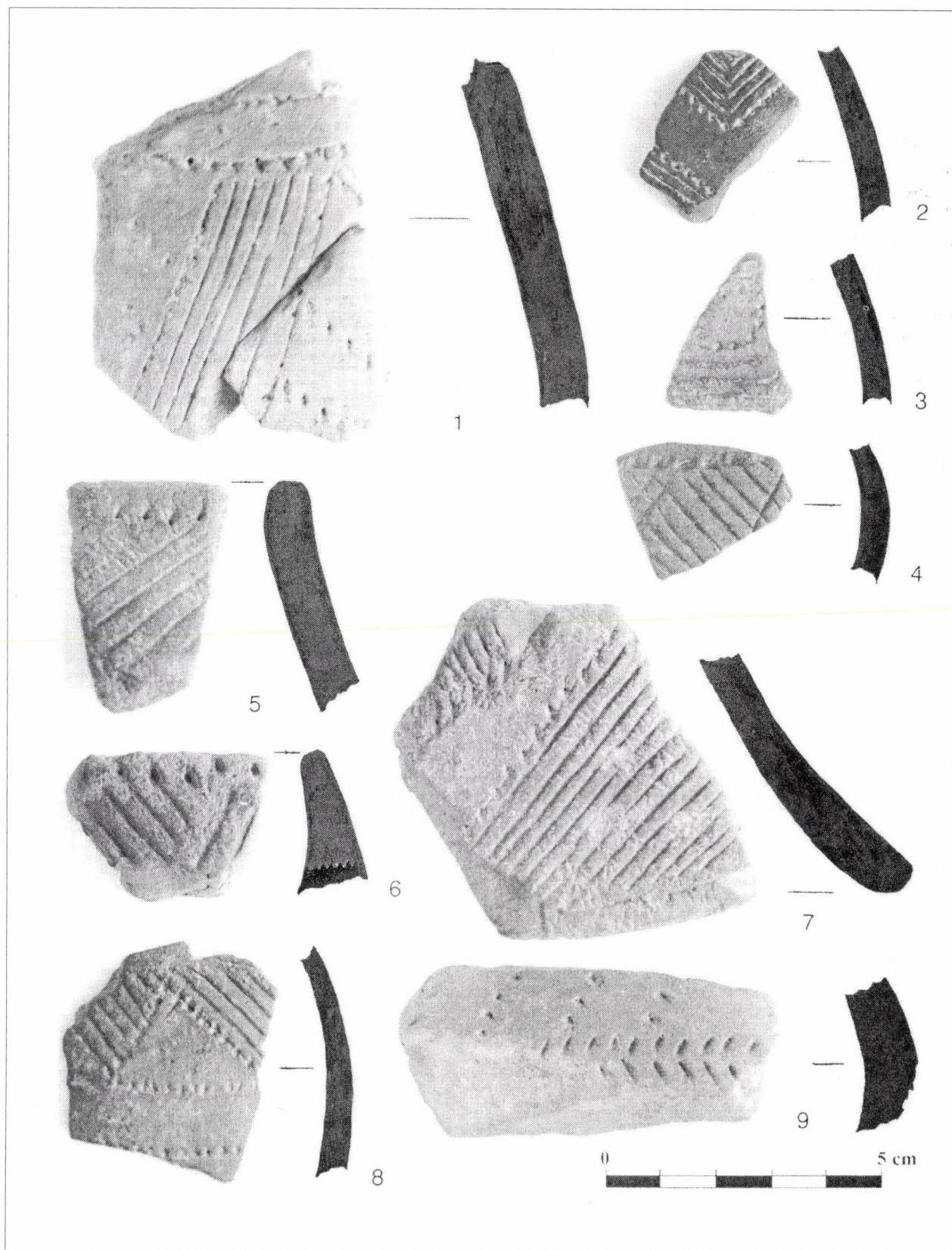
11–12. Aljtörédek? vagy csőtálas tál töredéke? az oldalfal tövében két vízszintes, bevéselt vonalon bebökösött pontsorral; vékony falú edény alj- és oldaltörédeke. Ltsz.: BR.88.5.13., 18.

13–14. Oldaltörédek. Két vízszintes vonalon bebökösött pontsorral, a felsőhöz (ezen négyszögletes, benyomott elem látszik) ugyanilyen vonal kapcsolódik fordított „V” alakban, amelyre teljes hosszában ferdén behúzott, párhuzamos vonalak illeszkednek. Mészbetét nyomaival. (9. kép 8) Profilált oldalú edény töredéke, a törésvonal alatt fordított „V” alakban bekarcolt vonalakon mélyen bebökösött pontsor látszik. A szélsővel párhuzamosan bekarcolt vonalak futnak. Ltsz.: BR.88.5.8.

15–19. Oldaltörédek. Vízszintes bekarcolt vonalhoz ellentétes irányú ferde vonalak kapcsolódnak, rajtuk ferdén beszúrt pontokkal; ellentétes irányú, ferdén behúzott vonalkötegekkel; ellentétes, ferde vonalkötegekkel, amelyeket bebökösött pontsorok határolnak, Ltsz.: BR.88.5.10-12.; három párhuzamos, bekarcolt vonalon ferdén bebökösött pontsorral; bekarcolt és a szélső vonalakon bebökösött vonalköteggel, amelyet két, bebökösött vonal kísér.

20. Lefelé nyúló, háromszögletű, lekerekített csúcsú bütyök fordított „V” alakú kannelúradisz nyomával. Eredetileg világosbarna, homokkal és kevés kerámia- és kavicszúzalékkal soványított.

21–22. Világosbarna, rövidebb-hosszabb nyélcsöves agyagkanalak töredékei. Kerámia- és kavicszúzalékkal, homokkal, ill. durva kavicssal soványítottak. Ltsz.: BR.88.5.19-21.

9. kép – Abb. 9 1–4. Barcs-Pusztabarcs; 5–8. Barcs-Zimona-part; 9. Drávaszentes-Malom-domb

11. Csokonyavisonta–Pusztai-rét:

A lelőhely Csokonyavisontától délre már a Kertmög nevű határrészen húzódik a Györgyösi-patakra lefutó domboldalon, amelyet a megszüntetett Barcs–Somogyszob vasútvonal töltése választ ketté. Innen különböző korú (DVK, kora, késő bronzkor, kelta, kora római, középkor) felszíni kerámiatöredéket gyűjtött Rózsás Márton (DM Asz.: 544/88.; RRM Asz.: VI/5.,200). A leletanyagban egyetlen Balaton-Lasinja-töredék van.

1. Oldaltöredék két-két párhuzamos, igen mélyen beszúrt, nagy pontokból álló sorral, mészbetét kevés maradványával. Feketésszürke, homokkal soványított, kopott. Ltsz.: BR.91.26.2.

12. Csurgó–Télapó pihenőhelye:

A lelőhely, amely a volt erdészház népies nevét viseli, a Csurgóról Porrogszentkirályra vezető földút és a vasút közötti utolsó parcellán található egy meredek oldalakkal leszakadó dombszegletben a Kőkenyes-patak jobb partján. A területen agyagkitermelő gödörből cserepeket gyűjtött Szabó Zoltán 1998 áprilisában. A leletmentés során Németh Péter egy rézkori (péceli) gödröt tárt fel. A környéken talált leletek között Balaton-Lasinja-töredékek is vannak, amelyek talán másik gödörből származnak (RRM Asz.: 1118–1119).

1–2. Profilált hasú korsók oldaltöredékei. A fül csonkjával, a hason behúzott vonalkötegekből és beszúrt pontsorokból (cseppminta) álló díszítéssel (12. kép 1); behúzott fenyőág-mintával.

3–9. Oldaltöredékek. Nagy méretű, bikónikus edényből, amelyen bevésott, vízszintes vonalköteg alatt négy, ferdén beszúrt pontsor van. Ferdén beszúrt pontsor(ok)kal és behúzott vonalakkal; kétsoros fenyőág-mintával; két darab díszítetlen.

Sötétszürkék, jórészt homokkal soványítottak, kopottak.

13. Drávaszentes–Malom-domb:

A Malom-domb Drávaszentes belterületén a Györgyösi-pataktól D-re, a hídtól ÉK-re az ártér felett emelkedő domb. A lelőhelyről Rózsás Márton terepbejárásából lengyeli, bronzkori, valamint számos Balaton-Lasinja-edénytöredéket ismerünk (DM Asz.: 328-87/32.; RRM Asz.: VI/2, 210.4).

A következő töredékek feketés-, ill. sötétszürke színűek, homokkal soványítottak, kopottak. Néhány esetben észrevehető az eredetileg simított vagy más (barna) színű felület, továbbá a mészbetét. Kevés a kerámia- vagy kavicszúzalékkal soványított darab.

1–5. Bikónikus edények oldaltöredékei. Lefelé nyúló bütyök helyével, amelyhez kalászminta és négy benyomott „éksor” kapcsolódik (9. kép 9); a törésvonal felett négy, ferdén beszúrt pontsorral, Ltsz.: BR.88.103.6. (10. kép 1);

ferde vonalakkal kitöltött sávokkal (10. kép 2); beszúrkált pontsorokkal kísért, bekarcolt vonalkötegekkel.

6–7. Peremtöredékek enyhén behúzott, megvastagodó peremszerű tálakból. A perem alatt két beszúrt pontsor van. (10. kép 3,5)

8–13. Bikónikus tálak peremtöredékei. Az előzőhöz hasonló bütyök indulása látszik, a perem bevagdostott, a törésvonal felett két, ferdén és mélyen beszúrt pontsor fut körbe. Ltsz.: BR.88.103.5. (10. kép 4). A peremet, a törésvonalat és az apró, lefelé nyúló, háromszögletű bütyköt mélyen beszúrt pontsor hangsúlyozza. Ltsz.: BR.91.11.1. (10. kép 6). A peremből induló és a fölé emelkedő szalagfűl a törésvonalhoz csatlakozik, eredetileg világosbarna, apró kavicsal is soványított. Ltsz.: BR.88.103.18. (10. kép 7) Bebokódott pontsorral és nagy benyomott pontokból álló sorral díszített, Ltsz.: BR.88.103.7.; a többi díszítetlen. Barna színűek, durva kavicsal is soványítottak. Ltsz.: BR.88.103.1.; BR.91.11.2.

14. Szűkülő szájú, enyhén kihajló peremű edény peremtöredéke a peremből induló nyúlvány vagy fül csonkjával. A peremen egy beszúrt pontsor, alatta négy vízszintes, bekarcolt vonal van. Ltsz.: BR.88.103.2.

15–18. Nagy méretű korsók perem-, ill. oldaltöredékei vaskos, ovális átmetszetű fül csonkjával. A fül alatt ferde, behúzott vonalakon beszúrkált pontok vannak, vagy a perem széles vonalakkal bevagdostott. Ltsz.: BR.88.103.14-15.

19. Talpcsőves vagy talpgyűrűs tál oldal- /és aljtöredéke, a talp és a tál találkozásánál mélyen bekarcolt vonalakkal álló sorral.

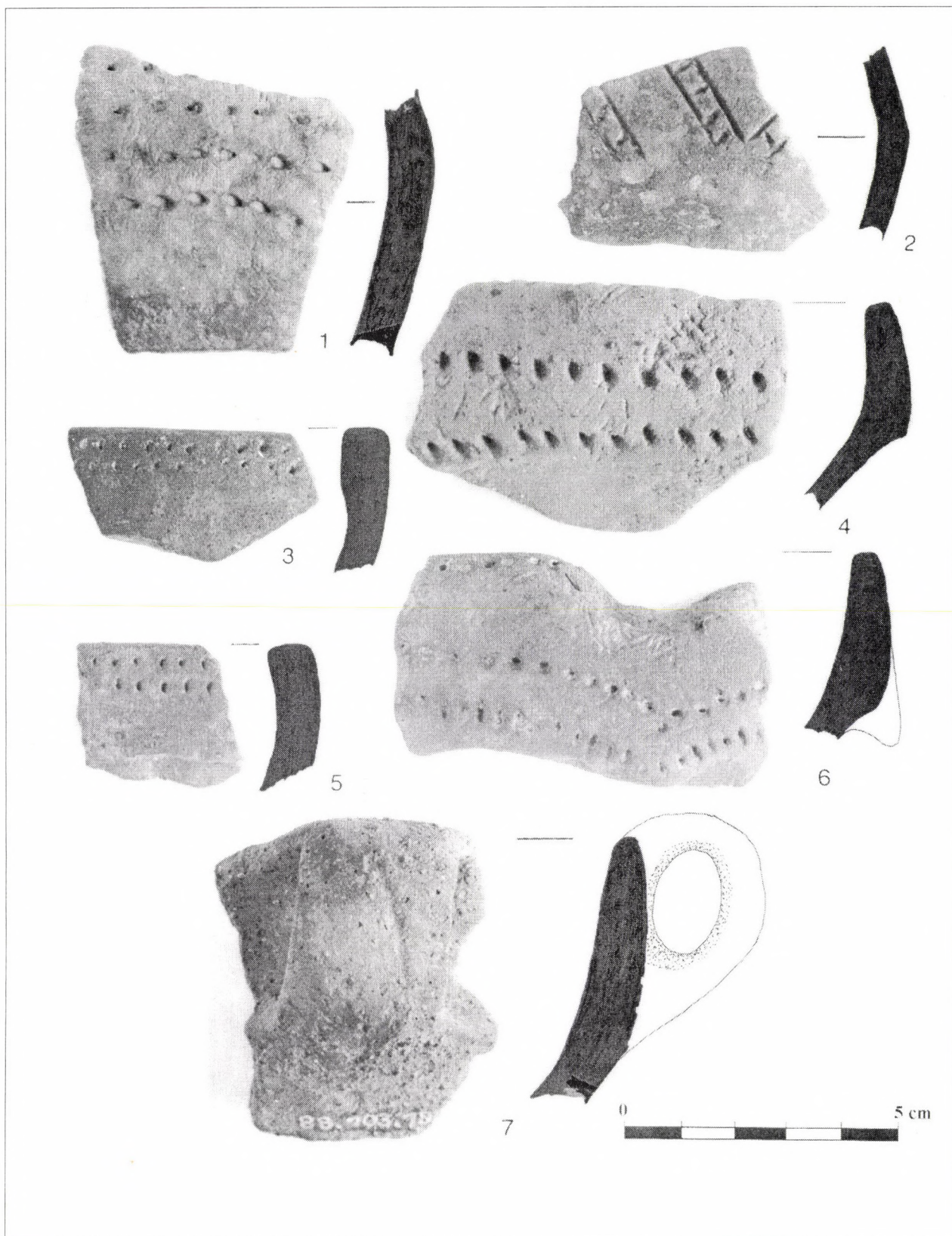
20–27. Oldaltöredékek. Vízszintes vonalkötegehez ferde, behúzott vonalak kapcsolódnak, a legszélső mellett két, vonalkötegből álló sor fut. Ltsz.: BR.91.11.3. (11. kép 1) „V” alakú és ferde, bevésott vonalakkal (11. kép 2); vízszintes vonalak és egy beszúrt pontsor felett ferde, behúzott vonalak helyezkednek el; behúzott vagy bevésott vonalköteggel, amelyet vonalon ülő (Ltsz.: BR.88.103.3, 4.) vagy simán beszúrt pontsorok kísérnek, bütyök csonkjával az egyikken.

28–34. Oldaltöredékek. Beszúrkált pontsorokkal; bekarcolt vonalon ülő, beszúrt pontsorokkal és négyszögletes benyomott elemekből álló sorral, Ltsz.: BR.88.103.7., 9–12; éksorokkal kísért, „V” alakú, behúzott vonalköteggel; két, ferde vonalakkal kitöltött, egymásra merőleges sávval.

14. Drávaszentes–Régi falu:

Drávaszentes–Régi falu lelőhely a Malom-dombtól kb. 500 m-re a Györgyösi-patak másik, jobb partján található, ahonnan jórészt középkori leletanyag származik. A patak É-i partjára lefutó kisebb dombhajlaton és dombtetőn terepbejárása során még vaskori cserepeket talált Rózsás Márton (DM Asz.: 328-87/32), valamint a Balaton-Lasinja-kultúrához tartozó kerámiatöredékeket.

1–3. Bikónikus tálak peremtöredékei. Beszúrt pontsorokkal (11. kép 3–4); díszítetlen, világosbarna, durva kavicsal is soványított. Ltsz.: BR.88.86.2-4.

10. kép – Abb. 10 1–7. Drávaszentes-Malom-domb

4. Bikónikus tál perem- és oldaltöredéke. A peremből induló és a fölé emelkedő szalagfűl a törésvonalhoz csatlakozik. Ltsz.: BR.88.86.6. (11. kép 6)

5. Behúzott peremű, félgömbös tál perem- és oldaltöredéke. Kívül világosbarna, kisebb kavicsdarabokkal is soványított. Ltsz.: BR.88.86.1.

6. Oldaltöredék. Apró, alig kiemelkedő bütyköt behúzott vonalkötegek vesznek körül, amelyeket ferdén beszúrkált pontsor kísér. Ltsz.: BR.88.86.5. (11. kép 5)

A felsorolt edénytöredékek a kivételektől eltekintve sötét-, feketésszürke színűek, homokkal soványítottak, kopott felületűek.

15. Drávaszentés–Tározó:

A lelőhely a somogytárnócai sertéskombináttól délre lévő tározó É-i végénél – már a drávaszentési határban – található, a Györgyösi-patak nyugati oldalán elhelyezkedő kisebb dombhajlaton. A területen Rózsás Márton két kormos-égett foltot észlelt, amelyek környékéről DVK, LTD és X–XI. századi kerámia-töredékeket gyűjtött (DM Asz.: 955–94.). A leletanyagban egyetlen rézkori cserép van.

1. Oldaltöredék bikónikus edényből, teljes felületén párhuzamosan bekarcolt vonalakkal. Feketésszürke, homokkal soványított, kopott.

16. Fonyód:

A lelőhely Fonyód belterületén az ún. Fonyódi-hegy aljában, annak DNY-i részén helyezkedik el a TSZ telephelyétől ÉK-re. A hegy lábánál található a Balatonba torkolló Milkovics-árok. A Virágos utcában két szomszédos telken meszesgödör ásása, ill. villa építése közben avar sírt bolygattak meg. A múzumba csak a sírból származó embercsontok és bögre került be, a jelentésben (RRM Asz.: II/10/198) nem szerepelnek a meglévő, Balaton-Lasinja-kultúrába sorolható kerámia-töredékek.¹⁵

1. Behúzott peremű tál perem- és oldaltöredéke a perem alatt induló, vaskos, lefelé nyúló, valószínűleg háromszögletű bütyök csomójával. (12. kép 2)

2. Bikónikus tál oldaltöredéke lefelé nyúló, háromszögletű és lekerekített csúcsú bütyökkel.

3–4. Oldaltöredékek, az egyikén ovális átmetszetű hurkafűl maradványa van.

5–6. Peremtöredékek, az egyik szűkülő szájú és enyhén kihajló peremszélű edényből való.

Kerámiazúzávalékkal soványítottak, jól tömörítettek, világosbarna színűek, az eredetileg simított felület jórészt lekopott.

17. Főnyed–Fekete-sziget:

A Fekete-sziget a Kis-Balaton egyik belső, É–D-i irányú, mintegy 2 km hosszú szigete, amelyet mocsár, ill. két vízfolyás vett körül. A terepbejárások során őskori, főleg bronzkori telepnyomokra bukkantak. A

Kis-Balaton program keretében a sziget legdélibb dombmagaslatán végzett leletmentő ásatást Egry Ildikó 1985-ben, a dunántúli mészbetetes edények népe kultúrájának sírjait és telepobjektumait, valamint DVK gödröket tárt fel (RégFüz 39 (1986), 10). A leletanyagban két szórvány edénytöredék sorolható biztosan a Balaton-Lasinja-kultúrához.¹⁶

1. Nagy méretű, világosbarna korsó oldaltöredéke vaskos, hosszú, ovális átmetszetű füllel. Ltsz.: Ö.87.17.3.

2. Korsó szürkésbarna perem- és oldaltöredéke a peremből induló és a fölé emelkedő füllel. Ltsz.: Ö.87.18.19. (12. kép 3)

Kerámiazúzávalékkal soványítottak, kopott felületűek.

18. Gyugy:

Gyugy község egy É–D-i irányú domb ÉK-i részén fekszik. A keleti domboldal a Jamai-patakra (az ún. Határ-árokra), az északi egy másik vízfolyásra fut le. A lelőhely jelenleg Gyugy belterületén van. A Dózsa Gy. u. 1. számú ház kerítésének átépítésekor a péceli kultúrába sorolható gödrök, házon kívüli tapasztott tűzhely került felszínre Draveczy Balázs leletmentésén 1961-ben (RF 15 (1962), 46; KALICZ 1969/70. 90; KOCZTUR 1964, 56; DRAVECZKY 1970, 26; RRM Asz.: II/12/8). A leletanyagban egyetlen Balaton-Lasinja-töredék van, amelyet Kalicz is megemlélt.

1. Nagyobb tárolóedény oldaltöredéke háromszög alakú füllel. Belül sötétszürke, kívül világosbarna, kerámiazúzávalékkal és homokkal soványított, jól tömörített, kopott felületű. Ltsz.: 61.256.1. (12. kép 3)

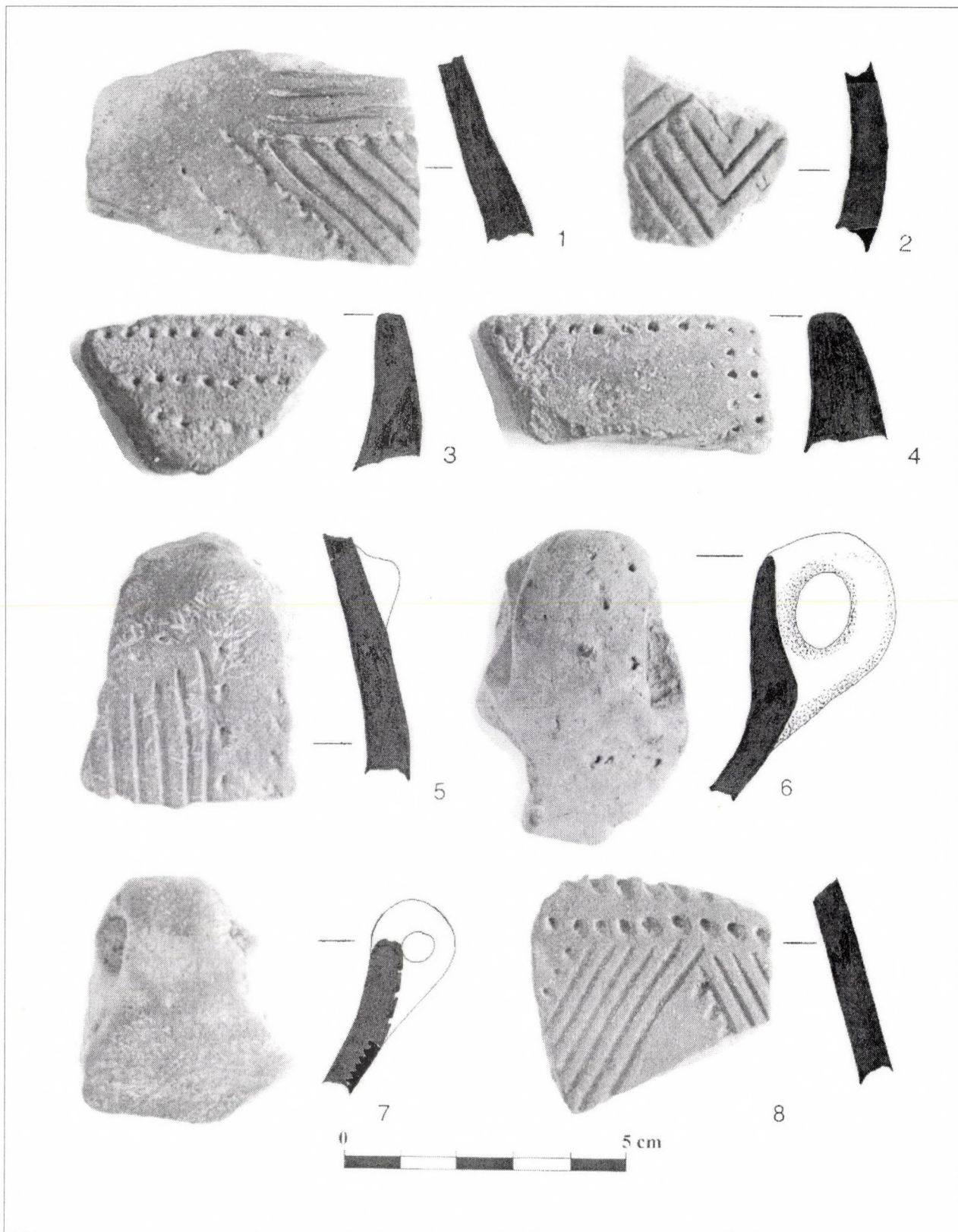
19. Istvándi–Józan-hegy:

Istvándi belterületén – már a Domjánpuszta nevű részen – a mai temetőtől kb. 500 m-re DK-re helyezkedik el a lelőhely, amely egy árokra (egykori vízfolyás?) lefutó, futóhomokos felszínű, kisebb dombvonulat déli lejtője. A lelőhely az árok túloldalán is folytatódik. A területen 1996-ban cserepeket találtak földkimérés közben. A bejelentés nyomán terepbejárást végző Rózsás Márton a domb D–DNY-i lejtőjén és a platón nagy számú neolit (Starčevo) kerámia-töredéket gyűjtött (DM Asz.: 1037–96; RRM Asz.: VI/12., 864). A leletanyagban Balaton-Lasinja-töredékek is vannak.

1. Valószínűleg félgömbös tál perem- és oldaltöredéke a peremből induló, rövid, keskeny fülecskével. (11. kép 7)

2–3. Eltérő méretű korsók peremtöredékei ovális átmetszetű fűl csomójával. A kisebbik eredetileg világosbarna színű és kerámiazúzávalékkal soványított.

4–6. Oldaltöredékek ferde, párhuzamos, behúzott, ill. bekarcolt vonalakkal, egy-egy esetben a szélső vonalat beszúrt, ill. ferdén bebökődött pontsor kíséri.

11. kép – Abb. 11 1–2. Drávaszentes-Malom-domb; 3–6. Drávaszentes-Régi falu;
7. Istvándi; 8. Somogytarnóca-Aszaló

Sötét- vagy feketésszürke színűek, homokkal soványítottak, igen kopott felületűek.

20. Juta–Gagarin:

A lelőhely Juta község keleti szélén a Juta és Kaposfüred közötti úttól É-ra, egy É–D-i irányú domb platóhoz közeli déli részén található. A domb K-i oldalán folyik az ún. Jutai-vízfolyás, másik oldalán egy hasonló irányú domb húzódik, amelyet NY-ról újabb vízfolyás határol. E kettő a dombok déli lábánál egymásba torkollik. A területen a jutai TSZ-hez tartozó gazdasági épületeknél silógödör ásása közben bronzkori, mészbetétes jellegű edénytöredékekre bukkantak 1965-ben. A leletmentő ásatás során Draveczy Balázs a kisapostagi kultúra klasszikus fázisába datálható házat tárt fel (HONTI–KISS 1996, 21). Gazdapusztai Gyula 1966. évi megfigyelései szerint a mindenütt követhető DVK telepanyag után „a lengyeli kultúra balatoni csoportja” települési rétege következett (hulladékgyödör, házalap), végül bronzkori kultúrréteg objektum nélkül (RRM Asz.: IV/25; RégFüz 19 (1966), 10; RégFüz 20 (1967), 14; DRAVECZKY 1970, 26). A Gazdapusztai jelentésében szereplő balatoni objektumok a meglévő dokumentáció alapján nem azonosíthatók, ill. nem a Balaton-Lasinja-kultúrához tartoznak. Csatlakozhatunk tehát Kalicz megállapításához, aki „a balatoni csoport szórványos cserepeit” említi (KALICZ 1969/70, 90) a lelőhelyről, ahol még a DVK, lengyeli, kisapostag 2. 3., dunántúli mészbetétes edények népe kultúrája leletanyaga került felszínre.

1. Kisebb korszak vagy csésze feketésszürke oldaltöredéke az alj indulásával és ovális átmetszetű fül csomkjával. Ltsz.: 66.214.6. (12. kép 6)

2–4. Bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. Függőleges, oldalt benyomott, „félkorongszerű” rátét a peremből indul és a törésvonalhoz csatlakozik. Feketésszürke, vörös átmetszetű, eredetileg simított. Ltsz.: 66.214.7. (12. kép 5) A perem alatt ferdén beszűrt vonalak sorakoznak, világosbarna, jól tömörített. Ltsz.: 66.212.7. (12. kép 7) Vörösesbarna, díszítetlen. Ltsz.: 66.196.7.

5. Fazék? vörösesbarna oldaltöredéke függőleges, kerek füllel. Ltsz.: 66.196.5.

Jórészt kerámiazúzákkal soványítottak, kopott felületűek.

21. Kaposvár–Deseda-part (OVIT):

A lelőhely a Mező I. utca végén a Vízművek épületétől ÉNy-ra kb. 300 m-re található egy dombtetőn, a 142. magassági pont közelében.¹⁷ A domb közvetlenül a Deseda-patak jobb partján, a patakot kísérő vízenyős, mocsaras területből emelkedik ki. Patakra néző oldala viszonylag meredek. A terepbejárásokból származó leletanyagban DVK, lengyeli, badeni, középső és késő bronzkori, XII–XIII. századi kerámia-töredékek, pattintott, csiszolt kő- és csont-

eszközök, orsógombok, őrlőkövek, paticsdarabok vannak (RRM Asz.: IV/1/197, 209, 232a, 264, 292) a Balaton-Lasinja-kultúra kis számú leletei mellett.

1–3. Nagy méretű, bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. Széles, rövid szalagfüllel, szürkésbarna (12. kép 8); kihajló peremmel és függőleges, vaskos hurkafüllel, vörösesbarna (12. kép 9); három ferdén beszűrt pontsorrall, feketésszürke (12. kép 10). Kerámiazúzákkal és homokkal soványítottak, kopottak.

4–5. Vékony falú, profilált hasú korszak oldaltöredékei. A hason függőleges, finoman behúzott vonalköteget beszűrkált pontsor (cseppminta) kísér. (12. kép 11) A párhuzamos, függőleges, bekarcolt vonalakból álló díszítésben mészbeté maradványa látszik. Szabályosan, gondosan kidolgozott forma. Ltsz.: 79.26.2. (12. kép 12) Feketék, finoman izapoltak, az eredetileg gondosan simított felület helyenként le kopott.

6. Oldaltöredék bevészt, párhuzamos vonalakkal kitöltött sávdíszítéssel. Fekete, az eredetileg simított felület belül lekopott, jól tömörített. Ltsz.: 79.28.2. (12. kép 13) Gy.n.sz.: 88/102.

22. Kaposvár–Deseda-víztározó:

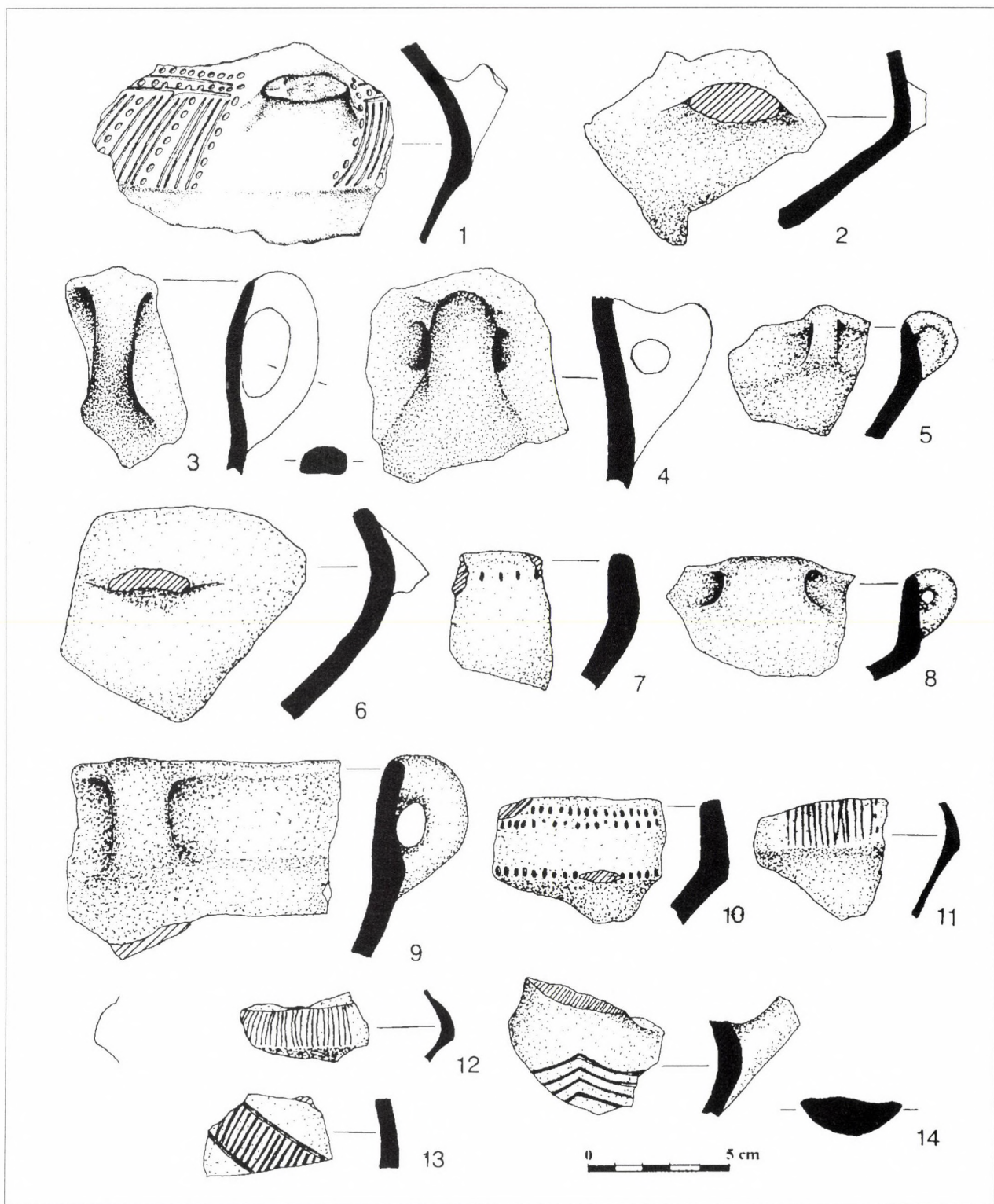
A lelőhely Toponártól Ny-ra a Deseda-víztározó DK-i végénél a nyugati oldalon emelkedő domb platóján, annak déli részén található. A domb lábánál folyik a Deseda-patak. Honti Szilvia és Németh Péter 1991. évi terepbejárásának leletanyagában egyetlen Balaton-Lasinja-töredék van.

1. Nagy méretű korszak oldaltöredéke széles, kb. ovális átmetszetű fül csomkjával. A fül alatt négy, fordított „V” alakú és ívelődő, vésett vonallal, bennük mészbeté maradványával. Feketésszürke, homokkal soványított, kopott. (12. kép 14)

23. Kaposvár–Gyertyános:

A Gyertyános-völgy Kaposvár DNy-i határában helyezkedik el a Zselici-dombság északi peremén. A lelőhely a Gyertyános-völgy és a Zselic-patak között húzódó, É–D-i irányú domb déli csücskén található a Munkaterápiás Intézetől ÉNy-ra 2–3 km-re. A domb lábánál lévő, mocsaras partú vízfolyás a Zselic-patakba torkollik. A területen Eöry Béla lengyeli kerámia-töredékeket és egyéb agyagtárgyakat, magköveket, pattintott és csiszolt kőeszközöket, okker-rögöket gyűjtött. A szórvány felszíni leletanyag egyik darabja a Balaton-Lasinja-kultúrához sorolható. A terepbejárás területének Ny-i szomszédságában egy útépítést megelőző leletmentésen Honti Szilvia a (késő) lengyeli kultúra telepének maradványát tárta fel. Az objektumok között egy Balaton-Lasinja-gödör is van, leletanyaga később kerül feldolgozásra.¹⁸

1. Profilált, megvastagodó hasú, vékony falú korszak oldaltöredéke a hason behúzott, függőleges vonalköteggel, mellette két, bebökdösött vonalakkal álló sorral. Feketésszürke, homokkal soványított, kopott. Gy.n.sz.: 88/103. (13. kép 5)

12. kép – Abb. 12 1. Csurgó-Télapó pihenőhelye; 2. Fonyód; 3. Főnyed-Fekete-sziget; 4. Gyugy;
5–7. Juta-Gagarin; 8–13. Kaposvár-Deseda-part – Desedaufér (OVIT); 14. Kaposvár-Deseda

24–27. Kaposvár–61-es út:

Kaposvár ÉK-i határában a Kaposvár–Dombóvár vasútvonal első űrházától É-ra mintegy 400 m-re talál-

ható a lelőhely, egy É–D-i irányú domb DNy-i lejtőjén. A dombot Ny-on a Deseda-patak, D-en a Kapos-folyó határolja, amelyek a domb déli lábánál

torkollanak egymásba. 1977-ben a 61. számú út építésének földmunkálatai során nagy mennyiségű emberi csontváz, valamint tégladarabok kerültek elő. Bárdos Edith 1977–1980. között középkori telepobjektumokat, templomot és a hozzá tartozó temető megmaradt részét tárta fel, és egy IX. századi temető maradványát. A két temető közötti területen egy nagy méretű őskori beásás feltja volt megfigyelhető (BÁRDOS 1978, 187; 1987, 5), ahonnan két bolerázi perem- és egy valószínűleg lengyeli aljtöredék mellett a Balaton-Lasinja-kultúra leletei kerültek felszínre.¹⁹

E lelőhelytől ÉNy-ra kb. 4 km-re a 61-es út továbbépítését megelőző leletmentés során Kaposvár és Toponár között a Zarany-pusztai terményszárítótól keletre kb. 500 m-re, a Deseda-patak jobb partján emelkedő dombon neolit (DVK), péceli, középső és késő bronzkori, kelta, római, avar és középkori emlékek (összesen 774 obj.) mellett a Balaton-Lasinja-kultúra kb. ötven telepobjektuma vált ismertté, köztük egy 11x18 m-es, igen nagy mennyiségű leletanyagot tartalmazó gödörkomplexum, valamint szórvány leletek.²⁰ A Deseda-patak túloldalán lévő 2., valamint az attól kb. másfél-két km-re NyÉNy-ra található (összetartozó) 12., 13., 14. sz. lelőhelyeken összesen öt körárok, ill. árokészlet került elő különböző gödrök mellett.²¹ E telepanyagok később kerülnek feldolgozásra.

1. Fazék oldaltöredéke rövid, széles szalagfüllel, vörösesbarna, kerámiaüzalékkal soványított.

2–3. Vékony falú korsók oldaltöredékei. Hosszú szalagfüll töredékével, feketésszürke és szürke-vörös-szürke törésfelületű. A profilált hason ferde, behúzott vonalkötegek vannak, vöröses világosbarna (13. kép 2). Homokkal soványítottak.

4–6. Bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. Enyhén behajló peremszélű és lekerekített törésvonalú. A perem ferdén átlukasztott, a külső peremszél a lyuk mentén megvastagodik és a perem fölé nyúlik, a belső oldalon a lyuk felett apró bütyök van (13. kép 4). Díszítetlen és éles törésvonalú (13. kép 1). Világosbarna színűek és jól tömörítettek. A peremszél enyhén kihajlik, a törésvonal lelapított, amelyről perem fölé nyúló, hosszúkás, kb. háromszög átmetszetű bütyök indul, sötét szürkésbarna és vörösszürke-vörös törésfelületű (13. kép 3). Homokkal és kevés kerámiaüzalékkal soványítottak, az eredetileg simított felület jórészt lekopott.

7. Nyélesöves agyagkanál világos vörösesbarna nyéltöredéke.

8–10. Oldaltöredékek kb. ovális átmetszetű hurkafül csonkjával és aljtöredék. Világosbarna, ill. sötétszürke színűek, kerámiaüzalékkal és kevés homokkal soványítottak, kopottak.

28. Kaposvár–8. lelőhely:

A lelőhelyen, amely Kaposvár belterületén belül pontosan nem azonosítható, Molnár Sándor végzett

terepbejárást 1970 és 1972 között. A leltározatlan leletanyagban egyetlen, biztosan Balaton-Lasinja-lelet van.

1. Vékony falú, profilált hasú korsó oldaltöredéke a hason ferdén, felette vízszintesen behúzott vonalkötegekkel. Fekete, homokkal soványított, az eredetileg gondosan simított felület lekopott. (13. kép 3)

29. Kaposvár–Ólaki-dűlő:

Az Ólaki-dűlő Kaposvár ÉK-i részén elterülő domb, amelyet a Kisgáti-árokknak nevezett vízfolyás választ el a Kisgáti (Simongáti)-dűlőtől. A lelőhelyet már évtizedekkel ezelőtt ismerték, mivel az építkezési munkálatok közben folyamatosan pusztuló területéről egyre több lelet került a múzeumba. Tompa Ferenc (1932–33), Pusztai Rezső (1954), Draveczy Balázs (1961) és Korek József (1962) feltárási jórészt a DVK és a lengyeli kultúra hagyatékát hozták felszínre (RégFüz 16 (1962), 9; BAKAY 1978, 17; DRAVECZY-SÁGI-TAKÁCS 1964, 28–29; KALICZ 1969/70, 90; KOCZTUR 1964, 68–69; ZALAI-GAÁL 1979/80, 19–20, 18–22, 24. kép). Az ásások során nem került elő Balaton-Lasinja-leletanyag, de ismerünk egy korsótöredéket, amelyet a leltárkönyv szerint 1947-ben vásárolt meg a múzeum.

1. Nagyobb méretű korsó oldaltöredéke ovális átmetszetű szalagfüll csonkjával. Sötétszürke (szürke-vörös-szürke törésfelületű), homokkal és kevés kerámiaüzalékkal soványított, kopott. Ltsz.: 12183.

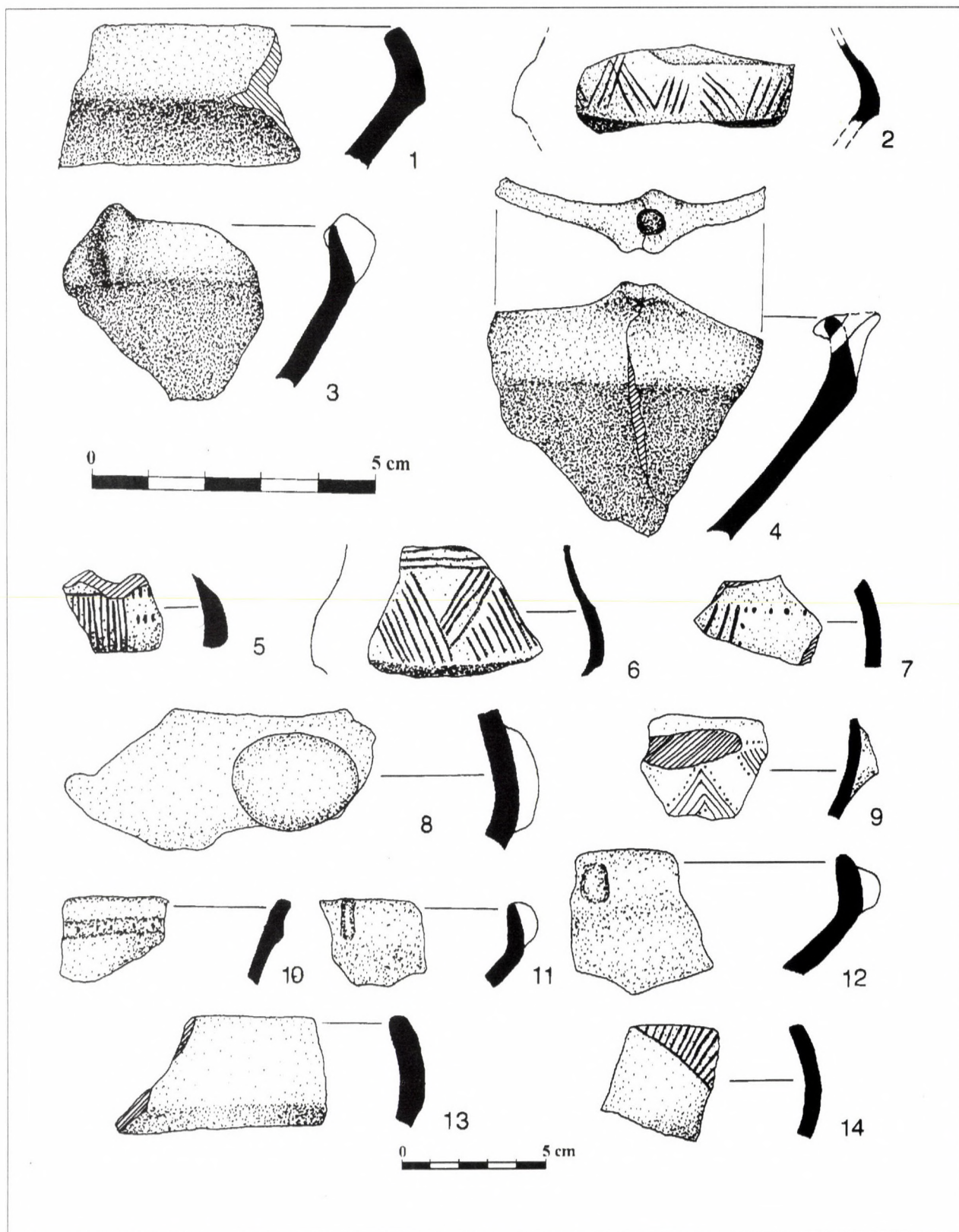
30. Kaposvár–Simongáti-dűlő:

A lelőhely Kaposvár belterületén a Kisgáti (Simongáti)-dűlő DNy-i végében a Kisgáti-árok keleti oldalán terül el, a vízfolyásra elég meredeken lefutó domboldalon. Az árok másik oldalán van az Ólaki-dűlő. A területen 1975 és 1981 között terepbejárást során Starčevo, lengyeli, badeni, kisapostagi és korai mészbetetes, urnamezős, római kerámia-töredékeket, pattintott kőeszközöket, magköveket, hálónehézékeket, valamint kelta és római fibulákat talált Eöry Béla, továbbá néhány szórvány Balaton-Lasinja-leletet.²²

1–3. Oldaltöredékek. Nagy méretű, enyhén bikónikus, sötétszürke színű edényből nagy, korong alakú bütyökkel (13. kép 8); három párhuzamosan behúzott vonallal és két beszúrt pontsorrallal, feketésszürke (13. kép 7); háromszögletű, felfelé álló, behajló csúcsú bütyökkel, barna. Homokkal és kerámiaüzalékkal soványítottak, az eredetileg simított felület lekopott. Gy.n.sz.: 88/114.

31. Komlósd–Rezula:

A Rezula-dűlői lelőhely Komlósdtól É-ra, Babócsa-Új major lelőhellyel szemben helyezkedik el, a

13. kép – Abb. 13 1–4. Kaposvár-61-es út; 5. Kaposvár-Gyertyános; 6. Kaposvár-8. lelőhely – Fundort 8;
7–8. Kaposvár-Simongáti-dűlő; 9. Lengyeltóti; 10–12. Marcali;
13–14. Somogyeszi-Szanai-irtás

Barcs-Komlósi–Rinya-patak túloldalán a patakra hajló lejtőn. Itt a szántásban több foltot észlelt, és DVK, Balaton-Lasinja, badeni és római kerámia-töredékeket gyűjtött Rózsás Márton. Ettől valamivel délebbre a gázvezeték jelzőablaja környékén DVK, kora bronzkori és középkori leletek kerültek felszínre (DM Asz.: 959–94, 995–94; RRM Asz.: VI/2/210).

Az alábbi töredékek túlnyomórészt homokkal soványítottak, feketés-, sötétszürke, fekete színűek, kopottak.

1. Világosbarna, simított felületű, bikónikus tál perem-töredéke vékonyan bekarcolt, ferde vonalköteggel és három, ferdén bebökődött pontsorrall. Ltsz.: BR.96.2.1. (14. kép 1)

2–6. Oldaltöredékek. Párhuzamos, ferde, behúzott vonalakból és felső végükön beszürkált pontokból álló díszítéssel; ferdén bebökődött pontokból és finoman bekarcolt vonalakból álló sorokkal, felettük finoman bekarcolt vonalakkal (14. kép 3); ferdén behúzott vonalköteggel és ferdén bebökődött pontsorokkal (14. kép 2); bekarcolt, vízszintes vonalköteggel, amelynek alsó vonala ferdén bebökődött, alatta ferde, bevészt vonalak láthatók; beszúrt pontsorrall és eredetileg fekete, fényezett bevonattal. Ltsz.: BR.96.2.3-7.

7–12. Oldaltöredékek. Apró, alig kiemelkedő bütyökkel, amelynek szélét bebökődött pontok hangsúlyozzák, körülötte ferdén behúzott vonalkötegek helyezkednek el, apró kavicsal is soványított (14. kép 4); bevészt vonalköteg indulásával, eredetileg fekete, fényezett felületű; két párhuzamos bekarcolt vonallal, rajtuk mélyen beszúrt pontdíszszel; a teljes felületen ferde, párhuzamos, behúzott vonalakkal, apró kavicsal is soványított; négy benyomott pontsorrall; bütyök? indulásával és három vízszintes, bekarcolt vonallal, a szélsőt bebökődött pontsor kíséri. Az utolsó három szürkésbarna. Ltsz.: BR.96.9.1-6.

13. Enyhén bikónikus szürkésbarna edény oldaltöredéke ovális átmetszetű fül csonkjával, durva kavicsos soványítású. Ltsz.: BR.96.9.7.

32. Komlósi–Szőlőhegy I.:

A lelőhely Komlósi DK-i végénél lévő szőlőhegyen, a Barcs-Komlósi–Rinya-ág árterébe félszigetszerűen benyúló magasparton van, ahonnan Rózsás Márton terepbejárása nyomán a Balaton-Lasinja-kultúra felszíni szórányleleteit ismerjük.²³

A leletek kevés kivétellel homokkal soványítottak, sötét-, feketésszürke színűek, kopott felületűek.

1–4. Vékony falú, profilált hasú korsók oldaltöredékei. A párhuzamos, bekarcolt vonalakkal díszített hason keskeny, kb. ovális átmetszetű szalagfűl töredékével, vörös töréssel felületű (14. kép 8); bekarcolt vonalakkal, eredetileg világosbarna (14. kép 5); két ellentétes irányú, ferde kötegben párhuzamos és nagyon szabályosan behúzott vonalakkal, kerámiazúzalékkal is soványított (14. kép 7); két, ellentétes irányú, ferdén behúzott vonalköteggel, világosbarna, felülete jórészt lekopott, mégis gondosan simított hatást kelt (14. kép 6). Az utolsó három jól tömörített. Ltsz.: BR.89.66.9-12.

5–8. Bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. A törésvonalon valószínűleg lefelé nyúló, háromszögletű bütyök he-

lyével, eredetileg világosbarna színű bevonata lekopott, igen jól tömörített és szabályos kidolgozású, Ltsz.: BR.89.66.5.; vörösesbarna, kerámiazúzalékkal soványított, jól tömörített, Ltsz.: BR.89.66.2.; barna színű bevonata lekopott, igen jól tömörített, Ltsz.: BR.89.66.4.; a perem alatt ellentétes irányú, ferde, behúzott vonalakkal és a törésvonalon bütyök? indulásával, világosbarna.

Ltsz.: BR.89.66.8.

9–13. Különböző méretű korsók perem-, ill. oldaltöredékei ovális vagy kör átmetszetű fül csonkjával. A perem alatt a fül tövéénél vízszintes, párhuzamos, bekarcolt vonalak vannak. Ltsz.: BR.89.66.21. Világosbarna színűek, kettő kerámiazúzalékkal soványított. Ltsz.: BR.89.66.23-24., 27., 29.

33. Lengyeltóti:

A pontosan nem azonosítható lelőhelyről egyetlen Balaton-Lasinja-töredék ismert.²⁴

1. Vékony falú, korsó? oldaltöredéke a fül csonkjával. A fül alatt fordított „V” alakban bekarcolt vonalköteg van szélein bebökődött pontsorrall, a fül mellett ugyanilyen vonalköteg indulása látszik. Sötétszürke, homokkal soványított, kissé kopott felületű. Gy.n.sz.: 76/96. (13. kép 9)

34. Marcali–Benzinkút:

Marcali belterületén a 68. számú, Balatonkeresztúr felé vezető műút bal oldalán a benzinkút közvetlen közelében található a lelőhely, egy É–D-i irányú domb plató közeli részén. A területen homokkitermelés közben különböző leletekre bukkantak, amelyek a helyi általános iskola és a gimnázium, illetve a kaposvári múzeum gyűjteményébe kerültek. A helyszíni szemle során az oldalfalban gödrök elmosódott vonalai látszódtak a balatoni csoport szórványos edénytöredékeivel (RRM Asz.: III/13/9, 10).

1–3. Barna színű, bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei a törésvonal felett függőleges, hosszúkás bütyökkel (13. kép 11–12), ill. két, ellentétes irányú, ferdén bekarcolt vonalköteggel.

4–7. Korsók perem-, ill. oldaltöredékei egy kivételével fül csonkjával. Egyiknél a fülön két párhuzamos, függőleges vonal nyoma látszik. A fül nélküli profilált hasú korsó oldaltöredékén ferde kannelúra maradványa van. Barna, szürkésbarna színűek.

8. Világosbarna tölcéses nyakú edény perem- és oldaltöredéke a perem alatt bevagdostott bordadíszszel. (13. kép 10)

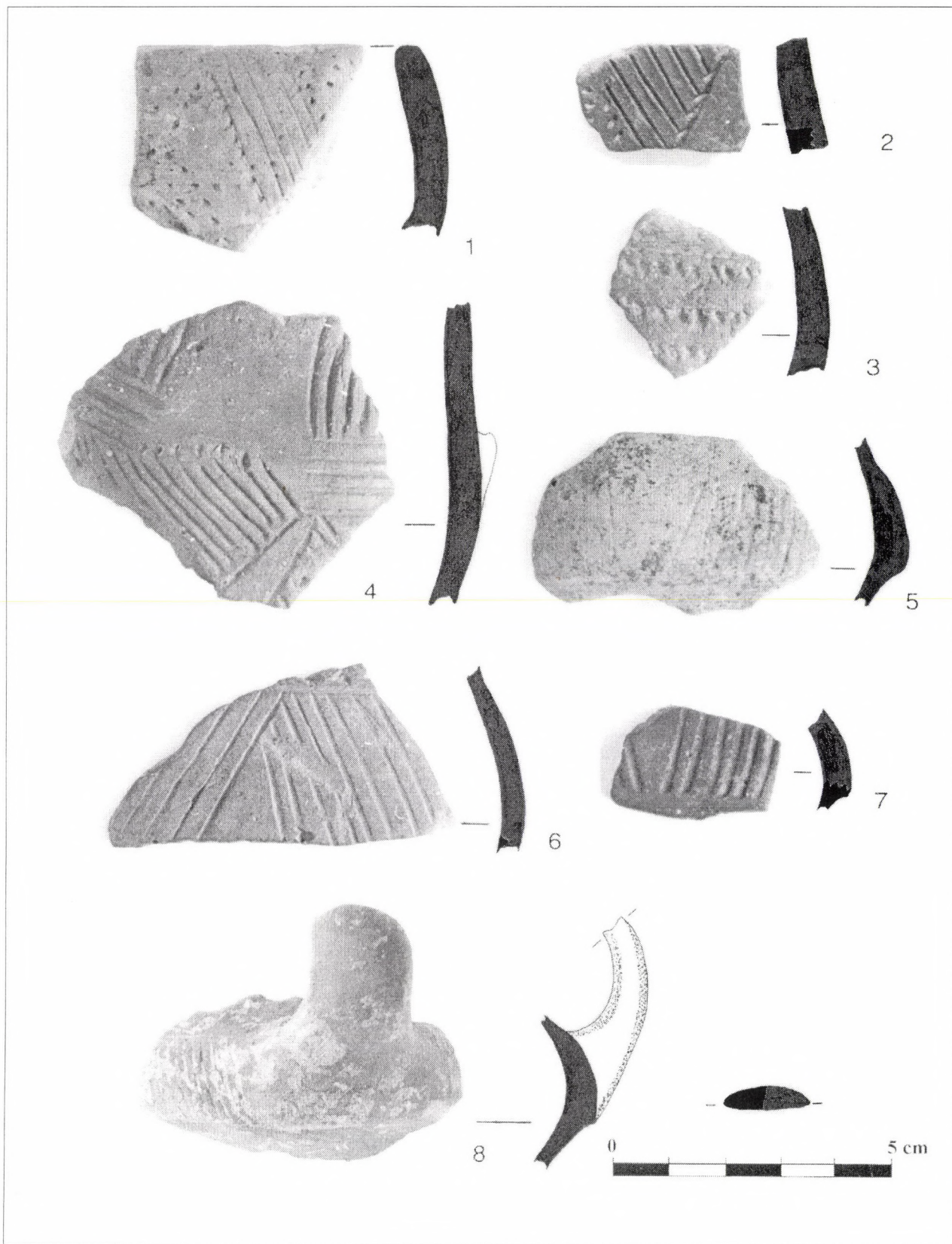
9. Világosbarna agyagkanál töredéke.

10–65. Különböző méretű és falvastagságú oldal- és aljtöredék. Szürkés-, világosbarna, szürke színűek, az egyik kavicsos soványítású.

A felsoroltak kopott felületűek, kerámiazúzalékkal és homokkal soványítottak. Gy.n.sz.: 77/17, 22.

35. Ordacsehi–Kécsi-mező:

A Kécsi-mező Ordacsehi keleti határában lévő, nagy kiterjedésű, É–D-i irányú dombot, ill. annak K-i oldalát jelöli, amelynek peremén folyik a Jamai-patak (ún. Határ-árok). A patakot kiterjedt mocsár övezi.

14. kép – Abb. 14 1–4. Komlósd-Rezula; 5–8. Komlósd-Szőlőhegy

1991-ben homokbányászat közben a ledózerolt fel-színen több foltot figyelt meg és kelta tárgyakat gyűjtött a bejelentő. A területen, ahol korábban egy római kori telepen folyt feltárás, Németh Péter Gergely vezetésével több évig tartó leletmentésen különböző őskori (jórészt bronzkori és kelta) objektumok kerültek napvilágra, köztük volt egy Bala ton-Lasinja-és Somogyvár-Vinkovci-kerámiatöredékeket is tartalmazó objektum, amely két, egymásba ássott gödör lehetett (RRM Asz.: 634.; ásatási naplók).²⁵

33. objektum:

Szabálytalan kerek, lekerekített aljú gödör, kb. 120 cm átmérőjű, megmaradt mélysége 20 cm. DNy-i szélé bizonytalan. Betöltése erősen faszenes, kormos, az előkerülés szintjén sok paticsot, kerámiatöredéket, valamint kevés állatsontot és egy-egy kagylót, csigát tartalmazott. A kopott felületű, homokkal /és kerámiazúzalékkal soványított, jól tömörített Balaton-Lasinja-leletek a következők: 1. Amfóra fültöredéke tetején benyomott korongszerű rátéttel, feketésszürke, eredetileg simított felületű (15. kép 1). 2–4. Oldaltöredékek. Széles bütyökfüllel (15. kép 2); felfelé álló „kampószerű” füllel, amely kör alakú bordadíszekben végződik, eredetileg gondosan simított felületű (15. kép 3); bütyök maradványával bikónikus edényből. Világosbarna, szürkésbarna, sötétszürke színűek. 5–7. Aljtöredékek. Sötétszürke, barna színűek, az egyik eredetileg gondosan simított felületű. 8. Valószínűleg csótalp töredéke, sötét szürkésbarna. 9–20. Oldaltöredékek különböző edényekből. Sötét-, világosszürke, szürkés-, világosbarna színűek. 21. Bikónikus tál perem- és oldaltöredéke, a lelapított törésvonalról háromszögletű, lekerekített csúcú bütyök nyúlik le. Jól tömörített, eredetileg gondosan simított és világosbarna.²⁶ (15. kép 4)

36. Ordacsehi–Major:

A lelőhely Ordacsehi ÉNy-i szélén a volt Március 15. TSZ már használaton kívül álló istálló közelében található az Ordai-berekbe nyúló félszigetszerű kiemelkedésen. Északi részén a tervezett M7-es autópálya nyomvonalán végzett feltárás során a Balaton-Lasinja-, kostolaci és kisapostagi kultúra telepnyomai, középső bronzkor eleji hamvasztásos sírok, kelta és római telepobjektumok kerültek elő (összesen 200 objektum). A területen középkori telep is van.²⁷ A Balaton-Lasinja-objektumok többsége gödör, amelyek elszórtan helyezkedtek el az ásatási felületen, kiemelendő egy „U” alakú árok. Balatoni leletek szórványként, azaz objektumhoz pontosan nem köthetően, ill. más kultúrák objektumaiban is előfordultak. A leletanyag később kerül feldolgozásra.

37. Ságvár–Ali-rét (Lulla–Jabapuszta–Ali-rét):

A lelőhely a Jabapusztától ÉK-re lévő Ali-réten a Jaba-patak erdővel borított, magas dombokkal övezett

völgyében fekszik, a patak és az erdészeti út között (a vadászlaktól D-re). A területen talajrendezési munkálatok közben a sárga löszös-homokos talajban szürke és vörös foltokat, cserepeket és csontokat találtak 1977-ben. A bejelentést követő leletmentés során (1978–1980) Honti Szilvia és Wollák Katalin késő lengyeli, kora és késő bronzkori, kora vaskori és római kori objektumokat tártak fel (ásatási jelentés és naplók; RRM Asz.: I/29/188–189; ZALAI–GAÁL 1979/80, 21–22, 25. kép). A Balaton-Lasinja-kultúra leletei több, más korú objektumban, ill. az ásatási területen elszórtan jelentkeztek.

A kiválogatott leletek túlnyomórészt jól tömörítettek, kopottak, de néha látszik az eredetileg simított felület, kerámiazúzalékkal (és homokkal) soványítottak.

1–3. Bikónikus edények oldaltöredékei. Vízzintes, vaskos hurkafüllel, Ltsz.: 79.48.26.4. (15. kép 5); lekerekített törésvonallal és homorú alsó résszel, Ltsz.: 79.48.33. (15. kép 8); keskeny fül csonkjával tálkából vagy csészéből, Ltsz.: 79.52.12. (15. kép 7). Szürkésbarna, világosbarna, sötétszürke színűek.

4. Világosbarna, enyhén kihajló peremű és bikónikus testű fazék perem- és oldaltöredéke függőleges, széles, vaskos füllel. Ltsz.: Ö.80.48.1. (15. kép 6)

5–6. Peremtöredékek. Halvány vörösesbarna, Ltsz.: Ö.80.53.9; világosbarna, vékony falú, kihajló peremű edényből. Ltsz.: Ö.81.21.1.

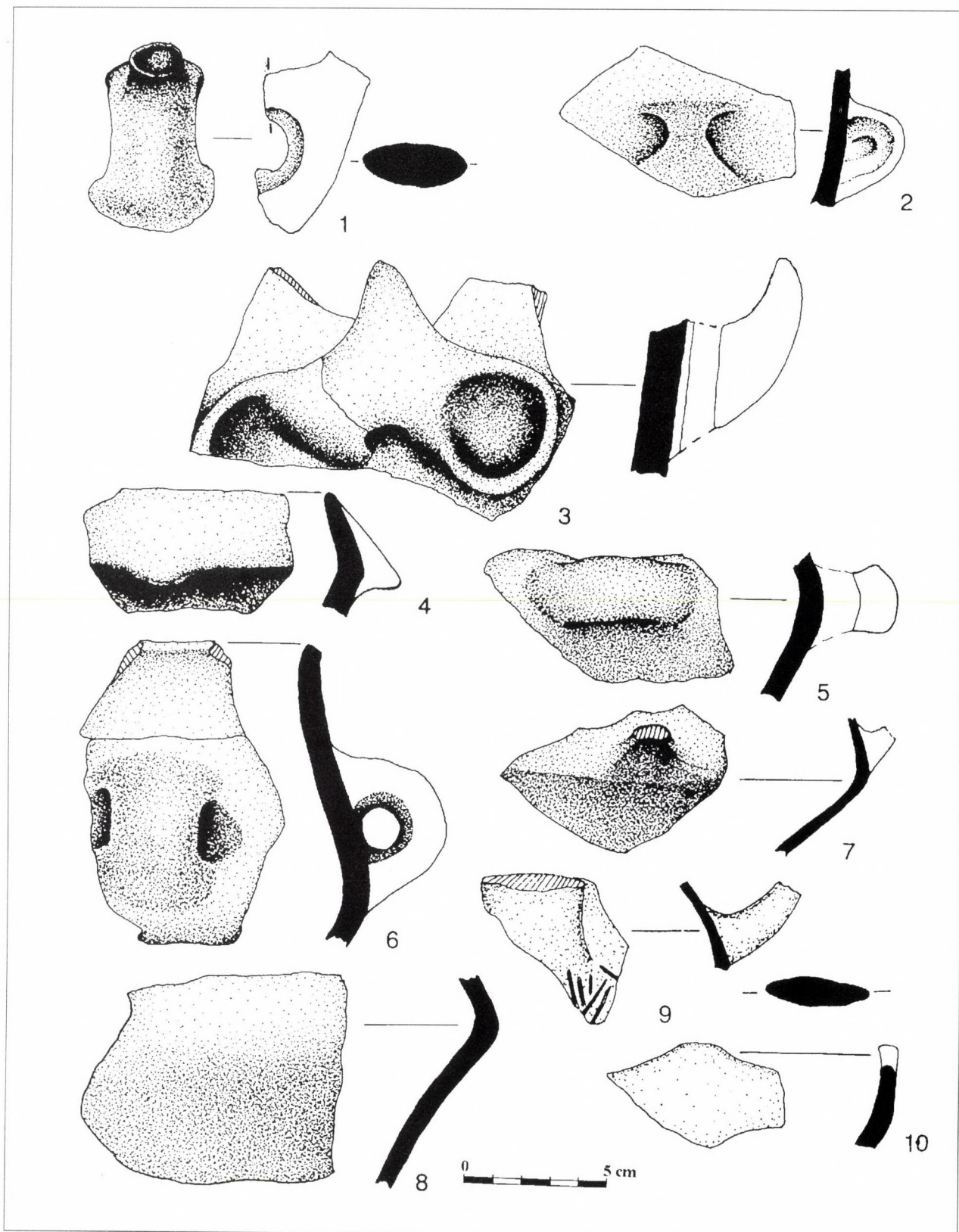
7–9. Korsók? perem-, ill. oldaltöredékei szalag- vagy hurkafül csonkjával, barna árnyalatúak. Ltsz.: 79.48.14, 30; Ö.80.53.23.

10–12. Világos-, sötétbarna színű aljtöredékek. Ltsz.: 79.48.73, 76, 77.

38. Sávoly–Babócsa-halom:

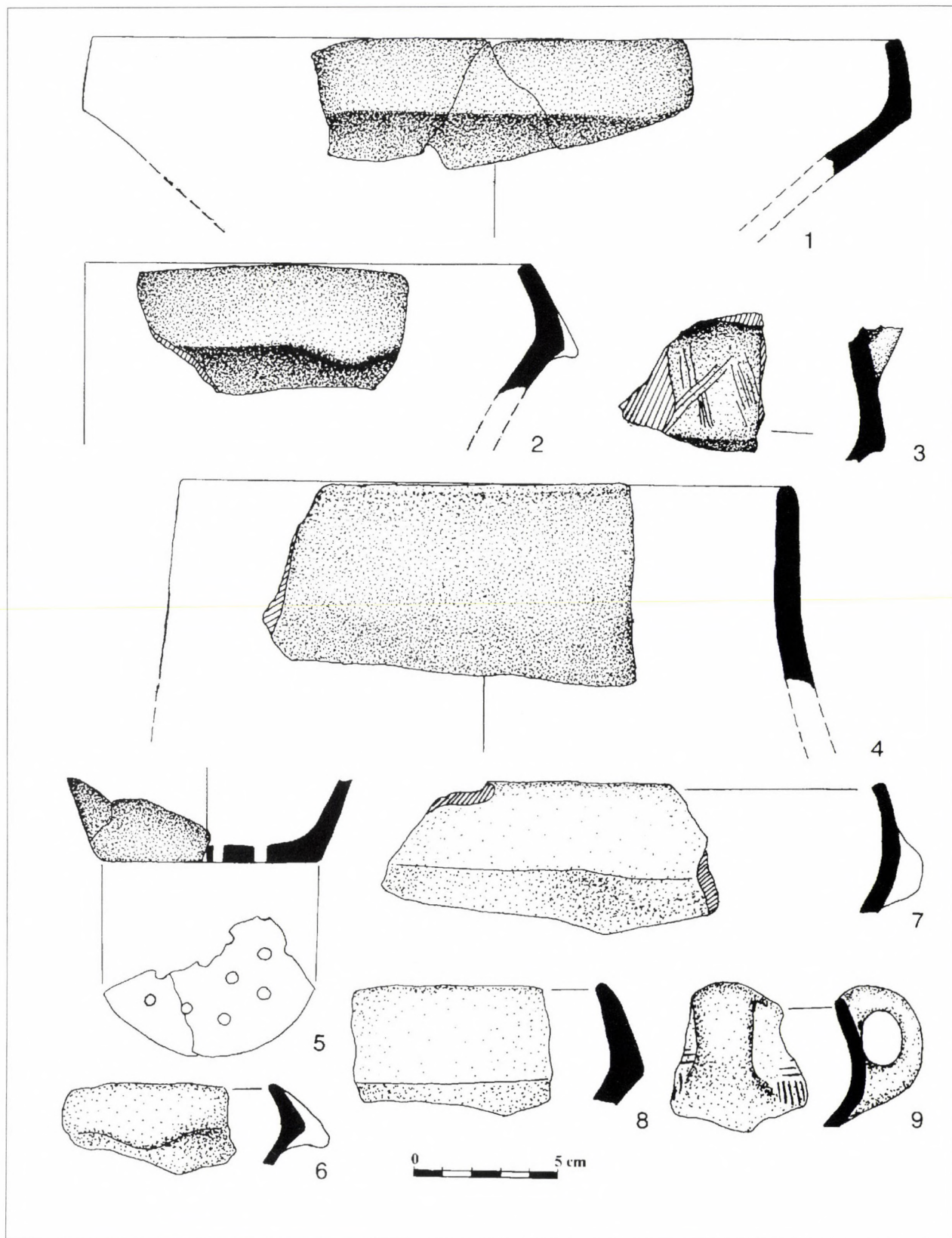
A lelőhely a sávolyi vasútállomástól délre kb. két km-re a Kis-Balaton déli részén egy kisebb, mocsárból kiemelkedő szigeten található, a Cölömpös-árok jobb, keleti partján. A szigeten 1993–95. között Honti Szilvia és Németh Péter Gergely egy késő bronzkori halomsírt tárt fel. A halom alatt 7 késő halomsíros temetkezésre bukkantak, feltöltésében szórványosan a Balaton-Lasinja-kultúrába tartozó edénytöredékek is voltak a késő bronzkoriak mellett (HONTI 1996, 235–248; ásatási napló). A megfigyelt objektumok többsége újkori beásásnak bizonyult. A sziget alapterülete alig volt nagyobb, mint magáé a halomé. A halom feltöltését a közvetlen környezetéből származó földből végezheték (vagy máshonnan hozták a földet), ennek során egy kisebb középső rézkori telep semmisült meg.²⁸

A Balaton-Lasinja-kerámiatöredék jórészt barna, ill. szürke árnyalatúak, kerámiazúzalékkal, kisebb részben homokkal vagy vegyesen soványítottak, kopottak. Némelyik darab jól tömörített, ritkán megfigyelhető az eredetileg homokos bevonat, ill. simított felület is. A leletanyag nagyobb részét

15. kép – Abb. 15 1–3. Ordacsehi-Kécsi-mező, 33. obj. – Obj. 33; 4. szórvány – Streufund;
5–8. Ságvár-Ali-rét; 9–10. Vörs-Kerék-erdő

16. kép – Abb. 16 1–5. Sávolly-Babócsa; 6. Vörs-Borzás-dülő; 7–8. Vörs-Papkert „A”;
9. Zselickislak

44. *Vörs-Kanászkert:*

Vörs-Kanászkert a borzás-dűlői lelőhelytől D-re mintegy fél km-re helyezkedik el ugyanannak az enyhe emelkedésű partoldalnak a déli csücskében a Marót-völgyi-csatorna szegletében. Ettől keletre, a vízfolyás jobb oldalán találjuk a Vörsi-erdőt, a bal azaz déli oldalán a vizenyős Szarka-rétet. A területen a Kis-Balaton program keretében zajló leletmentésen a Balaton-Lasinja-kultúra két telepgödre került elő Honti Szilvia ásatásán 1990-ben (RégFüz 44 (1992), 54; KIS-BALATON 1996, 31). Később kerül feldolgozásra.

45. *Vörs-Kerék-erdő:*

Vörstől Ny-ra, a Kis-Balaton mocsaras területének ÉK-i szélén egy félszigetszerűen a mocsárba nyúló nagyobb kiemelkedés északi részét Mária asszony-szigetnek, déli részét Kerék-erdőnek nevezik. A két területet keskeny, átlábolható, mélyebb szakasz választja el. A Kerék-erdőt átvágja a Marót-völgyi-csatorna. A Kis-Balaton program keretében 1983–84-ben és 1992-ben a lelőhely több részén végzett feltárást Honti Szilvia, és kisapostagi, észak-dunántúli mészbetétes gödrökre, kelta, római kori és középkori telepobjektumokra bukkant (RégFüz 38 (1985), 30–31). A leletanyagban kevés kopott szórványlelet a Balaton-Lasinja-kultúrába sorolható.

1–2. Tál peremtöredéke a peremen megvastagodó nyúlvánnyal, Ltsz.: Ö.92.62.23. (15. kép 10); valószínűleg bikónikus tál oldaltöredéke a törésvonalon kihegyesedő bütyök maradványával. Ltsz.: Ö.92.53.1. Szürkésbarnák, homokkal soványítottak.

3–4. Korsók oldaltöredékei. Fekete, nagy méretű, vékony falú korsóból széles szalagfűl csonkjával, a fűl alatt behúzott vonalából álló díszítéssel, jól tömörített, Ltsz.: Ö.93.76.13. (15. kép 9); hurkafűl csonkjával, szürke, Ltsz.: Ö.93.76.25. Kerámiaüzalékkal és kevés homokkal soványítottak.

5. Szűkülő szájú edény peremtöredéke. Eredetileg világosbarna, homokkal és kerámiaüzalékkal soványított, jól tömörített. Ltsz.: Ö.92.62.21.

4. Oldaltöredék a fenék indulásával. Kerámiaüzalékkal soványított, sötétbarna. Ltsz.: Ö.92.62.24.

46. *Vörs-Papkert „A”:*

A Papkert elnevezés több, Vörstől Ny-ra lévő, észak-déli irányú, homokos-löszös talajú szigetre vonatkozik a Kis-Balaton mocsarának ÉK-i részén a Cölömpös-árok és a Marót-völgyi-csatorna között. A szigeteket szélesebb-keskenyebb vizenyős területek választják el egymástól. Kb. fél km-es körzetben helyezkedik el a Borzás-dűlő, a Kerék-erdő és a Tótok dombja lelőhely. A Papkertben nagyobb feltárás a három magasabb szigetrészen folyt; az északi az „A” lelőhely. Itt Költő László és Honti Szilvia ásatásain

1983–84-ben késő bronzkori, IX. századi és késő középkori telepnyomok kerültek elő, valamint szórványosan más őskori kultúrákból származó kerámiaanyag. Ebből csupán két darab köthető a tárgyalt kultúrához.

1–2. Bikónikus tálak perem- és oldaltöredékei. Viszonylag éles törésvonallal, eredetileg világosbarna, Ltsz.: Ö.86.63.11. (16. kép 8); bütyök vagy fűl indulásával, sötét-szürke, Ltsz.: Ö.86.69.13. (16. kép 7). Jól tömörítették, homokkal soványítottak, kopott felületűek.

47. *Vörs-Papkert „B”:*

A papkerti sziget(ek) középső, legmagasabb részén nagy kiterjedésű, több korszakot magába foglaló (Balaton-Lasinja, kisapostagi, dunántúli mészbetétes, urnamezős, kelta, avar, Árpád-kor, késő középkor) lelőhely található. A Kis-Balaton program keretében 1984–94 között végzett feltárások²⁹ során mintegy 7000 m²-nyi területet kutattak át. A Balaton-Lasinja-kultúra települését nagy mennyiségű szórványlelet mellett csupán két gödör (1988/ LXXIV. és a XCVII. számú objektumok) képviselte (RRM Asz.: 563.; RégFüz 42 (1991), 28; KIS-BALATON 1996, 31). A leletanyag később kerül feldolgozásra.

48. *Vörs-Tótok dombja:*

A lelőhely Vörstől DNY-ra helyezkedik el a Kis-Balaton mocsarának K-i szélén húzódó enyhe emelkedésű partoldalon, a Borzás-dűlőtől É-ra kb. 700 m-re. A Papkerttől a korábbi természetes vízfolyás és keskeny mocsaras sáv helyén létesült Marótvölgyi-csatorna választja el. A területen a Kis-Balaton program keretében Honti Szilvia és Kiss Viktória 1984-ben, 1989-ben és 1996–97-ben leletmentést végzett, amelyek során a DVK, a Balaton-Lasinja- és a kisapostagi kultúra, valamint a késő kisapostag-korai mészbetétes időszak településének egy része került napvilágra. A Balaton-Lasinja-településhez gödrök és ház tartoznak: a 12, 13, 14, 16. (ház), 18, 19. (1996), továbbá a 27, 28, 33–36. (1997) objektumok, amelyek közül a 16, 19. és 36. számúakat vágja az 1. számú kisapostagi árok, ezért az utóbbi betöltése is tartalmazott középső rézkori kerámia-töredékeket. Egyes objektumokban nem vagy csak kis számú, jellegtelen lelet volt, betöltésük alapján sorolhatók a tárgyalt kultúra hagyatékához. A telepleletekhez tartoznak még az objektumokhoz nem köthető szórványok pl. a X–XI. szelvényekben megfigyelt barna, homokos-iszapos „öntéstalajnak” nevezett rétegből (kultur-réteg?).³⁰ (Ásatási jelentések és naplók; KIS-BALATON 1996, 31) A leletanyag később kerül feldolgozásra.

49. Zselickislak–Zselicszentpál között:

A lelőhely Zselickislaktól délre kb. fél km-re található a Zselic-patak ún. Zselickislaki-mellékágának partján, az azt átívelő első híd közelében. A patak K-i oldalán meredek, Ny-i oldalán lankásabb É–D-i irányú domb emelkedik. A területen Eöry Béla 1980–85. között terepbejárást végzett. A többségében urnamezős és középkori kerámiatöredékekből és

apróleletekből, valamint magkövekből, pattintékokból álló szórványanyagban egyetlen Balaton-Lasinja-töredék van.³¹

1. Kétfülű bikónikus tálka? vagy korsó? perem- és oldaltöredéke a perem fölé emelkedő szalagfüllel és behúzott vonalkötegekkel. Feketésszürke, homokkal és kevés kerámiazúvalékkal soványított, az eredetileg simított felület lekopott. Gy.n.sz.:88/81. (16. kép 9)

TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI ADATOK

Somogy megyében a Balaton-Lasinja-kultúra lelőhelyeinek száma eddig 49. Ebből csupán 9 lelőhelyen (Kaposvár–61-es út, Ordacsehi–Major, Sávolj–Pénzes-sziget, Vörs–Kanászkert, Papkert „B”, Tótok dombja) került elő telepobjektum, elsősorban gödrök.³² Egykori településre utal az ásatásból vagy felszíni gyűjtésből, terepbejárásból származó, kisebb-nagyobb mennyiségű szórvány leletanyag.

A megyén belül a lelőhelyek Barcs és Kaposvár környékén, valamint a Kis-Balaton térségében koncentrálódnak, a legtöbbet még a Balaton déli partjáról ismerjük. Ez a helyzetkép egyértelműen a kutatás helyzetével magyarázható, hiszen az egyik legújabb lelőhely, Csurgó éppen azon a területen van, ahonnan korábban egyáltalán nem volt adatunk a Balaton-Lasinja-kultúra hagyatékáról.

A lelőhelyek a domborzati viszonyok szerint három nagy csoportba oszthatók:

1. A megye jellegzetes térfelszínén, É–D-i irányú dombon lévő lelőhelyek

A legtöbb esetben valamilyen vízfolyás, patak található a közelben. Ide tartozik Andocs, Gyugy, Lengyeltóti, Ságvár, Somogyeszi és Ordacsehi Nyugat-, ill. Kelet-Külső-Somogy területén. E tájegység Nagyberekkel szomszédos ÉNy-i része alacsony, a többi magasabb, É–D-i irányú dombokból álló dombság. Kedvező domborzati adottság, hogy a háta K–Ny-i irányban lépcsős elrendezésűek, így igen alkalmasak mezőgazdasági művelésre, útvonalvezetésre, megtelepedésre, a völgyi vízváltatók pedig É–D-i, kettős lefolyást eredményeznek. Jellemzőek még a völgyek Balaton menti torkolatainál kialakult tölcészerű öblözetek, az ún. berkek. A természetes növénytakaró egykor a gyertyános és a cseres tölgyes volt. Dél-Külső-Somogy, ahol Kaposvár és Juta található, jellegzetes formái az egymással párhuzamosan futó, tágas, lapos völgyek és a köztes, viszonylag sík teraszokra emlékeztető alacsony löszhátak. A Zselici-dombság É-i részén fekszik Zselickislak, a térség erősen tagolt, élénk felszíni dombvidék. A növényzetet egykor cseres és gyertyános tölgyesek alkották a dombtetőkön bükkösökkel vegyítve. A sűrű vízhálózat réti öntés- és lápos réti talajain főleg rétek és legelők vannak. Ebbe a csoportba sorolható még Marcali lelőhely a belső-somogyi hordalékkúpot kettéválasztó dombvonulaton, az ún. Marcali-háton (MAROSI–SOMOGYI 1990, 513–514, 517–518, 522–523, 526–528, 584, 588).

2. Szigeteken, félszigetszerű kiemelkedéseken lévő lelőhelyek

A Kis-Balaton mocsárvidékén lévő Főnyed, Vörs, valamint – még a Marcali-háthoz tartozó – Sávolj, Balatonkeresztúr és Tikos tartoznak ebbe a csoportba. E térség rétekekkel és legelőkkel, ártéri ligetekkel tagolt, rossz lefolyású ártéri síkság. A Balaton déli partján helyezkedik el Balatonszemes és Fonyód. A somogyi parti sík ezen része az alacsony dombhátak, valamint a közéjük és a tóparti turzások közé zárt, rossz lefolyású, lápos réti talajú árterek és síklápok (ún. berkek) területe. Az említett turzások és berkek jelzik a tó történeti időkben is jelentős (4–5 m-es) vízszintingadozásait (MAROSI–SOMOGYI 1990, 483, 487, 528, 531, 491, 495–496).

3. Dráva-melléki lelőhelyek

A Közép-Dráva-völgyben helyezkednek el a babócsai, a barcsi, a csurgói, a drávaszentesi, a komlósi és a somogytárnócai lelőhelyek. A terület 1–4 km szélességű, jórészt alacsony és magas ártéri szintekre, Dráva-morotvákra, elhagyott medrekre tagolódo alluviális felszín az erősen meanderező folyó bal partján. A síkságon belül csupán néhány méteres szintkülönbség figyelhető meg. Az ártéren ártéri ligeterdők, rétek, legelők, rétlápok alakultak ki. A Közép-Dráva-völgy legmagasabb szintjét a kelet-belső-somogyi hordaléksíkság, ahol Csokonyavisonta és Istvándi található, idelejtő alacsonyodó pereme jelenti. E kistáj egészében kötött homokos, néhol futóhomokos, enyhén lankás felszíni hordalékkúpsíkság, amelyet patak völgyek tagolnak (MAROSI–SOMOGYI 1990, 532, 536, 542, 546).

A feldolgozott Somogy megyei szórványanyag alapján a telepek kiterjedéséről, belső szerkezetéről nem adható bővebb ismertetés, csupán azt állapíthatjuk meg, hogy a Kis-Balaton, Kaposvár és Barcs térségében ismert lelőhelyek kb. 0,5–8 km-es körzetben helyezkednek el. A később feldolgozásra kerülő telepobjektumok közül egy U alakú árkot (Ordacsehi-Major), egy házat (Vörs-Tótok dombja) és 5 körárok maradványait (Kaposvár-61-es út) kell kiemelni. A legnagyobb ismert településrészlet is az utóbb említett út építését megelőzően került elő az 1. sz. lelőhelyen több mint félszáz objektummal, köztük egy 11x18 m-es gödrökkel.

A Balaton-Lasinja-kultúra településtörténetéről valamivel árnyaltabb képet más lelőhelyeken tett meg-

figyelések segítségével kaphatunk. Az eddig közölt telepek jórészt a fentiekhez hasonló természeti környezetben, tehát valamilyen vízfolyás mellett emelkedő dombon helyezkednek el. A Zala-megyei lelőhelyeken (KALICZ 1973a, 19; BÁNFFY 1995a, 98–100, 102; SIMON 1987, 7–8; HORVÁTH 1991, 113) csupán kis számú gödör került elő, míg Sémalmom-dűlőben egy téglalap alapú, cölöpszerkezetes, paticsfalú ház maradványát is feltárták (KÁROLYI 1992, 48). Lébény határából pedig cölöpszerkezetes és alapárkos hosszúházakból, gödrökből, kerek árkokból álló, nagyobb településrészt ismerünk (NÉMETH 1994, 241–244). Kevesebb lelőhely található vizenyős-mocsaras területből kiemelkedő szigeteken (BÁNFFY 1985, 187; 1994, 239; 1995a, 102), közülük Letenye–Szentkeresztombon hegyes aljú, 2,5 m mély és eredetileg 5 m széles, déli szélén cölöpökkel kísért árok részlete érdemel említést a gödrökön kívül (KALICZ 1995, 61, 71, 74). Zalavár-Basaszigeten gödröket, két (valószínűleg) gazdasági épületet és 6 K–Ny-i tájolású, alapárkos, cölöpszerkezetű lakóházat figyeltek meg (VIRÁG 1990, 71–80).

A Balaton-Lasinja-kultúra országhatárainkon túl nyúló településterületéről is ismerünk településrésztet gödrökkel ill. cölöpszerkezetes hosszúházakkal, köztük a lébényiek jó párhuzamai vannak (NÉMETH 1994, 243). Azonban az alsó-ausztriai és burgenlandi lelőhelyek túlnyomó része a Somogy megyeiekhez hasonlóan felszíni szórvány (RUTTKAY 1976, 301; 1985, 120). Steiermark és Karintia hegyvidékein magaslati településekről tudunk kevés telepobjektummal. Nagyon fontos Wildon–Schlossberg és Flamberg–Oberburgstall többretegű telepe, amelyek statigráfiája alapján lehetőség nyílt belső időrend megállapítására. (MODRIJAN 1973a, 139–141; 1973b, 129–132; KRAMER 1987/88, 55–57, 61; RUTTKAY 1993/94, 222; OBEREDER 1989, 8). Barlangi telepekre és cölöpépítményekre Ausztrián kívül Szlovéniából van adatunk, az utóbbiak kivételnek számítanak. A Szlovéniában feltárt, jórészt gödrökből és tüzelőhelyekből álló települések általában kis területűek, a vékony településréteg alapján rövid életűek lehettek (KOROŠEC 1958, 83–84; LEBEN 1973, 187). A Mura-vidéken végzett újabb topográfiai munkálatok megerősítik a már vázolt képet, a telepek a Mura termékeny síkján folyóvíz (Lendava-patak) mellett sorakoznak, vagy az alig néhány méternyire kiemelkedő dombokon terülnek el (ŠAVEL 1991, 27; 1994, 101, 103). Horvátországban szintén valamilyen vízfolyásra hajló domboldalon, ill. vízközele kiemelkedően található a lelőhelyek, az ásatások itt is túlnyomórészt gödröket eredményeztek (MARKOVIĆ–HOMEN 1990, 81; MARKOVIĆ 1986, 8). Kiemelendő a Lasinja-kultúra „mintalelőhelyének” tartott

Križevci–Beketinec. Ez az egyrétegű telep egy hosszú domb lapos platóján húzódik, a domb meredek oldalai egy patak partjára ill. a környező vizenyős területre ereszkednek. Innen származik a Lasinja-kultúra legnagyobb, 15×15 m-es, kétszintű objektuma szokatlan háromszög alakú tűzhellyel (TASIĆ 1995, 114).

A Balaton-Lasinja-kultúra településeiről összefoglalóan elmondható, hogy mindig vízközelben – igazodva az adott domborzati viszonyokhoz – alacsonyabb fekvő vízpartokon, magasabb dombokon, ill. azok vízfolyásra hajló lejtőjén helyezkednek el. A hegyvidékeken főként magaslati telepekkel találkozunk, de a barlangokban is megtelepedtek. A Somogy megyeiekhez hasonlóan főként felszíni szórvány leleteket ismerünk. A néhány többretegű településen kívül a telepek általában egyrétegűek és valószínűleg rövid ideig voltak lakottak. Az objektumokat legtöbbször hulladékgödrök jelentik, ritkább esetben alapárkos, cölöpszerkezetű házak, gazdasági épületek nyomai kerültek felszínre. A Balaton-Lasinja-kultúra összes Somogy megyei lelőhelyének publikálása további településtörténeti adatokat szolgáltat majd.

A LELETANYAG

A Balaton-Lasinja-kultúra Somogy megyei szórvány leletanyagának teljes egésze kerámia. A töredékeken kívül kiegészíthető, ill. ép edényeket csak Andocs–Nagyoldipusztá és Balatonszemes–Landler J. utca lelőhelyekről ismerünk.

Kerámiatechnika

A kerámiáról általános érvénnyel elmondható, hogy jó minőségű, jól kiégetett, sokszor igen tömör, masszív állagú. A másik általános vonás a felszín – különböző mértékű – kopottsága, erodáltsága. Éppen ezért csak a töredékek egy részénél volt megfigyelhető az eredetileg simított, ritkán a gondosan simított (polírozott) felület. A bevonat vagy ugyanolyan színű, mint az alatta lévő felület vagy világosabb-sötétebb barna. A kerámia színe a barna és a szürke különböző árnyalatai, ill. keverékei (pl. vörössel), ritkán a fekete. A soványításhoz kerámiazúzalékot vagy homokot használtak vagy a kettő különböző arányú keverékét. Előfordul a durvább-finomabb kavics soványítóanyag, elsősorban a Dráva-melléki lelőhelyeken. Az utóbbi térség kerámiájára feltűnően jellemző a homokos soványítás és a sötét-, ill. feketésszürke szín.

Kalicz a tárgyalat leletkor első bemutatásakor a sárgásbarna vagy barnásszürke színt és a jó felületi megmunkálást, gondos simítást, olykor fényezést említette (KALICZ 1969–70, 81, 85). A jó kiégetés, a különböző színű vékony slipréteg, a fekete, sötétbarna, szürke szín, a háromféle soványítás, valamint az

erodált felület a Balaton-Lasinja-kultúra Zala megyei leletanyagában is megfigyelhető (HORVÁTH 1991, 118, 121; SIMON 1987, 7; VIRÁG 1986, 3; KALICZ 1995a, 74; BÁNFFY 1994, 239; 1995a 100). Az ÉNy-dunántúli közölt leletekre a vörös, szürkés-, világosbarna szín, a homokos és a kavicsos soványítás jellemző, a Vas megyeiek között néhány egészen finoman iszapolt is akad fekete vagy sötétszürke, fényezett bevonattal (NÉMETH 1994, 243–44; KÁROLYI 1992, 58, 68). Az alsó-ausztriai lelőhelyek kerámiaja szintén jó égetésű, dominál a barna és a szürke szín, előfordul a felület simítása, a grafitozás (RUTTKAY 1976, 294). A horvátországi leletek túlnyomórészt szürke színűek, általában polírozottak, ritkán megfigyelhető a fekete és a vörös bevonat. A soványítás és a kiégetés mértéke eltérő (DIMITRIJEVIĆ 1961, 82; TEŽAK-GREGL 1980–81, 34). A Balaton-Lasinja-kultúra Somogy megyei kerámiaanyagának főbb jellegzetességei tehát megegyeznek a többi területen megfigyeltekkel.

EDÉNYTÍPUSOK

I. Tálak

A kerámialeletek döntő többsége ebbe a típusba osztható. A csoportosítás alapja a törésvonal megléte, ill. hiánya. Amennyiben van törésvonala az edénynek azaz bikónikus, a felső rész alakja határozta meg a további felosztást. Különböző táltípusok a Balaton-Lasinja-kultúra minden településén előfordulnak. A bemutatottakon kívül léteznek más típusok, más díszítésűek is, de többnyire megegyeznek a Somogy megyei leletanyagban található formákkal (KALICZ 1969–70, 81; KÁROLYI 1992, 58, 68; DIMITRIJEVIĆ 1961, C t., 2–3, 5–9, 11; TEŽAK-GREGL 1980–81, 34; MARKOVIĆ 1983, 262; KOROŠEC 1958, 88; OBEREDER 1989, 29; RUTTKAY 1983, 120; 1993–94, 223).

1. Bikónikus tálak

a) hengeres felső résszel

A törésvonal felett egyenesen áll az edényfal (4. kép 4; 12. kép 10), a perem egyenesen, ill. ferdén levágott és lekerekített szélű. Az utóbbihoz hasonló peremtöredék került elő pl. Letenyén (KALICZ 1995a, 21. kép 7), Nagykapornakon (HORVÁTH 1991, 1. kép 1, 10), szintén sorba rendezett bemélyített díszítéssel pedig Steiermarkban (RUTTKAY 1993–94, 2. kép 1) és Horvátországban (DIMITRIJEVIĆ 1961, XVIII. t. 137).

b) kónikus felső résszel

Ide tartozik a legtöbb töredék. Közös jellemzőjük a kisebb-nagyobb mértékben befelé dőlő edényfal.

Megkülönböztethetők egyrészt egyenesen vagy ferdén levágott pereműek (4. kép 1–3, 5; 10. kép 4, 6; 12. kép 7). Az ábrázoltakon kívül még ide sorolható egy komlósd–szőlőhegyi és egy balatonkeresztúri darab, utóbbi ferde vonaldíszsel. A bütyök nélküli drávaszentesi, ill. a komlósi töredék jó párhuzama Letenyéről való (KALICZ 1995a, 11. kép 6, 25. kép 3). Bütyök és mélyített dísz van egy zalaszentbalázi példányon (BÁNFFY 1995a, 18. kép 5). Az andocsi táltöredékeken látható téglatestszerű rátét analógiáját csak a Ludanice-csoport leletanyagában találtam meg (VIRÁG 1995, 3. kép 1).

A másik variánst az elvékonyodó peremű töredékek alkotják. A Marcaliból való példányok (13. kép 12) egyikének (13. kép 11) pontos megfelelője Lébényből ismert (NÉMETH 1994, 15. kép 1, 8. kép 5). Az ordacsehi peremtöredékhez (15. kép 4) hasonló darabot kisebb bütyök díszíti (KALICZ 1995a, 15. kép 1). Egy vörsi töredéknek (16. kép 6) – bütyökkel vagy anélkül – számos megfelelője akadt (KALICZ 1991, 357. o. 9, 358. o. 12, 14; 1995a, 11. kép 11; BÁNFFY 1994, 3. kép 1). Az andocsi leletek (4. kép 6–7) közül az előbbinek Nagykapornakon (HORVÁTH 1991, 1. kép 15) találunk analógiát. Felfelé álló bütykös tál (4. kép 8) részei szintén Zala megyében vannak (SIMON 1987, 12. kép 8; KALICZ 1991, 357. o. 5; HORVÁTH 1991, 1. kép 15). Az elvékonyodó peremű, bikónikus táltöredékekből (12. kép 5; 16. kép 8) érdemes kiemelni egy enyhén kihajló peremszélű töredéket függőleges, hosszúkás rátéttel (13. kép 3). Ilyen alakú rátéttel a Balaton-Lasinja-kultúrán kívül (DIMITRIJEVIĆ 1979b, XX. t. 2; RUTTKAY 1976, 2. kép 3, 7. kép 6; 1985, III. t. 8) a Ludanice-csoportban találkozunk (VIRÁG 1995, 2. kép 6, 3. kép 3–4). Valószínűleg valamilyen kiöntős tálból származik az a töredék (13. kép 4), amelyhez egyetlen párhuzamosítható, bár kissé más felépítésű darabot találtam Horvátországból (MARKOVIĆ 1983, 1. t. 6). Víz szintesen elhelyezkedő, hosszúkás bütykű tálak (6. kép 4) még Lébényben (NÉMETH 1994, 13. kép 6, 15. kép 3) és a Ludanice-csoportban (VIRÁG 1995, 2. kép 8, 3. kép 7–8) kerültek elő. A tárgyalt altípushoz tartozhat néhány oldaltöredék (9. kép 9; 10. kép 1–2; 15. kép 8), az utóbbinak nagykapornaki párhuzama van (HORVÁTH 1991, 1. kép 14).

c) behúzott felső résszel

A behúzott azaz többé-kevésbé domború felső részű bikónikus tálak töredékei egyenesen vagy ferdén levágott pereműek (9. kép 6; 10. kép, 6; 11. kép 3–4; 13. kép 1, 13; 14. kép 1). Az utóbbi kettőnek Zala megyében (HORVÁTH 1991, 1. kép 13; KALICZ 1995a, 25. kép 1, 11. kép 4, 15. kép 5, 21. kép 4) vannak jó párhuzamai.

d) kihajló felső részell

Egyetlen, a többihez képest gigantikus darab (6. kép 11) képviseli ezt a variánst, amelyhez csak a nagykapornaki leletanyagban van hasonló, és korábban ismeretlen volt Magyarországon (HORVÁTH 1991, 119, 1. kép 3, 4). A további analógiák Horvátországból valók (MARKOVIĆ 1983, I. t. 1, IV. t. 6; DIMITRIJEVIĆ 1961, XII. t. 76). Majdnem tökéletesen azonos díszű egy kónikus felső részű bikónikus tál töredéke Mrzovič lelőhelyről (MARKOVIĆ–HOMEN 1990, 4. t. 8).

A bikónikus tál a Balaton-Lasinja-kultúra vezértípusa (RUTTKAY 1976, 296), amely Dimitrijević szerint a Babska-Lengyel-kultúra öröksége (DIMITRIJEVIĆ 1961, 82). Bánffy a lengyeli kultúra legkésőbbi (IIIb) fázisának új edénytípusai között szerepelteti (BÁNFFY 1996, 2. kép), míg Kalicz és Horváth déli, balkáni elemnek tartja³⁴ (KALICZ 1969, 87; 1969–70, 87; 1995b, 42; HORVÁTH 1996, 336–338). A Ludanice-csoportban is igen gyakoriak, eltérést jelent itt a kannelúrás díszítés hiánya (VIRÁG 1995, 68, 82). A Somogy megyei leletanyagban a bikónikus tál típusára nincsen jellemző kerámiatechnikai sajátosság.³⁵ Mindig a törésvonal feletti felület díszített, a mélyített és a plasztikus díszítés egyaránt megtalálható.

2. Fülös tálak

Eltérő méretű bikónikus tálakból származik több töredék a Dráva-melléki lelőhelyekről (10. kép 7; 11. kép 6), amelyekhez hasonlókat ismerünk pl. Nagykapornokról (HORVÁTH 1991, 6. kép 14), Letenyéről és Szakályról (KALICZ 1995a, 8. kép 7; 1991, 357. o. 12. kép). Mivel az utóbbi négy fülű, elképzelhető, hogy a tárgyalt táltípus is az. Nem találtam párhuzamot egy széles, rövid szalagfülű és egy vastkos, hurkafülű (12. kép 8–9) példányhoz. Félgömbös tál darabja egy Istvándiból való töredék peremén keskeny szalagfülecskével (11. kép 7). A peremből induló fülű és fülnél kiemelkedő peremű tálak a Ludanice-csoport sajátos táltípusát alkotják, sem a Balaton-Lasinja-, sem a bodrogkeresztúri kultúrában nem fordulnak elő. E típuson belül létezik félgömbös, enyhén bikónikus és fordított csonkakúpos forma is (VIRÁG 1995, 84–85, 4. kép 3–7).

3. Behúzott peremű tálak

Behúzott pereműnek azt a táltípust nevezem, amelynek pereméhez közeli válla lekerekített. Ez az edény legszélesebb része, majd az alj felé egyenletesen szűkül. Alakja leginkább a behúzott peremű, bikónikus tálakéhoz hasonlít, csak nincsen törésvonala.³⁶ A feldolgozott leletanyagban összesen két ilyen darab van Fonyódról (12. kép 2), ill. Sávolyról, min-

degyiken a perem alatt induló, lelógó, háromszögletű bütyök maradványa látszik. Jó párhuzamuk ismert Oberpullendorf-ból (RUTTKAY 1976, 7. kép 3) és Nagykapornokról (HORVÁTH 1991, 1. kép 6). Hasonló felépítésű, de eltérő díszítésű két letenyei töredék (KALICZ 1995a, 15. kép 10, 16. kép 9), díszítetlen két lébényi példány (NÉMETH 1994, 7. kép 1, 8. kép 13).

4. Félgömbös tálak

A peremen lévő applikáció tesz különlegessé egy vörsi töredéket (15. kép 10), amelynek megfelelője Gellénháza-Városrét leletanyagában van meg (HORVÁTH 1996, 3. kép 8, 10). Ugyanígy applikáció található egy szlovéniai töredéken (ŠAVEL 1994, 21. kép 13). Egy háromszögletű rátéttel ellátott darab (6. kép 9) párhuzamai szintén Zala megyéből (HORVÁTH 1991, 2. kép 1; BÁNFFY 1994, 5. kép 1) és Bukovnicáról – de késő lengyeli leletanyagból – (ŠAVEL 1996, 2. t. 4) ismertek. A Dráva-melléki lelőhelyekről származik a többi – mélyített díszű – edénytöredék, amelyeknél az edényfal az egyenesen levágott perem alatt kis szakaszon elvékonyodik, majd az eredeti vastagságban folytatódik (10. kép 5; 8. kép 2), ill. a perem az edényfal belső oldalán megvastagodik (10. kép 3). Az előbbieknél Horvátországban van párja (MARKOVIĆ 1983, 3. t. 1). A harmadik esetben az edényfal a ferdén levágott peremtől lefelé haladva egyenletesen vastagodik (8. kép 1).

II. Csőtalpas tálak

A kerámiaanyagban ezt az edénytípust a kevés töredéken kívül egy féledény képviseli. A megmaradt bikónikus tál éles törésvonaláról négy háromszögletű bütyök nyúlik le. A tál alján csak a csatlakozás vonala látszik, ezért a talp nem rekonstruálható (7. kép 2). Az analóg alsó-ausztriai példány nem csőtalpas, hanem egyszerű tál kisebb bütykökkel, ugyanúgy jól égetett, sötétbarna, simított (polírozott) felületű (RUTTKAY 1976, 1. kép 5). Szintén négy bütyök található egy alacsonyabb bikónikus tálból és harangos csőtalpból álló edényen Jakšicről (KALICZ 1991, 359. o., 18. kép). Erősebben, ill. enyhén kihajló szélű (9. kép 7) talptöredék párhuzamai Zala megyéből ismertek (KALICZ 1995a, 26. kép 6; HORVÁTH 1991, 5. kép 2; BÁNFFY 1994, 4. kép 2). A drávaszentesi talpgyűrűs töredékhez hasonló csak Vinkovci-Hotel lelőhelyen akadt, ahol egy bikónikus, négy bütyökkel díszített tál végződik talpgyűrűben (DIMITRIJEVIĆ 1979, V. t. 1). Csőtalpas tál középső részéből (tál-talp csatlakozás) származó töredékek esetében az edény pontos alakja nem rekonstruálható. Csak a Dráva-mellékről való talptöredékek díszítettek, hasonló mélyített díszű

csőtalpas tálakra, ill. jórészt talptöredékeikre számos példa akad (DIMITRIJEVIĆ 1961, IX. t. 56, X. t. 62, XI. t. 72–73; MARKOVIĆ 1983, 1. t. 4; RUTTKAY 1997, 1. kép 10; TEŽAK–GREGL 1980–81, 34; KOROŠEC 1958, 88).

Kalicz a csőtalpas tálról mint az egyik főbb formáról megjegyzi, hogy felső részük a bikónikus tálakkal azonos (KALICZ 1969–70, 81). A tárgyalt edénytípus eredetéről egységes vélemény alakult ki, a lengyeli kultúrával hozzák összefüggésbe (KOROŠEC 1958, 92; SÜß 1969, 403; DIMITRIJEVIĆ 1961, 82; KALICZ 1969, 87; 1973, 21; BÁNFFY 1996, 2. kép).

III. Korsók

Számos töredék sorolható a korsók típusához, számukat tekintve a tálak után következnek. Egyértelműen különválasztható a profilált vagy tagolt hasú variáns. Ez a csoport a kerámiatechnikát és a díszítést illetően a legegységesebb. Mélyített díszítésűek, eltekintve a méretbeli különbségektől – és kis számú kivételtől – vékony falúak, homokkal soványítottak, sötét-, feketésszürke színűek. Három töredéken szalagfűl maradványa figyelhető meg. A 12 töredékből négy (14. kép 5–8) Komlósdon került elő, amelyek közül kettő a nagyon szabályos díszítés, ill. gondos kidolgozás miatt kitűnik a többi közül. Az 5 kaposvári darabból (12. kép 11–12; 13. kép 2, 5–6) három fekete és gondosan simított (polírozott) felületű. Egy-egy korsótöredékről tudunk Barcsról, Marcaliból, Sávolyról (16. kép 3) és Csurgóról (12. kép 1). A komlósi füles töredékhez hasonló egy nagykapornaki (HORVÁTH 1991, 3. kép 6) és egy šafarskoi darab (ŠAVEL 1996, 7. t. 2). A sávolyi szinte pontos párhuzama az alsó-ausztriai Poigenből való (RUTTKAY 1976, 10. k). Több lelőhelyről ismert még profilált hasú, füles korsótöredék (HORVÁTH 1991, 7. kép 14; KALICZ 1991, 353. o., 11. kép; DIMITRIJEVIĆ 1979, VII. t. 3–4; 1982, 4. kép 7; ŠAVEL 1996, 9. t. 1). Utóbbi azért különleges, mert ún. gombos fűl található rajta, amely eddig az amfórákon tűnt fel. Fűl nélküli példányokkal is találkozunk (HORVÁTH 1991, 3. kép 4; KALICZ 1991, 353. o. 7–10, 12. kép; 1995a, 1. kép 4, 24. kép 3, 15–16; KÁROLYI 1992, 34, 44. t. 1; MARKOVIĆ 1983, 3. t. 1; 1985, 10. t. 8; ŠAVEL 1996, 9. t. 6–7; TASIĆ 1995, XXXV. t. 7).

A Balaton-Lasinja-kultúra jellegzetes edénytípusához, a perem fölé emelkedő fűlű korsóhoz tartozik a töredékek többsége, jórészt ovális, ill. kör átmetszetű hurkafűl vagy szalagfűl maradványával. Utóbbiaknak számos analógiája van (NÉMETH 1994, 15. kép 7–8, 8. kép 6–7; KALICZ 1995a, 7. kép 7, 19. kép 20–21, 21. kép 19, 22. kép 14–15; ŠAVEL 1996, 8. t. 2;

DIMITRIJEVIĆ 1961, XVIII. t. 142–144). Az edény alakjáról többet eláruló töredék kevés akad. A két enyhén „S” profilú darabhoz (3. kép 6; 12. kép 3) hasonló pl. Letenyéről ismert (KALICZ 1995a, 1. kép 14, 4. kép 10, 13. kép 1, 16. kép 4). Egyenes nyakú korsóból származnak a balatonboglári (6. kép 8) és zalavári példányok (VIRÁG 1986, 4. kép 2). Nem akadt jó párhuzama egy kihajló peremszélű és tölcseres nyakú, öblös hasú korsó töredékének (3. kép 5). E csoporton belül elkülöníthetők a nagy méretű, vastos fűlű korsók töredékei, amelyek jórészt homokos soványításúak és sötét-, feketésszürke színűek. Vanak köztük díszítetlenek és különböző mélyített díszűek (pl. 8. kép 4–5; 6. kép 10; 12. kép 14; 13. kép 9; 15. kép 9). Nagy méretű és díszített korsók töredékei Zala megyében is előkerültek (SIMON 1987, 13. kép 13; KALICZ 1995a, 10. kép 7, 19. kép 17). Ugyaninnen származnak (KALICZ 1995a, 1. kép 15, 5. kép 10, 9. kép 8; HORVÁTH 1991, 4. kép 6; SIMON 1987, 13. kép 4) az egyetlen kisebb korsó aljtöredékének megfelelői. Valószínűleg korsóból való több díszített oldaltöredék (6. kép 1; 8. kép 6–8; 9. kép 1–4, 8; 11. kép 1–2, 5, 8; 12. kép 3; 13. kép 7, 14; 14. kép 2–4).

Az egyfűlű korsó a Balaton-Lasinja-kultúra egyik vezértípusa. Más lelőhelyeken a perem fölé emelkedő korsók zömökebbek vagy nyúlánkabbak, bikónikus formájúak, lekerekített hasvonalúak, vagy az élesebb hasvonalhoz enyhén konkáv, elvékonyodó alsó rész kapcsolódik. Bemélyített díszűek, általában sötét színűek, sokszor fényezett felületűek (KALICZ 1973, 20; 1995, 74–75). Profilált hasú változatát is déli (észak- és közép-balkáni) elemnek tartják a kultúra kerámiáján belül. A késő Vinča- és/vagy a Salcuța-Krivodol-kultúrából származhat (KALICZ 1973, 21; 1991, 371; HORVÁTH 1996, 338).

IV. Csészék, kétfűlű edények

Csésze töredéke lehet egy bikónikus oldaltöredék széles, ovális átmetszetű fűl csonkjával és az edényalj indulásával (12. kép 6). Egy szintén vékony falú, bikónikus oldaltöredék keskenyebb szalagfűl csonkjával (15. kép 7) az előzőhöz hasonló felépítése miatt sorolható ebbe az edénytípusba. Távolsági analógiát jelenthet egy bikónikus, díszített csészéből származó darab (KALICZ 1995a, 10. kép 8). Csésze vagy tálka része lehet egy füles, díszített peremtöredék (16. kép 9) is. Ez a tárgytypus a Balaton-Lasinja-kultúra más lelőhelyein sem gyakori, két mélyített díszű, füles töredéket említhetünk csupán (KALICZ 1995a, 13. kép 3; MARKOVIĆ 1985, 10. t. 14). A kétfűlű edényeknek sokáig nagy kronológiai jelentőséget tulajdonítottak, ma már nem fogadják el a trójai ere-

deztetést sem. Jó párhuzamaik mindenesetre É- és Közép-Balkánon vannak meg (RUTTKAY 1991, 169–170).

V. Fazekak, tárolóedények

Fazekakhoz, tárolóedényekhez tartozhat sok oldal- és aljtöredék különböző falvastagsággal, színnel és soványítással. Jól tipizálható perem-, ill. füles oldaltöredék azonban kevés van, ezek öt típusba sorolhatók.

1. Kihajló peremű és kihasasodó fazekak

a) a hason vagy a vállon függőlegesen elhelyezkedő hurka- vagy szalagfüllel

Az Andocson (3. kép 3–4) és Ságváron előkerült töredékeknek sok analógiája van (NÉMETH 1994, 13. kép 3, 5; HORVÁTH 1991, 4. kép 14, 20, 8. kép 10; KALICZ 1973, 15. kép 12–13; 1995a, 12. kép 5–6, 27. kép 13; BÁNFFY 1995a, 26. kép, 32. kép 5), kissé eltérő két jakšici edény (DIMITRIJEVIĆ 1979, VII. t. 6–7). Ezt a változatot képviselheti még egy kaposvári füles oldaltöredék, amelyhez két hasonló kapcsolható (KALICZ 1995a, 6. kép 15; BÁNFFY 1995a, 20. kép 9).

b) a perem alatt elhelyezkedő füllel

Egy ép edény és egy töredék (3. kép 1–2) sorolható ide, az előbbi rokona egy lébényi sírból származik (NÉMETH 1994, 9. kép 1).

2. Hordó alakú fazék, vállán háromszögletű füllel

A balatonszemesi edényhez (7. kép 1) nem találtam pontos párhuzamot. Szintén háromszögletű, bár felül kicsúcsosodó fülű oldaltöredék (12. kép 4) analógiái Nagykanizsáról ismertek (KALICZ 1991, 360. o. 3, 9). Ugyancsak háromszögletű, de lekerékített csúcú fül van egy balatonboglári és egy sávolyi oldaltöredéken. Az utóbbihoz hasonló Balatonmagyaródon került elő (BÁNFFY 1994, 6. kép 6).

3. Szűkülő szájú edények (amfórák)

a) egyenletesen szűkülő szájúak

E variáns pereme egyenesen levágott és lekerekített szélű (16. kép 4) vagy kissé elvékonyodik. Hasonló darabokkal több lelőhelyen találkozunk (NÉMETH 1994, 7. kép 12, 13. kép 4, 14. kép 6–7; HORVÁTH 1991, 5. kép 12, 7. kép 3–4; VIRÁG 1986, 6. kép 5; BÁNFFY 1995a, 32. kép 7; KALICZ 1995a, pl. 2. kép 14–15, 5. kép 9; ŠAVEL 1994, 11. kép 10, 21. kép 8). Egyenletesen szűkülő, bár belül megvastagodó peremű edény darabja egy mélyített díszítésű, barcsi töredék (8. kép 3).

b) enyhén kihajló peremszélűek

Az egyenesen levágott peremű fonyódi darab jó párhuzamai Zala megyében vannak meg (KALICZ 1995a, 8. kép 15, 14. kép 1, 4, 17. kép 1; HORVÁTH 1991, 7. kép 2; BÁNFFY 1995a, 32. kép 13). A másik peremtöredék valamivel vastagabb falú és mélyített díszű Barcsról (9. kép 5). Ehhez a variánshoz tartozhat még egy peremtöredék benyomott, „csipkézett” peremszélű (6. kép 6), amelynek egyetlen párhuzama Letenyéről való (KALICZ 1995a, 8. kép 4).

4. Bikónikus tárolóedények

A bikónikus tárolóedények íves hasvonalúak, nincsen éles törésvonaluk, másik közös jellemzőjük a vízszintesen elhelyezkedő, többnyire csőrös fül (5. kép 1; 15. kép 5). Ide sorolható még egy tikosi füles oldaltöredék. Megfelelőik több lelőhelyen akadnak (HORVÁTH 1991, 5. kép 10, 8. kép 13; KALICZ 1973, 15. kép 7; 1995a, 12. kép 6, 15. kép 16, 17. kép 8; BÁNFFY 1995a, 25, 31. kép; VIRÁG 1986, 4. kép 3–4; ŠAVEL 1994, 12. kép 1).

5. Hombárok

Az előzőekhez képest nagyobb és robusztusabb andocsi töredék külön típusba került. E vastag falú és igen nagy méretű edényből származó oldaltöredéken vízszintes, felfelé álló és háromszögletű, vaskos fül helyezkedik el (5. kép 2).

A fazekak és tárolóedények típusaira nem jellemző semmilyen kerámiatechnikai sajátosság. Díszítetlenek, csupán két barcsi peremtöredék mélyített díszű. Mélyített díszű fazekak ritkán fordulnak elő (DIMITRIJEVIĆ 1961, C t. 16–17). Itt említendő meg egy ún. gombos végű azaz felső részén korongszerű rátéttel díszített fül (15. kép 1), amely Kalicz szerint speciális déli elem, több periódusban volt jelen az egész Balkánon. Az ordacsehi példányt figyelembe véve valamelyest módosítani lehet Kalicz azon megállapítását, miszerint ilyen fülekkel ellátott edények csak a DNy-Dunántúlon találhatók (KALICZ 1973, 21; 1995a, 76; 1991, 360. o., 2, 4, 6, 8). A fül ilyen jellegű díszítése az amfórákon szokásos, két šafarskoi töredék azonban profilált hasú korszokból származik (ŠAVEL 1994, 12. kép 16; 1996, 9. t. 1). Az ún. csőrös fül azért érdemel külön is említést, mert a lengyeli kultúra hagyatékaként tartja számon a kutatás (KALICZ 1969–70, 81; 1973, 21; 1995b, 39).

VI. Szűrőedények

A kerámiaanyagban ezt az edénytípust csupán egyetlen töredék képviseli (16. kép 5). Hasonlókat ismerünk Zala megyéből (KALICZ 1973, 13. kép 14;

1995a, 13. kép 7–8, 22. kép 12; HORVÁTH 1991, 4. kép 3, 17, 5. kép 6; BÁNFFY 1994, 240).

VII. Egyéb formák

1. Agyagkanalak

Agyagkanalak töredékei öt lelőhelyen kerültek elő. Rövidebb-hosszabb nyélcsövűk hengeres vagy csonkakúpos, kanálrészük jórészt lapított. Az agyagkanál a Balaton-Lasinja-kultúra igen gyakori tárgytypusa, amelyet a lengyeli kultúra örökségének tartanak (KALICZ 1969–70, 81; 1973, 21; 1995b, 39; KOROSÉC 1958, 90).

DÍSZÍTÉS

1. Plasztikus díszítés

A plasztikus díszítőelemek közül a háromszögletű bütykök a leggyakoribbak. A bikónikus tálakon jelennek meg, a perem alól indulnak, vagy a törésvonalról lógnak le. Eltérő méretűek és vastagságúak, sokszor töredékesek, vagy csupán a helyük látszik a felületen. A balatonszemesi csótalpas tál (7. kép 2) és a szakirodalomban közölt más példák alapján az edényeket páros számú bütykök díszítették. Ritkán a mélyített díszítés a bütykö(kö)n is folytatódik, annak szerves részeként. A Balaton-Lasinja-kultúra egyik jellegzetességének számító lelógó, háromszögletű bütyköt horvát kutatók a kéz alakú neolitik bütykökből eredzetetik (MARKOVIĆ–HOMEN 1990, 82). Ruttkay idegen elemnek, nem lengyeli örökségnek tartja (RUTTKAY 1991, 164). Bánffy szerint a bütykös díszű bikónikus edények már a Lengyel IIIb fázisban megvannak.³⁷ Háromszögletű, felfelé álló bütykök is előfordulnak a bikónikus tálakon, de jóval ritkábban.

Korong alakú bütyök van egy nagy méretű, bikónikus edény oldaltöredékén (13. kép 8). Ilyen plasztikus dísz eltérő méretben más lelőhelyeken is előfordul elsősorban fazekakon, tárolóedényeken (KALICZ 1969–70, 81; 1973, 13. t. 7; 1991, 358. o. 5; 1995a, 13. kép 11, 18. kép 4; BÁNFFY 1995a, 18. kép 2, 7; DIMITRIJEVIĆ 1979b, XIX. t. 3, 6–8; RUTTKAY 1991, 164). Megtalálható még a Ludanice-csoportban (VIRÁG 1995, 7. kép 3, 5). Ruttkay a korong alakú bütyköket lengyeli örökségnek tartja (RUTTKAY 1991, 164).

Bikónikus táltöredékeket díszít leginkább félkoronghoz hasonlítható, függőlegesen elhelyezkedő, hosszúkás bütyök (13. kép 11–12), az egyik két oldalt benyomott (12. kép 5), egy további felül kissé kicsúcsosodik és kb. háromszög átmetszetű (13. kép 3). A már említett megfelelőik Horvátországból és Alsó-Ausztriából valók, de megjelennek a Ludanice-csoport

Budapest környéki lelőhelyein is. Figyelemre méltó azonban, hogy hasonló bütykök már vannak a lengyeli kultúrában (BÁNFFY 1995b, 68. kép 167, 106. kép 241; RACZKY 1974, 200). Ruttkay ezeket is lengyeli örökség gondolja (RUTTKAY 1991, 164).

Három bikónikus táltöredéken találunk rövidebb oldalain, ill. a tetején is benyomott téglatestszerű rátétet (4. kép 1–3). Kis számú analógiáját a Ludanice-csoportból (VIRÁG 1995, 2. kép 6) és a lengyeli kultúra legkésőbbi fázisából (BÁNFFY 1995b, 91. t. 117) ismerjük. A lengyeli eredet ebben az esetben nem mondható ki egyértelműen. Egy félgömbös tál peremtöredékén – gellénházi és bukovnicai párhuzammal – fordított csonkagúlának nevezhető rátét (15. kép 10) ül. Horváth az ily módon díszített tálakat a Balaton-Lasinja-kultúra kerámiájában déli elemeknek tartja (HORVÁTH 1996, 338). Megközelítően háromszögletű bütyök nyúlik ki egy balatonboglári peremtöredékből (6. kép 9).

Egyenes falú oldaltöredéken, amely valamilyen nagy méretű tárolóedény része lehet, ún. csőrös fülhöz két, kör alakú bordadisz kapcsolódik (15. kép 3). A horvátországi Beketinec lelőhelyen nagy méretű edényeken található „S” alakú, ill. félköríves bordadiszok (DIMITRIJEVIĆ 1979b, XIX. t. 9–10). Szintén nagy méretű edényből való oldaltöredéken széles bütyökfűl vagy „álfűl” látható (15. kép 2). Az utolsó darab egy kifelé dőlő peremtöredék a perem alatt bevágosott bordadisszal (13. kép 10), ilyen bordadísz csak egy letenyei, enyhén „S” profilú fazék töredékén találtam (KALICZ 1995a, 26. kép 7).

II. Mélyített díszítés

1. Technika

A vonaldíszítésen belül háromféle vonalfajta különböztettem meg mélységük és szélességük alapján: bekarcolt, behúzott és bevéselt vonalakat. Az utóbbiak ritkán fordulnak elő. Igazi kannelúrával díszített edénytöredék csak egy-két darab van az egész leletanyagban, de azok is kopott felületűek.³⁸ A pontdíszítésen belül ugyanazon szempontok alapján szintén három technikát különítettem el: bebökődést, beszúrkálást, beszúrást és „bepecsétlést”. Az utóbbi benyomott díszek általában kör alakúak, ritkán három- vagy négyszögletűek. A díszítőelemeket mészbetéttel töltötték ki, valószínűleg sokkal gyakrabban, mint ahogyan az a kb. tucatnyi töredéken megmaradt.

2. Mintakincs

A rendelkezésünkre álló edénytöredékek alapján elmondható, hogy a mintákat a különböző technikával készített vonalak, pontsorok, ill. azok kombinációi alkotják. A pontsorok szervesen illeszkednek a vona-

lakhoz, azokon ülnek, vagy kísérik a vonalakat, a vonalkötegeket. Jellemző a párhuzamos elrendezés, igen kedveltek a ferde, a függőleges és a „V” alakú vonalkötegek. Egyetlen egyszer fordul elő olyan sor, amelyik egymást váltó pontokból és vonalkákból áll. Nem ritkán mélyített díszítéssel hangsúlyozzák a peremet, a törésvonalat, a bütyök szélét. Megkülönböztethető még ún. kalász-, rács-, fenyőág-, csepp- és létraminta.

A mélyített díszítés a korszokon a leggyakoribb, utánuk a tálak következnek. Ritkábban a csótalpas talakon is megtalálható, a fazekaknál elvétve fordul elő. A feldolgozott leletanyag alapján területi elkülönülés figyelhető meg. A Dráva-melléki lelőhelyeken abszolút többséget alkotnak a mélyített díszű töredékek a díszítetlenek mellett. A Kaposvár környéki lelőhelyekről egy-két darabot ismerünk. Hat észak-somogyi lelőhelyről pedig egy-egy ilyen töredék ismert. Úgy tűnik, a Dunántúlon észak felé haladva egyre ritkábban alkalmazzák a mélyített díszítést. A lébényi lelőhelyek kerámiájának egyik fő vonása a kannelúra és a bekarcolt díszítés szinte teljes hiánya, amely talán a Ludanice-csoport felé mutat (NÉMETH 1994, 248; VIRÁG 1995, 80).

Más lelőhelyek kerámiáiban is megtalálhatók a különböző elhelyezkedésű, párhuzamos vonalkötegek, a beszúrt és benyomott pontsorok (BÁNFFY 1995a, 30. kép 5, 31. kép 2; KÁROLYI 1992, 44. t. 1; HORVÁTH 1991, 118, 3. kép 15, 7. kép 8, 13; KALICZ 1991, 353. o., 5–6. kép; KOROŠEC 1958, 88; LEBEN 1973, 190; RUTTKAY 1976, 294; 1991, 164; 1993–94, 223; DIMITRIJEVIĆ 1961, XII. t. 75–76, XIV. t. 97; MARKOVIĆ 1983, I. t. 8, III. t. 11), a háló- és létraminta (KALICZ 1995a, 74–75, pl. 5. kép 4, 19. kép 15; BÀNFFY 1995a, 30. kép 1; DIMITRIJEVIĆ 1961, pl. IX. t. 56–59, XIV. t. 98), a vonalköteg–pontsor kombinációja (KALICZ 1991, 13. kép; 1995a, 74–75, 22. kép 4, 24. kép 12; HORVÁTH 1991, 118, 4. kép 1, 5; KÁROLYI 1992, 45. t. 10; BÀNFFY 1995a, 99, 22. k.; DIMITRIJEVIĆ 1961, X. t. 60, 64, XI. t. 68–69; MARKOVIĆ 1983, I. t. 4, IV. t. 4), az éksor (KALICZ 1995a, 75; DIMITRIJEVIĆ 1961, VIII. t. 48–49, XIII. t. 85), a fenyőágminta (KÁROLYI 1992, 44. t. 2; DIMITRIJEVIĆ 1961, XIII. t. 85).

Ami a díszítéstechnikát illeti, Dimitrijević a Lasinja-kultúra kerámiájának elemzésekor a bekarcolást, a rovátkolást („Riefeltechnik”), a bepecsétlést és a beszúrást sorolja fel, a kannelúra hiányzik. Véleménye szerint a Lasinja-kultúrától teljesen idegen az igazi kannelúra, ehelyett tompa végű tárgyval történő behúzást alkalmaztak („Riefel-Ritztechnik”). A mélyített díszítést sokszor fehér inkrusztáció tölti ki (DIMITRIJEVIĆ 1982, 446). A horvátországi Slavonska-Požega-medence leleteinek bemutatása során a szerző

ugyanezeket a technikákat különítette el, továbbá megállapította, hogy a behúzott vonalak, amelyeket tompa eszközzel készítettek, a lapos kannelúrára vagy rovátkolásra emlékeztetnek. A Lasinja-kultúrára jellemzőnek tartja a fentebb említett technikák és motívumok alkalmazását ugyanazon az edényen (TEŽAK–GREGL 1980–81, 35).

TÖRTÉNETI KÉRDÉSEK ÉS KRONOLÓGIA

A Balaton-Lasinja-kultúra bemutatott Somogy megyei leletanyaga nem vitt közelebb sem a kultúra eredetének, kialakulásának, sem végső periódusának tisztázásához. A kerámiaanyagban a lengyeli örökségnek és a déli, balkáni származásúnak mondott elemek egyaránt megtalálhatók. Az utóbbiak közé sorolt mélyített díszű, profilált hasú korszok Barcs és Kaposvár körzetében koncentrálódnak, míg É-Somogyban elvétve fordulnak elő. Ez a megfigyelés megerősítheti azt az állítást, miszerint a déli elemek egyre kisebb arányban tűnnek fel a kerámiában észak felé haladva. Andocs–Nagyoldipusza esetében felmerült, hogy az a Lengyel IIIb fázis újabb lelőhelye lehet. A leletek között ugyanis olyan lengyeli kerámiatöredékek is vannak, amelyek alig különböztethetők meg a középső rézkoriaktól. A zárt leletegyüttesek hiánya miatt azonban ez még nem bizonyítható. A balatonboglári Zinger- és Berekre-dűlőben a Balaton-Lasinja- és a tűzdelt barázdás díszű kerámia kultúrája szórvány leletei egyaránt előkerültek. Ezek a leletek a további két Furchenstich-sírral együtt bizonyítják az egykori megtelepedést, de történeti kérdések megválaszolására nem elegendők.

A Balaton-Lasinja-kultúra kapcsolatrendszerét illetően a bodrogkeresztúri kultúrával való érintkezésre Somogy megyéből nincs adatunk, pedig a két kultúra egyidejűségét számos leletegyüttes igazolja.³⁹ Az ÉK-i szomszédal, a mai Budapest és az ÉK-Dunántúl területén található Ludanice-csoporttal való kapcsolat illusztrálására a jellegzetes bikónikus és behúzott peremű tálak meglétét hozzák fel példának (VIRÁG 1995, 85–86; KALICZ 1995b, 38). Az említett edénytípusokon kívül a somogyi leletanyagban egy István-diből származó félgömbös táltöredék párhuzamai is a Ludanice-csoport szalagfüles és a peremszélnél kiemelkedő peremű táljai felé mutatnak. Az ún. félkorong és téglatest alakú bütykök mindkét térségben való alkalmazása a lengyeli kultúrában kedvelt bütykök további használatának jele is lehet, nem feltétlenül utal valamiféle kapcsolatra.

A kerámia elemzéséből kitűnt a Dráva-melléki lelőhelyek elkülönülése, ill. a horvátországi Lasinja-leletkörrel való igen szoros kapcsolatuk. Bizonyos edénytípusokhoz csak horvátországi és szlovéniai

lelőhelyeken találtam analógiát, a mélyített díszítés technikája és mintakincse is ugyanaz ezeken a területen. Mivel a párhuzamok a Lasinja-kultúra IIB, ill. III. fázisú lelőhelyein vannak meg, amelyek a Kanzianiberg-Lasinja-csoport II. fázisával párhuzamosíthatók, a dél-somogyi leletanyag is erre az időszakra keltezhető. A megye északabbi részén előkerült leletek pontosabban még nem datálhatók.

A feldolgozott szörvány leletanyag alapján megállapítható, hogy Somogy megye északi és déli felének kerámiája különbözik egymástól. Az eltérés alapvetően a mélyített díszítés meglétében, ill. hiányában mutatkozik meg ugyanúgy, ahogy ezt Ruttkay a Bisamberg-Oberpullendorf- és a Kanzianiberg-Lasinja-csoportról megállapította. Véleménye szerint az alsó-ausztriai és a dunántúli csoport határa még nem határozható meg. Ebből a szempontból érdekes lehet, hogy Balaton-közeli lelőhelyeken (Balatonszemes, Sávoly) talált edénytöredékeknek Alsó-Ausztriában van párja. A fentiek alapján feltételezhetjük, hogy Somogy megye a Balaton-Lasinja-kultúrán belül határvidék volt, mégpedig a komplexum két, más díszítési technikát alkalmazó területi csoportja között. A dél-somogyi, Dráva-melléki térség egyértelműen a horvátországi és szlovéniai, közvetve a steiermarki, karintiai leletkörhöz tartozik, az észak-somogyi, Balaton-közeli terület pedig talán az észak-dunántúli és alsó-ausztriai leletkörhöz.

Kérdéses még, hogy a vázolt eltérés magyarázható-e a helyi előzményekkel. Kalicz a megye területét a lengyeli kultúra középső csoportjához sorolta, amelyet átmenetinek tekint a nyugati, Alsó-Ausztria, Burgenland és Morvaország felé mutató csoport, valamint a keleti csoport között (KALICZ 1988, 305). A keleti és középső lengyeli csoport közti határ Barna Judit szerint a mai Keszthelyi-öböl környékén lehetett (BARNA 1998, 9)⁴⁰. A kérdés megválaszolása még

várat magára, hiszen a lengyeli időszak szintén alig kutatott Somogy megyében.

ÖSSZEGZÉS

Somogy megye területéről a Balaton-Lasinja-kultúrának eddig 49 lelőhelyét ismerjük, elsősorban a jobban kutatott Kis-Balaton és Kaposvár, valamint Barcs környékéről. A leletanyag szinte minden esetben szörvány, az újabb telepátások később kerülnek feldolgozásra. A Somogy megyei lelőhelyek településtörténeti szempontok (pontosabban természeti adottságok) alapján, a leletanyag pedig az edény-típusok tekintetében jól beleillenek a Balaton-Lasinja-kultúráról eddig alkotott képbe. Új elemet jelent, hogy a Dráva-melléke a kerámiaművesség alapján elkülönül a megye többi részétől, szorosan kapcsolódik a horvátországi, szlovéniai térséghez. A kutatás jelen szakaszában csak a megye ezen térségéből való leletanyag datálható pontosabban, mégpedig a Lasinja-kultúra II., ill. a Kanzianiberg-Lasinja-csoport II. fázisának időszakára. Így még nem dönthető el, vajon jelent-e kronológiai különbséget is a Somogy megye északi és déli felének kerámiájában megfigyelt eltérés. Ennek magyarázata inkább valamilyen határvidék-szerep lehetett, ugyanis a Balaton-Lasinja-kulturakomplexum két nagyobb – a mélyített díszítés meglétével, ill. hiányával jellemezhető – részének határa valahol a Balatontól délre húzódhatott. Ezzel összefüggésben még nem világos a helyi előzmények szerepe sem. Ahogy a feldolgozott leletanyag a Balaton-Lasinja-kultúra kezdetével, ill. végével kapcsolatos kérdésekre sem adott választ. De közreadása remélhetőleg az első lépés a fehér foltnak számító Somogy megye ős korának, középső rézkori fejlődésének megismeréséhez.

Jegyzetek

1 E cikk az ELTE BTK Régészettudományi Intézetéhez 1998-ban benyújtott, azonos című szakdolgozat rövidített változata. Köszönöm dr. Honti Szilviának és dr. Bánffy Eszternek folyamatos segítségüket és tanácsaik, Draveczy Baláznak, dr. Honti Szilviának, dr. Költő Lászlónak, Egry Ildikónak, Bárdos Edithnek, Németh Péternek és Kiss Viktóriának, hogy rendelkezésemre bocsátották még közöletlen ásatásaik leletanyagát és dokumentációját. Köszönet Rózsás Mártonnak, a barcsi Dráva Múzeum restaurátorának, Gál Zoltán adattárosnak, Ambrus Edit rajzolónak és nem utolsósorban szüleimnek. A fotókat Gözsy Gáborné készítette, a 3. kép I. és a 4. kép I. Gál Attila, a 6. kép 11. és a 12. kép 1. Ambrus Edit, a 7. kép Nyári Zsolt munkája, a többi a szerző rajzolta.

2 A IIB fázis lelőhelye pl. Vinkovci-Hotel, Ajdovska-jama, Beketinec, Križevci, Ludbreški-Ivanac-polje, Jakšić; a III. fázis pl. Gradac, Lasinja.

3 ÉNy-Horvátországban is sikerült elkülöníteni a késő lengyeli horizontba tartozó ún. Seče-kultúrát a következő periódus felé mutató jegyekkel (MARKOVIĆ 1985).

4 A szó jelentése öntőlepleny, öntecs.

5 A szerző ásatása M. Aradi Csillával és Füle Piroskával.

6 A lelőhelyek jegyzéke a Somogy megyére vonatkozó szakirodalom, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum (RRM) leltárkönyveinek, gyarapodási naplóinak (Gy.n.), adattári anyagának és raktárainak áttekintése, valamint a leltározott neolitikus és rézkori leletek revíziója után állt össze. Felhasználtam még a barcsi Dráva Múzeum (DM) adattárát és leltárkönyveit. A Dráva Múzeumból származó lelet-

- anyag leltári száma BR jelzettel kezdődik. A leletanyag leltározatlan, ha nem szerepel leltári-, ill. gyarapodási napló szám.
- 7 Kivétel lehet a VII/A jelzésű gödör, amelyből a leltárkönyv szerint a 66.234.1. leltári számú füles fazék is származik.
- 8 A töredék az ún. Újhalastóra néző domboldalon 1965-ben végzett terepbejárásból való.
- 9 Az andocsi lelőhelyek azonosítását Dr. Draveczy Balázsnak köszönöm.
- 10 Honti Szilvia szóbeli közlése és leltárkönyv. A leletanyagban lévő bevagdosott díszű, enyhén kihajló peremszélű bikónikus tálak töredékeinek nincs megfelelője az eddig közölt Balaton-Lasinja-leletanyagban, bár az utóbb említett tálfelépítésre akad példa.
- 11 Jelentés az M7-es autópálya tervezett nyomvonalán végzett terepbejárásról, 1992–93., 21. old.
- 12 A restaurálás után derült ki, hogy az egyik oldaltöredék egy harmadik edényből való.
- 13 Az I./8. sz. adattári dossziében 1974. ápr. 24-i terepbejárásra vonatkozó adatokat nem találtam. A lelőhely földrajzi leírása is csak a leleteket tartalmazó doboz céduláján olvasható, pontosabban nem lokalizálható.
- 14 Rózsás Márton szóbeli közlése.
- 15 A leletkörülmények pontosítását és a lelőhely azonosítását Dr. Andrassy Antalnénak köszönöm, akinek férje vitte be a leleteket a múzeumba 1975-ben.
- 16 A leltárkönyvben több töredék (Ö. 87.17.1-5, 18.19-21, 20.14-15, 21.13-15) szerepel Balaton-Lasinja meghatározással.
- 17 Az adattári adatok alapján a kaposvári ún. 17. számú és OVIT lelőhelyek azonosak.
- 18 Eöry Bélánál Zselickislak-Kislaki-erdő néven szerepel, az általa készített helyszínrajz alapján valószínűleg Kaposvár-Gyertyános a lelőhely (E2). A leltározás során derült fény a Balaton-Lasinja-leletanyagra, amelynek átengedését Regénye Juditnak köszönöm.
- 19 BÁRDOS 1987, 5. még a badeni kultúrába sorolja a leletanyagot.
- 20 Lásd 5. jegyzet.
- 21 Bárdos Edith és Gallina Zsolt ásatása. A feldolgozás lehetőségét Bárdos Edithnek köszönöm.
- 22 A lelőhely az E (Eöry)13. számot viseli.
- 23 Az adatok a barcsi Dráva Múzeum leltárkönyvéből származnak.
- 24 Az adattárban, a restaurátornaplóban nincsenek adatok sem a lelőhelyről, sem a leletkörülményekről, a gyarapodási napló pedig megsemmisült.
- 25 A leltárkönyvben számos edénytöredék szerepel rézkori és Balaton-Lasinja meghatározással 1991-ből, amelyek azonban késő lengyeliek vagy jellegtelen szórványok.
- 26 Szórvány a 36–37. objektumtól északra.
- 27 Bárdos Edith, Füle Piroska, Honti Szilvia, Németh Péter ásatása, 1994.
- 28 Honti Szilvia szóbeli közlése.
- 29 Honti Szilvia, Költő László, Németh Péter Gergely, Szentpéteri József ásatása.
- 30 Az 1989. évi 2. objektum lengyeli és Balaton-Lasinja-kerámia-töredékeket is tartalmazott, nem tekinthető zárt objektumnak.
- 31 Eöry 25. lelőhely.
- 32 A lelőhelyek később kerülnek feldolgozásra. A kataszterben említett egyetlen gödör – Ordacsehi-Kécsi-mező, 33. objektum – nem zárt objektum.
- 33 A valóban gyengén, ill. egyenletlenül kiégetett töredékek száma a tízet sem éri el.
- 34 Horváth ezek közé sorolja a füles tálát, a lekerekített vállkonkáv alsó rész felépítést és a peremen lévő gomb/csonkagúlaszerű rátétet is.
- 35 Igen jól tömörített, ill. szabályos volta miatt kiemelendő néhány töredék Komlósd-Szölőhegyről.
- 36 Éppen ezért a szakirodalomban a lekerekített vállú, ill. törésvonalú bikónikus tál megjelölés is használatos. Mivel a leletleírásban a nem éles törésvonalú bikónikus tálakat neveztem lekerekített törésvonalúaknak, szerencsésebbnek tartottam másik jelző alkalmazását a tárgyalt típusra.
- 37 Bánffy Eszter szóbeli közlése.
- 38 Az itt behúzott vonalasként szereplő díszítést mások sokszor kannelúrának nevezik, amivel nem tudok feltétlenül egyetérteni.
- 39 Szentes-Kistőke 10. sír Vinkovci-Hotel/Vásártér 3. (A3) réteg, Kétegyháza 4. kurgán (DIMITRIJEVIĆ 1961, 77; 1979a; 1982, 429–435), Hatvan, Nagykapornak, dunántúli szórvány rézbalták (HORVÁTH 1990, 81–82), létra- és rácsminta (KALICZ 1995a, 75; DIMITRIJEVIĆ 1961, 63).
- 40 Köszönet Barna Juditnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta cikke kéziratát.

IRODALOM

- Baden Symposium 1969 *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur. Bratislava 1969 (1973)*
- BARNA 1998 J. BARNA, *Zoomorphic vessel from the Lengyel culture in Balatonmagyaród-Kápolnapuszta. Ösrégészeti levelek I (1998) 9–14.*
- BÁNFFY 1985 E. BÁNFFY, *Kultikus rendeltetésű leletgyűttes a Kis-Balaton középső rézkorából. ArchÉrt 112 (1985) 187–192.*
- BÁNFFY 1990 E. BÁNFFY, *Übergang des Spätneolithikums in die Kupferzeit im Komitat Zala. ZM 2 (1990) 67–70.*
- BÁNFFY 1994a E. BÁNFFY, *A Balaton-Lasinja-kultúra leletei Balatonmagyaród-Homoki-dűlőről. ZM 5 (1994) 237–249.*

- BÁNFFY 1994b E. BÁNFFY, *Transdanubia and Eastern Hungary in the Early Copper Age*. JAMÉ XXXVI (1994) 291–296.
- BÁNFFY 1995a E. BÁNFFY, *Újkori és rézkori települések Hahót és Zalaszentbalázs határában (Zalaszentbalázs–Pusztatető, Hahót–Szartóri I–II)*. ZM 6 (1995) 97–147.
- BÁNFFY 1995b E. BÁNFFY, *Early Chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs–Szőlőhegyi mező*. Anteus 22 (1995) 71–102.
- BÁNFFY 1995c E. BÁNFFY, *South-West Transdanubia as a mediating area. On the cultural history of the Early and Middle Chalcolithic*. Anteus 22 (1995) 157–196.
- BÁNFFY 1995d E. BÁNFFY, *Über den Ausklang der Lengyel-Kultur in Transdanubien*. Inventaria 1995, 11–28.
- BÁNFFY 1996 E. BÁNFFY, *Vinča impacts on Late Neolithic/Early Chalcolithic Transdanubia*. Vinča Symposium 1996, 323–333.
- BLAICH 1995 F. BLAICH, *Pilsting-Wiesen. Eine Fundstelle der späten Münchshöfener Kultur und ihre Beziehungen zu südöstlichen Nachbarkulturen*. BVbl 60 (1995) 81–132.
- BÖHM 1994 K. BÖHM, *Zur Keramikentwicklung der Münchshöfener Gruppe*. In: NADLER, ZEEB et al. 1994, 167–170.
- BRUKNER 1980–81 B. BRUKNER, *Zum Problem der Auslösung der Frühäneolithischen Kulturen in Südostpannonien*. AI XX–XXI (1980–81) 16–26.
- DIMITRIJEVIĆ 1961 St. DIMITRIJEVIĆ, *Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji. Problem des Neolithikums und Äneolithikums in Nordwestjugoslawien*. OA V (1961)
- DIMITRIJEVIĆ 1976 St. DIMITRIJEVIĆ, *Idolplastika u lasinjskoj kulturi. Die Idolplastik in der Lasinja-Kultur*. Godisnjak XIII (1976) 77–88.
- DIMITRIJEVIĆ 1979a St. DIMITRIJEVIĆ, *O nekim kontroverzним pitanjima u kronologiji eneolita južnih područja karpatski kotline*. Osijecki Zbornik XVII (1979) 37–79.
- DIMITRIJEVIĆ 1979b St. DIMITRIJEVIĆ, *Lasinsja kultúra*. in: Praistorija jugoslovenskih zemalja. 1979 Tom III. 137–181.
- DIMITRIJEVIĆ 1982 St. DIMITRIJEVIĆ, *Zu einigen chronologischen Fragen des pannonischen Äneolithikums*. Germania 60/2 (1982) 425–458.
- HORVÁTH 1990 A. L. HORVÁTH, *Beziehungen zwischen der Tiefebene und Transdanubien in der mittleren Kupferzeit*. ZM 2 (1990) 81–99.
- HORVÁTH 1991 A. L. HORVÁTH, *Rézkori település Nagykapornakon*. ZM 3 (1991) 113–135.
- HORVÁTH 1994 A. L. HORVÁTH, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Kupferzeit in der Grossen Ungarischen Tiefebene*. Acta ArchHung 46 (1994) 73–106.
- HORVÁTH 1996 A. L. HORVÁTH, *Die Balaton-Lasinja-Kultur und ihre südliche Beziehungen*. Vinča Symposium 1996, 335–350.
- Inventaria *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. Inventaria Praehistorica Hungariae VII (1995)
- KALICZ 1969 N. KALICZ, *A rézkori balatoni csoport Veszprém megyében*. VMMK 8 (1969) 83–90.
- KALICZ 1969–70 N. KALICZ, *A balatoni csoport emlékei a Dél-Dunántúlon*. JPMÉ XIV–XV (1969–70) 75–96.
- KALICZ 1973a N. KALICZ, *Siedlungsfunde der Balaton-Gruppe in Nagykanizsa*. MittArch-Inst 4 (1973) 19–24.
- KALICZ 1973b N. KALICZ, *Über die chronologische Stellung der Balaton-Gruppe in Ungarn*. Baden Symposium 1973, 131–165.
- KALICZ 1982 N. KALICZ, *A Balaton-Lasinja kultúra történeti kérdései és fémleletei*. AchÉrt 109 (1982) 3–17.
- KALICZ 1988 N. KALICZ, *A termelő gazdálkodás kezdetei a Dunántúlon (Neolithikum) I–II*. (Doktori értekezés) Budapest 1988.
- KALICZ 1991 N. KALICZ, *Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien*. in: Die Kupferzeit als historische Epoche. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 55 (1991) 347–387.

- KALICZ 1995a N. KALICZ, *Letenye–Szentkeresztomb: ein Siedlungsplatz der Balaton-Lasinja-Kultur*. Inventaria 1995, 61–106.
- KALICZ 1995b N. KALICZ, *Die Balaton-Lasinja-Kultur in der Kupferzeit Südost- und Mitteleuropas*. Inventaria 1995, 37–50.
- KÁROLYI 1992 M. KÁROLYI, *A korai rézkor emlékei Vas megyében. The Early Copper Age in Country Vas*. Szombathely 1992.
- KOROŠEC 1958 J. KOROŠEC, *Eine neue Kulturgruppe des späten Neolithikums in Nordwestjugoslawien*. Acta ArchHung IX (1958) 85–93.
- KRAMER 1988 D. KRAMER, *Frühe Bauernkulturen in der Steiermark*. Feldbacher Beiträge 2/3 (1987/88) 7–70.
- KREINER 1993 L. KREINER, *Eine jungneolithische Siedlung mit Tieropfern von Mamming, Ldkr. Dingolfing-Landau, Niederbayern*. APA 25 (1993) 16–47.
- LEBEN 1973 F. LEBEN, *Zur Kenntnis der Lasinja-Kultur in Slowenien*. Baden Symposium 1973, 187–197.
- MARKOVIĆ 1983 Z. MARKOVIĆ, *Prilog poznavanju razvijene i kasne Lasinske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Ein Beitrag zur Kenntnis der entwickelten und späten Lasinja-Kultur in NWKroatien*. Podravski Zbornik 1983, 251–262.
- MARKOVIĆ 1985 Z. MARKOVIĆ, *Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Zum Problem des frühen Äneolithikums in NWKroatien*. VAMZ XVIII (1985) 1–34.
- MARKOVIĆ 1986 Z. MARKOVIĆ, *Arheološka Istrazivanja u Ludbrešom Ivancu*. Muzejski Vjesnik 9 (1986) 8–10.
- MARKOVIĆ—HOMEN 1990 Z. MARKOVIĆ—F. HOMEN, *Nekoliko novijih momenata u istraživanju neolita i eneolita sjeverne Hrvatske. Einige neuere Momente in der Erforschung des Neolithikums und Äneolithikums Nordkroatiens*. Porocilo 18 (1990) 61–82.
- MAROSI—SOMOGYI 1990 S. MAROSI—S. SOMOGYI (szerk.), *Magyarország kistájainak katasztere I–II*. Budapest 1990.
- MATUSCHIK 1992 I. MATUSCHIK, *Sengkofen-, Pfatterbreite-, Eine Fundstelle der Michelsberger Kultur im bayerischen Donautal und die Michelsberger Kultur im östlichen Alpenvorland*. BVbl 57 (1992) 1–29.
- MODRIJAN 1973a V. MODRIJAN, *Die kulturelle und chronologische Einordnung des Neo- und Äneolithikums in Kärnten*. AV XXIV (1973) 128–135.
- MODRIJAN 1973b V. MODRIJAN, *Die kulturelle und chronologische Einordnung des Neo- und Äneolithikums in der Steiermark*. AV XXIV (1973) 137–144.
- NADLER, ZEEB et al. 1994 M. NADLER, A. ZEEB et al., *Südbayern zwischen Linearkeramik und Altheim: ein neuer Gliederungsvorschlag*. in: H.-J. Beier (Hrsg.), *Der Rössener Horizont in Mitteleuropa. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 6*, Wilkau-Hasslau 1994. 127–189.
- NÉMETH 1994 G. NÉMETH, *Vorbericht über spätneolithische und frühkupferzeitliche Siedlungsspuren bei Lébény (Westungarn)*. JAMÉ XXXVI (1994) 246–263.
- OBEREDER 1989 J. OBEREDER, *Der Wildoner Schlossberg in der frühen Kupferzeit*. Mitt.blatt KorrespondentenHist. Landeskommission Steiermark Heft 2 (1989) 7–9, 27–30.
- PITTIONI 1954 R. PITTIONI, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*. Wien 1954.
- RACZKY 1974 P. RACZKY, *A lengyeli kultúra legkésőbbi szakaszának leletei a Dunántúlon*. ArchÉrt 101 (1974) 185–210.
- RUTTKAY 1976 E. RUTTKAY, *Beitrag zum Problem des Epi-Lengyel-Horizontes in Österreich*. Festschrift für R. Pittioni zum 70. Geburtstag. Arch A Beiheft 13 (1976) 285–319.
- RUTTKAY 1983 E. RUTTKAY, *Das Neolithikum in Niederösterreich*. Forschungsber. Ur- u. Frühgesch. 12. Wien 1983.
- RUTTKAY 1985 E. RUTTKAY, *Epilengyel-Siedlungsfunde und Brandgrab aus Siegendorf*. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 71 (1985) 13–25.
- RUTTKAY 1991 E. RUTTKAY, *Das Ende der Donauländischen Welt und SOEuropa*. MAG 121 (1991) 159–181.

- RUTTKAY 1993/94 E. RUTTKAY, *Neue Tonstempel der Kanzianberg-Lasinja-Gruppe*. MAG 123/124 (1993/94) 221–238.
- RUTTKAY 1997 E. RUTTKAY, *Zur Chronologie der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe*. Archäologie 1997/2 43–48.
- ŠAVEL 1991 I. ŠAVEL, *Topografsko področje (Prekmurje)*. Archeološka topografija Slovenije XX (1991)
- ŠAVEL 1994 I. ŠAVEL, *Prazgodovinske naselbine v Pomurju. Prehistoric Settlements in Pomurje*. Murska Sobota 1994.
- ŠAVEL 1996 I. ŠAVEL, *Kulturni vplivi v prazgodovini v pokrajini ob Muri. Cultural Influences During Prehistory in the Country on the River Mura*. in: Ljudje ob Muri/Népek a Mura mentén/Völker an der Mur. Murska Sobota–Zalaegerszeg 1996, 13–43.
- SIMON 1987 K. SIMON, *Neolit és rézkori települések Tekenye határában*. ZM 1 (1987) 7–46.
- SÜß 1969 L. SÜß, *Zum Problem der zeitlichen Stellung der Münchshöfener Gruppe*. Štud. Zvesti AUSA V 17 (1969) 293–414.
- SÜß 1976 L. SÜß, *Zur Münchshöfener Gruppe in Bayern*. In: H. Schwabedissen (Hrsg.), *Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa*. Fundamenta A3, Teil Vb, Köln-Wien 1976, 1–121.
- TASIĆ 1986 N. TASIĆ, *Sopot-Lengyel, Lasinja und Boleraz Funde in Gradina am Bosut in der Nähe von Šid*. BBAMÉ XIII (1985) 51–56.
- TASIĆ 1995 N. TASIĆ, *Eneolithic cultures of Central and West Balkans*. Belgrade 1995.
- TEŽAK-GREGL 1980–81 T. TEŽAK-GREGL, *Die Funde der Lasinja-Kultur in Becken von Slavonska Pozega*. AI XX–XXI (1980–81) 33–36.
- UENZE 1989 H. P. UENZE, *Die Facies Wallerfing. Eine Kulturgruppe des Jungneolithikums in Südbayern*. Arch. Denkmäler im Ldk. Deggendorf, Heft 2 (1989)
- Vinča Symposium *International Symposium on the Vinča culture its roll and cultural connections*. Timișoara 1995 (1996)
- VIRÁG 1986 ZS. VIRÁG, *Javarézkori rézeleletek Zalavár–Basaszigetről*. ArchÉrt 113 (1986) 3–14.
- VIRÁG 1990 ZS. VIRÁG, *Vorbericht über die Ergebnisse der Freilegung der kupferzeitlichen Siedlung von Zalavár–Basasziget*. ZM 2 (1990) 71–80.
- VIRÁG 1995 ZS. VIRÁG, *Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest und in NO-Transdanubien (Das Ludanice-Problem)*. Acta ArchHung 47 (1995) 61–94.

DIE FUNDE DER BALATON-LASINJA-KULTUR IM KOMITAT SOMOGY

Auszug

Das Gebiet vom Komitat Somogy gehörte in der ersten Hälfte der mittleren Kupferzeit (der ungarischen Terminologie nach) dem großen Kulturkreis an, dessen Verbreitungsgebiet das heutige Niederösterreich, Burgenland, Kärnten, Slowenien, NWKroatien, Transdanubien, Niederbayern und die Steiermark umfasste. Die kulturelle Zusammengehörigkeit war schon am Anfang der Forschung ganz klar, die Terminologie ist aber bis heute nicht einheitlich. Diese terminologischen Unterschiede widerspiegeln – meiner Meinung nach – das Problem, ob scharfe Grenzlinien innerhalb des Siedlungsraumes gezogen werden können, und wenn ja, wie sich die einzelnen Regionalgruppen miteinander verknüpfen.

Der ganze, einheitliche Kulturkreis wird als Lasinja-Kultur bezeichnet, die ungarischen Forscher benutzen aber dafür den Begriff Balaton-Lasinja-Kultur. E. Ruttkay unterscheidet dagegen mehrere Regionalgruppen, und zwar die Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe in Kärnten und in der Steiermark bzw. die Bisamberg-Oberpullendorf-Gruppe in Niederösterreich und in Burgenland. Der wesentliche Unterschied besteht darin, daß die Linien- und die Einstichverzierung, weiterhin die Rand- und Umbruchkerben in der Bisamberg-Oberpullendorf-Gruppe unbekannt sind. Ruttkays Meinung nach sei die Balaton-Lasinja-Gruppe in Transdanubien eine weitere Lokalgruppe, die kräftige südliche Elemente aufweist. Die Grenzen

zwischen den zwei letzterwähnten Gruppen können zur Zeit noch nicht bestimmt werden.

Im Gegensatz zu den terminologischen Problemen wird die Chronologie des Kulturkomplexes einheitlich beurteilt, sie wird nach der Periode der Lengyel-Kultur datiert. Ausdrucksvoll ist also Ruttkays Begriff Epilengyel-Horizont, womit die verschiedene Kulturgruppen zusammengefasst werden, die zeitlich mit der frühen ungarischen Hochkupferzeit, mit der frühen Bodrogkeresztúr-Kultur gleichgesetzt werden, und die die Elemente der Lengyel-Kultur beinhalten. Die Innenchronologie der Balaton-Lasinja-Kultur konnte erst in Kroatien, Slowenien (Stufe Lasinja I, IIa, IIb/Lasinja A, Lasinja III/Lasinja B) und auf dem Gebiet der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe (Stufe I, II) aufgestellt werden. Anhand der Übereinstimmungen der Keramik (z. B. die Verzierung mit schrägen, punktgesäumten Bündeln) ist die Stufe II der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe mit der Stufe Lasinja II zu parallelisieren. Für die Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe gibt es zwischen 4240–3950 v. Chr. kalibrierte C14-Daten, für die ganze Münchshöfener Kultur, deren spätere Phase epilengyelzeitlich ist, sind Daten zwischen 4600–3900 v. Chr. bekannt.

Im Zusammenhang mit den Ursprungsfragen nehmen die meisten Forscher eine autochtone, kontinuierliche Entwicklung an. Die wichtige Rolle der Lengyel-Kultur wurde schon am Anfang der Forschung erkannt, denn früher einige Typengemeinschaften "Alpinische Fazies der Lengyel-Kultur" genannt bzw. als badenisierte Lengyel-Erscheinung erklärt wurden. Die andere Theorie rechnet aber mit einer wirklichen Einwanderung. Es ist noch unklar, wie die Balaton-Lasinja-Kultur beendete. Laut slowenischen und österreichischen Quellen trat die Retz-Gajary-Kultur (Furchenstich-Keramik) schon in der jüngeren Phase der Balaton-Lasinja-Kultur auf. Neue Datierungsmöglichkeiten ermöglicht das geschlossene Fundkomplex von Mamming in Niederbayern, denn im Fundort der Spät-Münchshöfener Kultur ist die Keramik der Ossarner Gruppe der Badener Kultur freigelegt worden.

In diesem Beitrag werden die bisher bekannten 49 Fundstellen der Balaton-Lasinja-Kultur im Komitat Somogy dargestellt (Abb. 2). Aus dem Fundmaterial werden aber nur die überwiegend aus Geländebegehungen, teilweise aus Ausgrabungen stammenden Streutfunde zusammengefasst. Die freigelegten Siedlungsspuren von 9 Fundorten (Kaposvár-Straße 61, Ordacsehi-Major, Sávolj-Pénzes-sziget, Vörs-Kanászkerk, Vörs-Papkert B, Vörs-Tótok dombja) werden später veröffentlicht. Die Fundplätze konzentrieren sich auf die Umgebung von Kaposvár und Barcs, weiterhin auf das Gebiet vom Kleinbalaton. Die meis-

ten davon liegen noch am südlichen Ufer des Platten-sees. Diese Entwicklung ist sicherlich mit der Forschungslage zu erklären. Den Geländegestaltungen nach können drei Gruppen voneinander unterschieden werden. 1. *Fundorte auf einem N-S orientierten Hügel*, auf dem typischen Reliefelement des Komitates. Gewöhnlich fließt ein Bach in der Nähe des Fundortes (Nr. 1–2, 18, 20–30, 33–37, 40). 2. *Fundorte auf einer Insel oder auf einer halbinselartigen Aushebung* (Nr. 5, 17, 38–39, 42–48). 3. *Fundorte in der Draugegend* (Nr. 3, 8–10, 13–15, 19, 31–32). Über die Siedlungsgeschichte können wir nur behaupten, daß die bekannten Siedlungsplätze in der Umgebung von Kaposvár und Barcs, sowie auf dem Gebiet vom Kleinbalaton in einem Kreis mit einem Durchmesser von 0,5–8 km liegen. Die später publizierenden Siedlungsobjekte – ein U-förmiger Graben (Ordacsehi-Major), ein Haus (Vörs-Tótok dombja) und 5 Kreisanlagen (Kaposvár-Straße 61) – sollten hier noch erwähnt werden. Die größte Siedlung mit mehr als 50 Objekten, z.B. mit einem etwa 11 x 18 m großen Grubenkomplex, wurde in der Nähe von Kaposvár (sog. Straße 61, Fundort 1) ausgegraben, wo der erste Kupferfund dieser Zeit, ein kleiner Drahting aus einer Grube freigelegt wurde.

Das vorgelegte Material der Balaton-Lasinja-Kultur im Komitat Somogy besteht ausschließlich aus Keramik. Im allgemeinen ist die Keramik von guter Qualität, gut gebrannt und massiv. Charakteristisch ist noch die erodierte Oberfläche, deshalb ist die Glättung (seltener die Polierung) nur teilweise zu beobachten. Die Farbe kann dunkel-, hellbraun, bzw. grau, rötlich-braun, selten schwarz sein. Zur Tonmagerung wurden Keramikbruchstücke, Sand oder beide verwendet. Der selten benutzte Kieselschotter kommt in erster Linie in der Draugegend vor. Für dieses Gebiet sind die Sandmagerung sowie die dunkelgraue und schwarzgraue Farbe auffallend typisch. Die wichtigsten Merkmale des Materials im Komitat Somogy übereinstimmen mit denen der Keramik aus anderen Teilen der Balaton-Lasinja-Kultur.

Sechszehn Typen können rekonstruiert werden.

I. Schüsseln. Der größte Teil der Funde gehört zu diesem Gefäßtyp. 1. *Bikonische Schlüssel*. Es gibt für diese Form keine typischen keramiktechnischen Kennzeichen. Der Umbruch ist meistens abgerundet, auch der scharfe Wandknick kommt vor. Der Gefäßoberteil ist eingetieft oder plastisch verziert. Drei Gruppen waren abgesondert: a/ Form mit zylindrischem Oberteil (Abb. 4. 4; Abb. 12. 10). b/ Form mit konischem Oberteil. Der Rand ist gerade oder schräg abgestrichen (Abb. 4. 1–3, 5; Abb. 12. 7) oder verjüngt (Abb. 4. 6–8; Abb. 13. 11–12; Abb. 15. 4; Abb. 16. 6, 8). c/ Form mit eingezogenem Oberteil. Der Rand ist

gerade oder schräg abgeschnitten (Abb. 9. 6; Abb. 10. 4, 6; Abb. 11. 3–4; Abb. 13. 1, 13; Abb. 14. 1). d/ Form mit ausladendem Oberteil (Abb. 6. 11). Ich habe nur eine Analogie in Ungarn und wenige in Kroatien gefunden, z. B. das Fragment eines Schüssels mit konischem Oberteil weist fast völlig übereinstimmende Verzierung auf. 2. *Henkelschale*. Die meisten Bruchstücke stammen aus bikonischen Schüsseln mit Bandhenkel (Abb. 10. 7; Abb. 11. 6; Abb. 12. 8–9), es gibt einen Bruchstück von einer wahrscheinlich halbkugelförmigen Henkelschale (Abb. 11. 7). 3. *Schüssel mit eingezogenem Rand*. Die Schulter ist abgerundet, es gibt keinen Umbruch des Gefäßkörpers (Abb. 12. 2). 4. *Halbkugelförmige Schale*. Der größte Teil der Keramikstücke ist eingetieft verziert und stammt aus der Draugegend (Abb. 8. 1–2; Abb. 10. 3, 5), zwei weitere Stücke haben eine plastische Applike am Rand (Abb. 6. 9; Abb. 15. 10).

II. Fußschalen. Neben dem mit Zapfenbuckeln verzierten, bikonischen Oberteil eines Fußschales (Abb. 7. 2) vertreten wenige Funde diesen Gefäßtyp, die Fußfragmente aus dem Draugebiet sind verziert (Abb. 9. 7).

III. Krüge. Von den zahlreichen Bruchstücken kann eine Variante mit profiliertem Bauch unterschieden werden, sie sieht keramisch- und verzierungstechnisch sehr einheitlich aus (Abb. 12. 1, 11–12; Abb. 13. 2, 5–6; Abb. 14. 5–8; Abb. 16. 3). Sie sind sandgemagert, dunkelgrau oder schwarzgrau, im allgemeinen dünnenwandig und eingetieft verziert, selten sehr fein ausgearbeitet bzw. geglättet. In einigen Fällen befindet sich auch ein Bandhenkel auf dem Bauchwand. Die Mehrheit davon gehört der typischen Form mit leicht überrandständigem, weit ausgezogenen Henkel an, innerhalb dieser Gruppe sind die großen Krüge mit einem dicken, massiven Henkel abzutrennen. Für diese Variante sind auch die schon erwähnte Magerung, Verzierung und Farbe charakteristisch (Abb. 8. 4–5; Abb. 6. 10; Abb. 12. 14; Abb. 13. 9; Abb. 15. 9). Krüge mit einem S-Profil (Abb. 3. 6; Abb. 12. 3), mit geradem Hals (Abb. 6. 8), mit ausladender Lippe und mit Trichterhals (Abb. 3. 5) sind noch vorhanden. Eine Menge von verzierten Wandscherben können auch diesen Gefäßtyp repräsentieren (Abb. 6. 1; Abb. 8. 6–8; Abb. 9. 1–4, 8; Abb. 11. 1–2, 5, 8; Abb. 12. 3; Abb. 13. 7, 14; Abb. 14. 2–4).

IV. Henkeltassen. Solche Gefäße kommen in der Balaton-Lásinja-Kultur nicht so häufig vor (Abb. 12. 6; Abb. 15. 7; Abb. 16. 9).

V. Töpfe, Vorratsgefäße. Ohne typische Merkmale in der Keramiktechnologie können zahlreiche Wand- und Bodenfragmente mit verschiedener Dicke, Magerung und Farbe zu diesem Typ angeordnet werden. Es gibt nur zwei verzierte Bruchstücke von Barcs.

Fünf Hauptformen sind erkennbar. 1. *Bauchiger Topf mit gewölbtem Hals*. Die Henkel sitzen auf dem Bauch, am Halsbogen (Abb. 3. 3–4) oder unter dem Rand (Abb. 3. 1–2). 2. *Tonnenförmiges Gefäß mit dreieckigen Henkeln auf der Schulter* (Abb. 7. 1; Abb. 12. 4). 3. *Gefäß mit verengter Mündung (Amphore)*. Bei der gleichmäßig verengten Mündung ist die Randlippe horizontal abgestrichen und abgerundet (Abb. 16. 4), leicht verjüngt oder verdickt (Abb. 8. 3). In einigen Fällen ist der Rand leicht ausladend (Abb. 9. 5), einmal getüpfelt (Abb. 6. 6). Hier soll auf den bei den Krügen und Amphoren verwendeten Knopfhenkel (Abb. 15. 1) hingewiesen werden. 4. *Bikonisches Vorratsgefäß*. Auf dem abgerundeten Umbruch finden wir horizontale Schnabelhenkel (Abb. 5. 1; Abb. 15. 5). 5. *Buttenförmiges Gefäß*. Auf der dicken Wandscherbe eines riesengroßen Gefäßes befindet sich ein dreieckiger Wulsthenkel (Abb. 5. 2).

VI. Siebgefäße. Ein einziges Bruchstück vertritt im ganzen Fundmaterial diesen Gefäßtyp (Abb. 16. 5).

VII. Sonstige Formen. 1. *Tonlöffel*. Am Schöpfer teil schließt eine kürzere oder längere, zylindrische oder konische Griffstübe an.

Im untersuchten Fundmaterial können plastische und eingetieft verzierungsarten unterschieden werden. Die am häufigsten vorkommenden Zapfenbuckel hängen am Umbruch oder am Oberteil der bikonischen Schüsseln (Abb. 15. 4; Abb. 16. 2). Es gibt aber den auf dem Wandknick stehenden, manchmal durchgebohrten Zapfenbuckel (Abb. 4. 8). Flache, scheibenförmige Knubben (Abb. 13. 8), von beiden Seiten eingedrückte viereckige und abgerundete Buckel (Abb. 4. 1–3), vertikal angebrachte längliche Buckel (Abb. 12. 5; Abb. 13. 3, 11–12) wurden noch verwendet. Zu den letzten drei Varianten können Analogie in der Ludanice-Gruppe aufgewiesen werden. Bemerkenswert sind das Gefäßbruchstück mit kreisförmigen Leisten unter dem Schnabelhenkel (Abb. 15. 3) und das Randfragment mit umlaufender Kerbleiste (Abb. 13. 10). Die zwei Arten der eingetieften Verzierung, der Linien- und der Punktzierat, können in folgenden Techniken ausgeführt werden: eingeritzte, mit einem stumpfen Instrument eingestrichene bzw. eingekerbte Linien, weiterhin fein oder stärker eingestochene und rund, viereckig, keilförmig eingestempelte Punkte. Im gesamten Fundmaterial gibt es aber nur ein-zwei erodierte Scherben mit Kanneluren. Der Ornamentschatz besteht aus Linienbündeln, aus Punktreihen mit verschiedenen Techniken, weiterhin aus ihren Kombinationen. Kennzeichnend sind die punktgesäumten senkrechten, schrägen und V-förmigen Linienbündel, daneben kommen Netz-, Leiter-, Fischgräten- und Tropfenmuster vor. Die Reste der ehemaligen Inkrus-

tation sind in den Ziermotiven erhalten geblieben. Die eingetiefte Verzierung wurde am häufigsten auf den Krügen, dann auf den Schüsseln verwendet, verhältnismäßig selten findet man sie auf den Fußschalen, in den seltensten Fällen befindet sie sich auf den Töpfen.

Das dargestellte Fundmaterial der Balaton-Lasinja-Kultur im Komitat Somogy bietet keine Möglichkeit an, die Entstehungsprobleme der genannten Kultur zu lösen. Nur die Fundstelle von Andocs-Nagy-toldipuszta lieferte Funden (*Abb. 5. 3-4*), die man sowohl zur Lengyel-Kultur als auch zur Balaton-Lasinja-Kultur zuordnen könnte. Ohne geschlossene Fundkomplexe kann man jedoch nicht beweisen, daß es sich in diesem Fall um einen Fundplatz der spätesten Phase (IIIb) der Lengyel-Kultur handelt. Neben dem Erbe der Lengyel-Kultur sind in der Keramik auch sog. balkanische Elemente, z. B. der Krug mit profiliertem Hals und mit eingetiefter Verzierung vorhanden. Dieser Gefäßtyp konzentriert sich auf die Umgebung von Barcs und Kaposvár, er kommt aber auf dem nördlichen Gebiet des Komitates nur sporadisch vor. Die Behauptung kann also dadurch unterstützt werden, daß die südlichen Elemente in der Keramik Richtung Norden immer weniger auftreten. Was das Ende der Kultur betrifft, kann nur die Fundstelle von Balatonboglár-Zinger-dűlő erwähnt werden, wo die Streutfunde der Balaton-Lasinja-Kultur und die der Furchenstichkeramik gefunden wurden. Einige Stücke können zur Hinterlassenschaft beider Kulturen gehören (*Abb. 6. 2-5*), sie reichen aber nicht aus, die historischen Fragen zu beantworten.

Anhand der Keramikanalyse kann die Sonderstellung der Fundorte in der Draugegend bzw. ihre engen Beziehungen mit dem Lasinja-Fundkreis in Kroatien beobachtet werden. Ich habe nur aus Kroatien bzw. aus Slowenien zu bestimmten Gefäßtypen Analogie gefunden. Die Technik und der Ornamentschatz zeigen Ähnlichkeiten bei den genannten Gebieten auf. Da die Analogie sich auf den Fundstellen der Stufe Lasinja IIb und III befinden, die mit der Stufe II der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe synchronisiert werden können, ist das Keramikmaterial auf dem südlichen

Gebiet des Komitates in diese Periode zu datieren. Man kann die genauere zeitliche Stellung der Funde aus dem nördlichen Teil des Komitates noch nicht behaupten.

Anhand der untersuchten Streutfunde der Balaton-Lasinja-Kultur im Komitat Somogy ist zusammenfassend folgendes festzustellen. Die Keramik unterscheidet sich voneinander auf dem nördlichen und südlichen Teil des Komitates. Der Unterschied zeigt sich durch das Vorhandensein bzw. das Fehlen der eingetieften Verzierung, ebenso wie es E. Ruttkay über die Bisamberg-Oberpullendorf- und über die Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe erklärte. Im Zusammenhang mit den ungeklärten Grenzen der niederösterreichischen bzw. transdanubischen Fundkreise kann es bemerkenswert sein, daß einige Funde am südlichen Ufer vom Plattensee (*Abb. 7. 2; Abb. 16. 3*) niederösterreichische Analogie haben. Man kann also vermuten, daß das Gebiet vom Komitat Somogy innerhalb der Balaton-Lasinja-Kultur ein Grenzgebiet sein konnte, und zwar zwischen den zwei, verschiedene Verzierungsarten verwendeten Regionalgruppen. Die Draugegend, der südliche Teil des Komitates gehörte eindeutig zur Gruppe in Kroatien und Slowenien, indirekt zu der in Kärnten und in der Steiermark. Der nördliche Teil in der Nähe vom Plattensee schloß sich vielleicht dem Fundkreis in NordTransdanubien und in Niederösterreich an.

Es ist noch fraglich, ob der erwähnte Unterschied auf die vorangehende Periode, auf die lokale Basis zurückgeführt werden kann. N. Kalicz ordnete zur mittleren Gruppe der Lengyel-Kultur das Gebiet vom Komitat Somogy ein, die er als ein Übergangsbereich zwischen der östlichen bzw. der westlichen, in die Richtung nach Niederösterreich, Burgenland und Mähren orientierenden Gruppe betrachtete. Nach der Meinung von J. Barna seien die Grenzen der westlichen und der mittleren Gruppe der Lengyel-Kultur in der Nähe von Keszthelyer Bucht in südwestlicher Ecke vom Plattensee. Solange die vorangehende Lengyel-Kultur im Komitat Somogy so wenig erforscht ist, kann man diese Frage doch nicht beantworten.